

VILNIAUS UNIVERSITETAS
TEISĖS FAKULTETAS
BAUDŽIAMOSIOS JUSTICIJOS KATEDRA

VIENTISŪJŲ STUDIJŲ PROGRAMA

Neakivaizdinis skyrius

V kursas

2 grupė

ĮRODYMŲ VERTINIMAS TEISMO NUOSPRENDYJE
EVALUATION OF THE EVIDENCE OF THE COURT VERDICT

Magistro Darbas

Studentas

Artūras Melisiakas

(parašas)

Magistrinio darbo vadovas

Doc. G.Goda

(parašas)

Vilnius, 2011

TURINYS

Ižanga,.....	3
1. Įrodymų sąvokos raida.....	7
2. Nuosprendžio samprata jo motyvavimo svarba.....	13
2.1 Nuosprendžio samprata ir raida teisės istorijoje.....	13
2.2 Teismo įvertinti įrodymai aprašomojoje nuosprendžio dalyje,.....	19
3. Įrodymų įvertinimo sąvoka.....	23
3.1 Įrodymų liečiamumo įvertinimas teismo nuosprendyje.....	26
3.2 Įrodymų leistinumo įvertinimas teismo nuosprendyje.....	28
3.3 Įrodymų pakankamumo reikšmė priimant teismo nuosprendį.....	35
4. Įrodinėjimo proceso dalyvių teikiamų duomenų vertinimo ypatumai.....	37
5. Teisėjo vidinio įsitikinimo išraiška teismo nuosprendyje.....	43
5.1 Teisėjo nepriklausomumas, kaip nešališko įrodymų vertinimo garantas.....	44
5.2 Tikrovės pažinimo ir vertinimo logikos išdėstymas nuosprendžio motyvuose.....	46
5.3 Veiksniai, formuojantys teisėjo vidinį įsitikinimą.....	47
5.4 Profesionaliosios teisinės sąmonės reikšmė teismo nuosprendyje.....	48
5.5 Socialiniai bei istoriniai aspektai nuosprendžių istorijoje.....	49
5.6 Psichologinis – valinis momentas ir jo poveikis įrodymų įvertinimui.....	51
6. Teismų nuosprendžiuose pasitaikančių klaidų analizė.....	56
7. Bylos nagrinėjimo kolegialumas ir jo reikšmė nuosprendžio priėmimui.....	61
Išvados, siūlymai ir rekomendacijos.....	65
Naudotos literatūros sąrašas.....	69
Santrauka.....	72
Summary.....	73
Priedas.....	74

Ižanga

Temos aktualumas

2003 m. gegužės 1 d. įsigaliojo 2002 m. kovo 14 d. įstatymu patvirtintas naujasis BPK, kurį rengiant buvo iš esmės pakeista įrodymų vertinimo koncepcija atsižvelgiant į šiuolaikinę baudžiamojo proceso teoriją bei praktiką užsienio šalyse. Įsigaliojus naujam BPK ilgą laiką gyvavusi įrodymų teorija bent jau vertinimo srityje ne visiškai atitinka šių dienų aktualijas bei vertinimo problematiką. BPK įrodymų vertinimas tapo išimtinė teismo prerogatyva. Pabandysime išanalizuoti naujoves, susijusias su įrodymų vertinimu ir atskleisti probleminius įrodymų vertinimo aspektus. Tai pabandysime padaryti analizuodami įstatymų normas ir teisinę literatūrą ir kasacinės instancijos priimtų nutarčių, kuriose buvo ištaisytos žemesnių instancijų teismų klaidos, apžvalga.

Lietuvos Respublikoje Aukščiausiasis teismas nurodo gaires įrodymų įvertinimui:

Baudžiamojo proceso kodekso normų, reglamentuojančių įrodinėjimą, taikymo teismų praktikoje apžvalga. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo biuletenis. Teismų praktika Nr. 27

ir gaires nuosprendžio surašymui:

LAT senato 2003 m. birželio 20 d. nutarimas Nr. 40 „Dėl teismų praktikos taikant Baudžiamojo proceso kodekso normas, reglamentuojančias nuosprendžio surašymą” Teismų praktika NR. 19, tačiau šios gairės nėra imperatyvios. Šiame darbe kelsime hipotezę apie tokių gairių imperatyvo įtvirtinimo Lietuvos teisėje būtinybę. Temos aktualumą demonstruoja ir Lietuvos Respublikos teismų praktika, o būtent aukštesnės instancijos teismų panaikintų nuosprendžių, kuriuos priėmė žemesnės instancijos teismai, dėl neteisingo įrodymų vertinimo.

Kadangi LR BPK 20 str. nėra nustatyti tikslūs įrodymų vertinimo kriterijai, nes vargu ar tokių kriterijų sąrašas kada nors būtų pilnas ir išbaigtas, lieka įtvirtintas vienas abstraktus kriterijus – teisėjo vidinis įsitikinimas. Kadangi įsitikinimas yra giliai subjektyvus faktorius, baudžiamajam procesui aktualus pats įsitikinimo formavimas ir visų įrodinėjimo subjektų vaidmuo formuojant teisėjo vidinį įsitikinimą. Apkaltinamieji ir išteisinamieji teismo nuosprendžiai visais atvejais turi būti paremti įvertintų įrodymų visuma. Įrodymų vertinimo kriterijai yra įtvirtinti Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekse (toliau BPK), įrodymų vertinimas, kaip vienas svarbiausių baudžiamosios teisės institutų, nuo seno buvo vienas pagrindinių teisės doktrinų vystymosi variklių.

Temos problematika. Lietuvoje pasikeitus baudžiamojo proceso teisei reglamentacijai galiojusi mokslinė įrodymų teorijos koncepcija nebeatitinka nūdienos situacijos, o kartais net prieštarauja moksliniams įrodymų teorijos ir įrodymų vertinimo doktrinos teiginiams. Taigi pasikeitus įstatyminei įrodymų vertinimo reglamentacijai kilo daug neaiškumų, kokia koncepcija derėtų vadovautis dabarties sąlygomis.

Autorių ir šaltinių apžvalga

Lietuvoje pradėdant nuo dvidešimtojo amžiaus 7-8 dešimtmečio nagrinėjo P.Danisevičius („Pagrindiniai teisminių įrodymų klausimai tarybiniame baudžiamajame procese“ ir kt.), P.Kazlauskas, E.Palskys („Lietuvos Respublikos baudžiamasis procesas“ ir kt.). Be to, dešimtajame dvidešimtojo amžiaus dešimtmetyje apie įrodinėjimą plačiai publikavo J.Rinkevičius („Procesiniai įrodinėjimo baudžiamajame byloje pagrindai“, „Asmenų parodymai baudžiamajame procese ir kitos publikacijos). Užsienio šalių baudžiamojo proceso specifiką analizavo G.Goda (Užsienio šalių baudžiamojo proceso pagrindai“). Kaimyninėje Rusijoje, kurios baudžiamąjį procesą paveldėjo nepriklausomybę atgavusi Lietuvos Respublika, tokie autoriai, kaip V.Arsentjevas, L.Vladimirovas, V.Bocha, J.Groševoi ir kiti plačiai nagrinėjo įrodinėjimo ir įrodymų vertinimo problemas. Kaimyninėje Lenkijoje, kurios baudžiamojo proceso teisės vystymąsį įtakojo Rusijos imperijos baudžiamojo proceso teisė, pradininkais buvo P.Horoshowski, M.Cieslak, o vėlesniais laikais ir pastaruoju metu A.Gabele, Z.Doda, T.Grezegorcyk. Vokietijos baudžiamajame procese į kurio tradicijas ir patirtį vis daugiau atsižvelgia Lietuvos Respublikos baudžiamąjį procesą nagrinėjantys mokslininkai aktualiausiomis įrodinėjimo temomis yra pasisakę F.Ch. Schroeder, (Strafprozessrecht) Ch.Jager, K.Volk.

Darbo tikslas – taikant istorinį, empirinį (profesinės patirties apibendrinimo), sisteminės analizės, lyginamosios teisėtyros, kritikos, dokumentų analizės, apibendrinimo, loginį, statistinį ir kitus metodus, atskleisti bei išnagrinėti aktualią įrodymų vertinimo problematiką išanalizuojant BPK normas, susijusias su įrodinėjimu ir įrodymų vertinimu, palyginti mokslinius teiginius ir skirtingų autorių nuomones šia tema. Siekiama pateikti išvadas bei siūlymus tam, kad būtų

sprendžiamos įrodymų vertinimo problemos ir tobulinamos baudžiamojo proceso normos. Šiam tikslui įgyvendinti iškeliami tokie **uždaviniai**:

- 1) atskleisti aktualią įrodymų vertinimo sampratą bei išanalizuoti įrodymų vertinimo elementus
- 2) išnagrinėti dažniausiai naudojamų atskirų įrodymų rūšių vertinimo ypatumus, specifiką bei problematiką teoriniu ir praktiniu aspektu;
- 3) pateikti, koks vidinio įsitikinimo ir įstatymo vaidmuo įrodinėjimo procese, bei atskleisti problemas, susijusias su laisvu įrodymų vertinimu formuojant vidinį įsitikinimą.

Tyrimo objektas – įrodymų vertinimas teismo nuosprendyje

Tyrimo dalykas – teorinė, praktinė medžiaga, teisės aktai, mokslininkų bei kitų autorių darbai šia tema.

Vykstant dabartiniam eurointegraciniam procesui, kai nyksta sienos tarp valstybių, atsiranda tarptautinės baudžiamojo proceso normos ir kai valstybės savo teisėkūroje turi atsižvelgti į šiuos procesus Lietuva nelieka nuošalyje ir privalo inkorporuoti Europos teisės normas į nacionalinę teisę, bei pritaikyti jau esamas teisės normas, kad jos atitiktų LR ratifikuotas tarptautines sutartis. „*Visuotinai pripažįstama, kad įrodymai ir įrodinėjimas baudžiamajame persekiojime yra tam tikras karkasas, ašis, o tam tikslui pasiekti įtvirtinta procesinė forma gali būti tiek sėkminga, kiek padeda įrodinėjimui*¹“. Nors įrodinėjimo ir įrodymų vertinimo Europos Sąjungos teisė sutartimis tiesiogiai nereguliuoja, palikdama šių klausimų sprendimą nacionalinėms teisės normoms, tačiau tokius atvejus, kaip įrodymų vertinimo leistinumą Europos žmogaus teisių konvencija reguliuoja, bet tik tiek, kiek gali būti pažeistos žmogaus teisės (privatumas, intymumas) ir leistinumas vertinti įrodymus teisme, jei įrodymai buvo gauti pažeidžiant nacionalinę baudžiamojo proceso teisę, priklauso nuo ginamųjų vertybių proporcingumo pažeistai proceso teisei. Baudžiamasis procesas, kaip praeities įvykio pažinimo ir įvertinimo procesas, būtų neįmanomas be įrodymų vertinimo. „Vertinti“ lietuvių kalboje turi kelias reikšmes:

1. spręsti ko vertas, nustatyti kieno nors vertę;

¹ Ancelis P. Įrodinėjimo teisinio reguliavimo įtaka užtikrinant proceso dalyvių teises ikiteisminiame etape // Jurisprudencija. 2006, Nr. 11 (89). P. 8.

2. nustatyti kainą, įkainoti;
3. pripažinti kieno nors reikšmę, vertę².

Vertinant įrodymus svarbiausia yra trečioji įrodymų vertinimo sąvokos samprata

Darbo hipotezė –

1. Reglamentuotai preciziškas įrodymų vertinimas baudžiamajame procese yra tiesos nustatymo garantas išsprendžiant baudžiamąją bylą.
2. Teisėjo profesinė sąmonė turi svarbų vaidmenį vertinant įrodymus.
3. Aukščiausiojo Teismo formuojama vienoda praktika, įgavusi imperatyvų statusą padės išvengti daugelio teisminių klaidų.

Pereinant iš postsovietinės įrodymų vertinimo sistemos prie moderniosios, reikalingas pereinamasis laikotarpis, susiformuoti piliečių ir teisėjų sąmonei, kurio metu gali būti įvestos įrodymų vertinimo taisyklės konkretizuojančios įrodymų vertinimą teismo nuosprendyje, tuo išsklaidant visuomenės abejones ir keliant pasitikėjimą teismais.

Darbo struktūra. Šį darbą sudaro įžanga, septyni skyriai, išvados bei literatūros ir kitų šaltinių sąrašas. Pirmasis darbo skyrius skirtas įrodymų sąvokos istorinei raidai nustatyti. Antrajame darbo skyriuje pateikiama nuosprendžio samprata jo raida ir reikšmė įrodymų vertinime.. Trečiajame skyriuje labiau teoriniu aspektu atskirai nagrinėjami pagrindiniai įrodymų vertinimo elementai bei jų tarpusavio santykis. Ketvirtąjį skyrių sudaro trys poskyriai, kuriuose analizuojami dažniausiai naudojamų atskirų įrodymų rūšių vertinimo ypatumai, specifika bei problematika praktiniu aspektu. Penktajame, skyriuje analizuojami vidinio įsitikinimo, kaip svarbiausio įrodymų vertinimo kriterijaus, susiformavimo probleminiai aspektai siekiant laisvo ir teisingo įrodymų vertinimo, ypatingą dėmesį skiriant prisipažinimo sureikšminimui mūsų baudžiamajame procese. Šeštame skyriuje analizuojama teismų praktika, kasacinės instancijos nutartys kuriomis buvo panaikinti žemesnių instancijų teismų nuosprendžiai, dėl padarytų klaidų įrodymų vertinime. Septintojoje dalyje aptariamos kolegialaus įrodymų vertinimo raida ir problemos. Darbas baigiamas išvadomis, kuriose konkretizuojami siūlymai, kokie sprendimai galėtų būti priimti šalinant esamas problemas.

² Lietuvių kalbos žodynas. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas. 1997, T. 18. P. 906, 907.

1. Įrodymų sąvokos raida baudžiamųjų nuosprendžių istorijoje

Teisės istorija siekia kelis tūkstančius metų, nuo tada kai atsirado rašytiniai teisės šaltiniai. Vienas seniausių žinomų šaltinių yra Mesopotamijos valstybės dantyrasčiu surašyti Hamurabio įstatymų kodeksas kuriame būtinybė laikytis teisėtumo grindžiama taip: „kas tuos įstatymus peržengs, sukels šalyje suirutę ir bus prakeiktas. Duotoji teisė negali būti peržengiama dar ir dėl to, kad ji priklauso ne tik valdovui, bet ir gyventojams, kad ji yra nekeičiama tvarka, kur kiekvienas ras savo teisę³“, taigi teisėtą nuosprendį galima vertinti kaip veikiantį įstatymą ir įgyvendintą teisėtvarką. Kadangi nuosprendis yra valstybės požiūris į nusikalstamą veiką ir juos padariusius asmenis, teisėtas nuosprendis taip pat yra svarbus teisinės demokratijos pagrindas. Dar antikos mąstytojas Eschilas teigė, jog „valstybės esti demokratiškos tik kol jose laikomasi įstatymų. O jei valstybes valdo valdovai savo nuožiūra – tai jos yra tironijos. Demokratijos stiprumas – pirmiausia teisėtumo tvirtumas.“ Nuosprendžio atitikimas įstatymams parodo nuosprendžio teisėtumą, tuo tarpu nuosprendžio savybė, kuri parodo, ar nuosprendis atitinka faktines bylos aplinkybes ir jo ryšį su nustatytais byloje faktais, iširtais įrodymais – yra nuosprendžio pagrįstumas. Nuosprendis laikomas pagrįstu visapusiškai ir objektyviai ištyrus visas bylos aplinkybes, teisingai įvertinus visus įrodymus. Senovės istorijoje įrodinėjimo procesas neminimas, taigi galime manyti, kad kaltė buvo įrodinėjama pirmykščiu principu – visuotiniu pritarimu, ar kurio nors valdovo sprendimu, kas yra kaltas. Toks nuosprendis kaip taisyklė būdavo galutinis ir retai motyvuotas. Vėliau, net ir sukūrus pakankamai tobulas teisinės sistemas šie metodai buvo naudojami izoliuotose visuomenėse (Linčo teismas Amerikos vakaruose) subkultūrinėse struktūrose, tokiose kaip sektos, gaujos, kai nuteistieji įkalinimo vietose kaltės įrodinėjimo klausimą tarp savų „ sprendžia savaip“.

Antikinės Graikijos miestuose (poliuose) kaltės klausimas buvo sprendžiamas balsuojant visiems piliečiams, taigi atsiranda įrodinėjimo proceso užuomazgos, kai kaltinamasis turi teisę pasisakyti ir įtikinti savo teisėjus (tautą) savo nekaltumu. Tokio proceso raidos produktas yra prisiekusiųjų teismas, kur neteisininkai nusprendžia asmens kaltės ar nekaltumo klausimą.

Senovės Romoje kurioje seniausias rašytinis šaltinis –Dvylikos lentelių įstatymas. Įrodinėjimo procesas vykdavo viešai, kaltinamasis turėjo teisę pasisakyti. Kaltės klausimą sprendavo teisėjas-paprastai parinktas garbus visuomenės narys. Vėliau atsirado pretoriaus institutas, kuris buvo

³ Leonas P. Teisės filosofijos istorija. Vilnius, 1995. P. 52

profesionalaus teisėjo užuomazga. Pretorius skirdavo teisėjams-visuomenės nariams bylas ir nurodydavo kaip jas išspręsti⁴.

Pretorius peržiūrėdamas daugelį bylų įgaudavo praktikos, neskaitant to, kad privalėjo laikytis Romos teisės normų, kurios tuo metu stengėsi kuo tiksliau sureguliuoti teisinius santykius. Taip pat Pretorius leido ediktus, kuriais šalindavo teines kolizijas ir kūrė teisminį precedentą. Labai ryškus pavyzdys yra Šv. Rašte, kur Romos imperijos vardu teisiantis Pontijus Pilotas skiria kaltinamajam Jėzui Kristui 39 kirčius rimbu. Būtent 39 kirčiai buvo nustatyti Romos teisėje kaip maksimali nuplakimo bausmės riba, taigi Pontijus Pilotas priimdamas nuosprendį neperžengė leistinų tuometinio baužiamojo proceso ribų.

Beje pažymėtina, kad tuo metu priesaika buvo vertinama, kaip įrodymas. Šių dienų liudytojo priesaika teisme yra užsimezgusi tais laikais, kai pati priesaika buvo laikoma savarankišku įrodymu ir pagrindu priimti nuosprendį. Šiomis dienomis Europos žmogaus teisių konvencijos pagrindu yra išsivystęs doktrininis teiginys, kad kaltinamojo neprisipažinimas laikytinas jį teisančiu įrodymu kuris turi būti vertinamas įrodymų visumoje⁵.

Viduramžių laikais Vakarų Europoje įrodymais pakankamai priimti nuosprendį buvo :

1. Prisipažinimas –įrodymų karalienė, kuri daugelio teisininkų sąmonėje vis dar išlikusi, kaip pagrindinis įrodymų šaltinis.
2. Dievo ženklai- išbandymas ugnimi ar vandeniu, kai iš to ar lieka nudegimai arba kaltinamasis neskęsta, buvo sprendžiama jo kaltė.
3. Liudytojų parodymai, kurie buvo irgi specifiniai – kilmingas liudytojas turėjo prioritetą prieš nekilmingą (atskirais atvejais buvo nustatomos proporcijos, kiek nekilmingų liudytojų gali panegti kilmingojo liudijimą).

Pastarasis įrodinėjimo metodas buvo taikomas ir Lietuvos Didžiojoje kunigaikštystėje ir minimas LDK 1588 m. LDK seime priimtame III Statuto redakcijoje. III Statuto 4 skyrius “Apie teisėjus“ buvo proceso teisės užuomazga LDK teisyne. Kazimiero teisynas 1468 m. buvo įteisinęs kankinimus, norint išgauti prisipažinimą.⁶ LDK teisynai paveikė kaimyninių šalių teisės raidą, pagal III Lietuvos Statutą buvo kuriamas, redaguojamas 1649 m. Rusijos Soboro teisynas.

LDK III statute išvardyti įrodinėjimo būdai:

⁴ I. Nekrosius, V. Nekrosius, S. Velyvis "Romėnu teisė", Kaunas, Vija, 1996m P 20

⁵ Merkevičius R. Baudžiamasis procesas: įtariamojo samprata. Monografija. Vilnius: Registrų centras, 2008 P 369

⁶ Machovenko J. Įrodymai Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje // Teisė. 2005, Nr. 55. P. 64.

1. Priesaika
2. Prisipažinimas
3. Liudytojų parodymai
4. Dokumentai
5. Daiktiniai įrodymai
6. Kunigaikščio žodis

Pristatau kelias citatas apie įrodinėjimo privalomumą ir būdus III LDK statute:

Taip pat nustatome: jeigu kas gintų savo dvarą arba savo valdinius, smurtaujant užmuštą šlėktą, galvapinigių už jį neturi mokėti, tačiau dėl to turi būti pagrįstas įrodymas, kad jį savo žemėje užmušė, ir šitai turi įrodyti savo asmenine priesaika ir savo aplinkiniais kaimynais

Taip pat nustatome, kad kiekvienas, laiką savo prigimtine ar įgytąja teise, ar taip pat žemės senatimi, bus pirmesnis savo laikymą deramais įrodymais įrodinėti, tai yra, dorais žmonėmis, šlėktomis, arba raštais, arba kitais tinkamiausiais žmonėmis, artimais kaimynais. Kieno liudytojai tinkamesni bus, tie turi liudyti be jų asmeninių priesaikų pagal senąją žemės paprotį, pagal kurių parodymus įrodinėjančioji šalis turi savo bylą laimėti; ir vis tiek kita šalis, jeigu panorės, turi per teismą ieškoti.

Taip pat nustatome: kas šlėktą ar šlėktę apgrobtų — žirgus atimtų ar prie bažnyčios, ar turguje, ar lauke, ar puotoje, ir nors jokių muštynių nesukeltų, nors nė vieno asmens ar tarno prie žirgo nebūtų, arba tarno akivaizdoje žirgą paimtų, ar iš vežimo iškinkytų, nors to asmens tuo metu ir nebūtų, o būtų tai įrodyta deramais įrodymais, — tai tas, kuris grobė, turi atlyginti jam kaip Šlėktai ar šlėktei žaizdą — dvylika rublių grašių.⁷

Įrodymai ir įrodinėjimas aprašomas LDK III Statuto 4 skyriuje „Apie teismus ir teisėjus“ nuo 77 straipsnio (artikulo) iki 81 straipsnio (artikulo).

Lietuvos Statutai galiojo iki 1840 m., carinei Rusijai panaikinus 1588 m. Lietuvos Statuto galiojimą ir įsigaliojus „įstatymų sąvadui“.

XIX amžiuje Vokietijos baudžiamojo proceso specialistai pirmieji pateikė šiuolaikinę įrodinėjimo sampratą kurioje įrodinėjimas apibrėžiamas kaip praktinė teismo veikla susidedanti iš įrodymų rinkimo, tyrimo ir jų vertinimo, bei susijusi su teisėjo logine mąstymo veikla⁸

⁷ Lappo J. 1588 metų Lietuvos Statutas. „Spindulys“ Kaunas, 1938

⁸ Гущенко К. Ф., Головкин Л. В., Филимонов Б. А. Уголовный процесс западных государств. – Москва: Зерцало, 2001. С. 400.

Įrodymų vertinimas teismo nuosprendyje vystėsi (keitėsi) priklausomai nuo subjekto vykdančio teisingumą požiūrio į žmogaus teises. Kuo labiau žmogaus teisės buvo vertinamos visuomenėje, tuo labiau kildavo poreikis motyvuotai vertinti įrodymus, kuriais remiantis priimamas teismo nuosprendis. Viso to rezultatas, pačio teismo nuosprendžio sudėties pasikeitimas. Iš nuosprendžio kuriame buvo tik įžanginė ir rezoliucinė dalys, išsivystė nuosprendis kuriame yra būtina aprašomoji (motyvacinė) dalis ir pastaruoju metu tokios dalies nebuvimas yra pagrindas nuosprendžio panaikinimui.

Po Lietuvos nepriklausomybės paskelbimo 1918 m. Lietuvos Valstybės Tarybos Prezidiumas 1919 m. sausio 16 d. priėmė Laikinąjį Lietuvos teismų ir jų darbo sutvarkymo įstatymą (Vyriausybės žinios, 1919, Nr. 2-3), kuriuo buvo reaguojama 1903 m. Rusijos baudžiamasis statutas. 1919 m. Baudžiamasis statutas rėmėsi klasikinės mokyklos principais, buvo vienas iš to meto šiuolaikiškesnių XX a. pradžioje parengtų baudžiamųjų teisynų. Iki 1940 m. birželio 15 d. sovietinės okupacijos buvo keistas ir papildytas 30 kartų - įtraukti daugiau nei keli šimtai naujų straipsnių ir punktų. Lietuvos baudžiamasis statutas buvo taikomas iki 1940 m., kai Sovietų Sąjungai okupavus Lietuvą, Respublikos teritorijoje buvo įvestas RSFSR baudžiamasis kodeksas. Po 1940 m. Sovietinės okupacijos Lietuvos baudžiamasis procesas buvo Sovietų sąjungos baudžiamojo proceso dalis, kur įrodinėjimas prasidėdavo nuo asmens pripažinimo kaltinamuoju. Tuo metu tardytojas, pats rinkdamas įrodymus, pats galėjo juos vertinti ir skelbti asmenį kaltu, nors jo teismas kaltu dar nepripažino. Būtina pasakyti, kad nuosprendžio motyvavimas tuo laikmečiu buvo privalomas, tačiau nebuvo sureikšminamas daugelyje atvejų, kai teismo nuomone byloje buvo "viskas aišku". 1991-2001 BPK buvo ne kartą taisomas, tačiau įrodymų vertinimas vis dar buvo likęs tardytojo ir prokuroro kompetencijoje. Nuo 2003 BPK priėmimo, vieninteliu įrodymus vertinančiu subjektu liko teisėjas. Naujajame BPK įrodymų sąvoka buvo pasirinkta iš esmės nauja, pakeitusi ilgą laiką vyravusią įrodymų sampratą, kurios ištakos buvo LDK teisė⁹.

Paminėtina, kad Lietuvai įstojus į Europos Sąjungą, BPK buvo keičiamas gan sparčiai. Daugiausia pataisų buvo padaryta 2007 m. Labai didelį vaidmenį gerinant teismų darbą suvaidino Lietuvos Aukščiausiojo Teismo formuojama vienoda teismų praktika, leidžiami biuleteniai, Senato nutarimai.

⁹ Machovenko J. Įrodymai Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje // Teisė. 2005, Nr. 55. P. 64.

Pirmąkart oficiali konstitucinė teismo precedento doktrina buvo suformuluota Konstitucinio Teismo 2006 m. kovo 28 d. nutarime. Tame nutarime suformuluotos doktrinos nuostatos buvo pakartotos ir išplėtos Konstitucinio Teismo 2006 m. gegužės 9 d. nutarime, 2006 m. rugpjūčio 8 d. ir 2006 m. lapkričio 21 d. sprendimuose, bei (ypač) 2007 m. spalio 24 d. nutarime. Iki „tiesioginio“ šios doktrinos suformulavimo eita beveik trylika konstitucinės justicijos veikimo Lietuvoje metų. Šiame kontekste dera paminėti, kad teismo precedento doktrinos užuomazgų konstitucinėje jurisprudencijoje buvo ir ankstesniuose Konstitucinio Teismo aktuose, kaip antai 2001 m. liepos 12d. nutarime, kuriame pabrėžiamas jurisprudencijos (taigi ir konstitucinės jurisprudencijos) tęstinumo imperatyvas, arba 2003 m. gegužės 30 d. nutarime, kuriame pirmąkart buvo eksplicitiškai įtvirtinta, jog paties Konstitucinio Teismo aktai yra teisės šaltiniai. Teismo precedento instituto įtvirtinimui reikšminga buvo ir dar 1998 m. suformuota ir ligi šiol „nedeklaruota“ kaip pakitusi Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktika, bei kai kurių Lietuvos Respublikos įstatymų (Teismų įstatymo, Administracinių bylų teisenos įstatymo, Civilinio proceso kodekso) nuostatos, eksplicitiškai orientavusios į būtinumą vadovautis esamais teismo precedentais, nors pati precedento sąvoka juose nebuvo vartojama. Tačiau nei minėta Aukščiausiojo Teismo praktika, nei juo labiau įstatymų nuostatos (kaip ordinarinės teisės šaltinių) nereiškė ir negalėjo būti laikomos tokiu teismo precedento kaip teisės šaltinio „aprobavimu“, kuris prilygtų šio instituto konstitucionalizavimui¹⁰.

Konstitucinis teisinės valstybės principas suponuoja jurisprudencijos tęstinumą. Konstitucijoje įtvirtinta bendrosios kompetencijos teismų instancinė sistema turi funkcionuoti taip, kad būtų sudarytos prielaidos formuoti vienodai (nuosekliai, neprieštaringai) bendrosios kompetencijos teismų praktikai – būtent tokiai, kuri būtų grindžiama su Konstitucijoje įtvirtintais teisinės valstybės, teisingumo, asmenų lygybės teismui principais (bei kitais konstituciniais principais) neatskiriama susijusia ir iš jų kylančia maksima, kad tokios pat (analogiškos) bylos turi būti sprendžiamos taip pat, t. y. jos turi būti sprendžiamos ne sukuriant naujus teismo precedentes, konkuruojančius su esamais, bet paisant jau įtvirtintų¹¹

Konstitucinio Teismo sudarytos prielaidos, panašiose bylose priimti panašius sprendimus. Visa tai negalėjo neatsiliepti ir įrodymų vertinimui, kadangi teisėjui –savarankiškam įrodymų

¹⁰ E. Kūris. Teismo precedentas kaip teisės šaltinis teisinio mąstymo stereotipai ir kontrargumentai Justicija P. 134

¹¹Konstitucinio Teismo 2006 03 28 d nutarimas. Byla Nr. 33/03, *Valstybės žinios*, 2006-03-31, Nr. 36-1292

vertinimo subjektui, Konstitucinis teismas siūlo tam tikras įrodymų rūšis vertinti teismų praktikoje susiformavusiu būdu. Nurodymas teisėjui vertinant įrodymus ir surašant nuosprendį atsižvelgti į jau susiformavusią teismų praktiką galbūt sumažintų aukštesnės instancijos teismuose panaikintų nuosprendžių kiekį, tačiau galimai apribotų teisėjo, kaip vertinimo subjekto savarankiškumą. Modernios Europos teisės šalių pavyzdys rodo šio proceso reikalingumą.

Pavyzdžiui Vokietijoje vienodą teismų praktiką formuoja Bendrasis Aukščiausiųjų Teismų Senatas (BVATS, vok. *Gemeinsamer Senat der obersten Gerichtshöfe des Bundes*, sutr. *Gemeinsamer Senat* - 'Bendrasis Senatas') - Vokietijos federalinių teismų jungtinė įstaiga, skirta aukščiausiasis teismas praktikai vienodinti. BVATS imasi bylos, jeigu kuris nors iš paskutinė instancijos Vokietijos teismų ketina nukrypti nuo įprastinės (kitų) teismų praktikos. Veiklos pagrindas - Vokietijos Konstitucija (95 str. 3 d.)¹². Veiklą reglamentuoja specialus įstatymas (*Gesetz zur Wahrung der Einheitlichkeit der Rechtsprechung der obersten Gerichtshöfe des Bundes*).

Demokratijos ir žmogaus teisių apsaugos stiprinimo tikslais priimtos 2010 metų BPK 220 str. pataisos numato prievolę prokurorui pateikti visą reikalaujamą bylos medžiagą teismui vertinti. Suformuota nuomonė, kad tai išplečia galimybes teismui susidaryti kiek galima labiau objektyvų įvykių praeityje vaizdą, tačiau galimas ir šalutinis poveikis – per didelė bylos apimtis neleidžia susikoncentruoti ties reikšmingiausiais momentais ir prailgina bylos nagrinėjimą. Tokie BPK pakeitimai išplaukia iš teisinės doktrinos, kad nuosprendyje turi būti visi įrodymai, kuriais remiantis priimamas teimo nuosprendis ir motyvai, bei kodėl šie duomenys pripažinti įrodymais. Pastaraisiais metais, demokratijos vystymasis labai palietė ir baudžiamąjį procesą. Kiekviena procesinė nuostata, peržiūrima per žmogaus teisių prizmę. BPK pakeitimai dažniausiai daromi, kai tai reikalinga tobulinti procesą, tačiau toks tobulinimas negali vykti žmogaus teisių suvaržymo sąskaita. Tiek kontinentinės teisės šalių baudžiamajamame procese susiformavę įstatymai, tiek precedentinės teisės šalių proceso praktika susiformavo ilgos teisės mokslo evoliucijos dėka kur kiekvieno baudžiamojo proceso principo ar įstatymo užuomazgos pastebimos net tolimoje senovėje. Taip pat pastebėtina, kad nuosprendžio motyvavimo

¹² <http://www.bundestag.de/bundestag/aufgaben/gesetze/grundgesetz/index.jsp> (žiūrėta: 2011 03 01)

būtinumas ir įrodymų įvertinimo svarba teismo nuosprendyje visuomet buvo proporcingi visuomenės ir teisingumą vykdančių subjektų požiūriui į žmogaus teises.

2. Nuosprendžio motyvavimas ir jo svarba

2.1 Nuosprendžio samprata ir raida teisės istorijoje

Nors teismo nuosprendžio sąvoka skirtingais baudžiamojo proceso teisės raidos etapais kito, vis dėlto jos esmė liko ta pati. BPK 29 str. nuosprendis apibrėžiamas kaip „*pirmos instancijos teismo teisiama jame posėdyje priimtas dokumentas, kuriuo kaltinamasis pripažįstamas kaltu ar nekaltu ir, jeigu kaltinamasis pripažįstamas kaltu, jam skiriama bausmė arba jis atleidžiamas nuo bausmės*“. Nuosprendžiu taip pat laikomas ir „*apeliacinės instancijos teismo dokumentas, kuriuo pakeičiamas ar panaikinamas pirmos instancijos teismo nuosprendis, taip pat dokumentas, kuriuo pirmos ir apeliacinės instancijos teismas nutraukia bylą*¹³“. Nuosprendžiu laikomas ir baudžiamasis įsakymas, kurį teismas priima nerengdamas bylos nagrinėjimo teisme. Dabar galiojantis BPK, lyginant su anksčiau galiojusi baudžiamojo proceso įstatymu, plačiausiai pateikia nuosprendžio sąvoką. Pavyzdžiui, pagal iki 1990 metų galiojusio BPK 25 str. 1 d. 14 p. nuosprendis apibūdinamas kaip „*teismo priimtas teisiama jame posėdyje sprendimas šiais klausimais: yra ar nėra nusikaltimas, kaltas ar nekaltas teisiama jame ir, jeigu kaltumas yra teismo nustatytas, - skiriama ar neskiriama teisiama jame bausmė*“. Pažymėtina, jog tuo metu, nesant apeliacinės instancijos, kasacinės instancijos teismas, išnagrinėjęs baudžiamąją bylą, priimdavo tik nutartį, tuo tarpu po Lietuvos Respublikos Nepriklausomybės atkūrimo, atsiradus apeliacinei instancijai, nuosprendžiu imta vadinti ir apeliacinės instancijos teismo sprendimą, kuriuo pakeičiamas arba panaikinamas pirmos instancijos teismo nuosprendis. Taigi, nuosprendis vertintinas kaip teismo priimtas procesinis dokumentas, kuriuo išsprendžiami svarbiausi baudžiamosios bylos klausimai ir priimamas atitinkamas sprendimas. Terminas „nuosprendis“ žmogaus sąmonėje dažniausiai reiškia galutinį aktą. Be to, sąvoka nuosprendis yra vartojama tik kalbant apie baudžiamąsias bylas, tuo tarpu nagrinėjant civilines ar administracines bylas, pirmos instancijos teismas visada priima sprendimus. Vis dėlto teismo sprendimai, nutartys, nuosprendžiai turi gana nemažai panašumų: jų vykdymas yra adresatui taikomos valstybės prievartos priemonės, priimamos įstatymų nustatyta tvarka bei turinčios privalomą teisinę galią.

¹³ LAT senato 2003 m. birželio 20 d. nutarimas Nr. 40, „Dėl teismų praktikos taikant Baudžiamojo proceso kodekso normas, reglamentuojančias nuosprendžio surašymą“ Teismų praktika NR. 19

Nuosprendį kaip procesinį dokumentą galima vertinti ne tik horizontaliai, lyginant jį su kitais procesiniais dokumentais, bet ir vertikalčiai, t. y. koks jo santykis ir hierarchinė reikšmė lyginant su kitais baudžiamojoje byloje priimamais procesiniais dokumentais. Kiekvienoje baudžiamojo proceso stadijoje, išsprendus šiai stadijai būdingus uždavinius, priimami konkretūs sprendimai, kurie įtvirtinami atitinkamuose dokumentuose. Čia didžiausią reikšmę turi tai, jog nuosprendis priimamas tik pagrindinėje ir svarbiausioje baudžiamojo proceso stadijoje, teisminiame nagrinėjime. Nuosprendžiu užbaigiama baudžiamoji byla pirmoje instancijoje, tuo tarpu ikiteisminio tyrimo pareigūnų ar prokuroro priimamais nutarimais išsprendžiamas tik konkretus bylos klausimas, pavyzdžiui, paskiriama kardomoji priemonė, asmuo pripažįstamas civiliniu ieškovu ir panašiai. Vienintelis šio procesinio dokumento priėmimo subjektas – teismas, jokiame kitame baudžiamojo proceso subjektui ši teisė nesuteikta, kas skiria šį aktą iš kitų baudžiamajame procese priimtinių procesinių dokumentų. Savaimė suprantama, jog kruopščiai nagrinėjant nuosprendžio atribojimo nuo kitų procesinių dokumentų kriterijus, galima aptikti nemažai skirtumų, tačiau iš esmės nuosprendis yra specifinis savo reikšme, t.y. tuo, jog priimamas, siekiant įgyvendinti teisingumą, nubausti visuomenei pavojingas veikas padariusius asmenis, arba konstatuoti, jog kaltinamasis yra nekaltas. BPK 297 str. nurodyta, jog Lietuvos Respublikos teismai nuosprendį priima Lietuvos Respublikos vardu. Nuosprendis, paskelbtas valstybės vardu, stiprina šio procesinio akto autoritetą, didina teisėjų atsakomybę už tinkamą teisingumo įvykdymą¹⁴. Teismas, nusprenddamas, kad kaltinamasis yra kaltas, teisiškai įvertina jo veiksmus ir tuo pačiu parodo valstybės požiūrį į nusikaltimą ir jį padariusį asmenį. Nagrinėjant baudžiamąją bylą, pagrindinis uždavinys teismui yra teisingumo įvykdymas – taikydamas teisę, teismas siekia įgyvendinti teisingumą. Šį principą įtvirtina ir pagrindinis šalies įstatymas Konstitucija. Konstitucijos 109 str. 1 d. nustatyta, kad „teisingumą Lietuvos Respublikoje vykdo tik teismai“. Ši norma pakartota ir LR BPK 6 str. bei LR teismų įstatymo 1 str. Įgyvendindamas teisingumą, teismas privalo būti nešališkas, nepriklausomas, vadovautis tik įstatymu. Kadangi priimant nuosprendį ir skiriant bausmę, ne tik nubaudžiamas nusikaltimą padaręs asmuo, bet taip pat nuosprendžiu skiriama bausmė siekiama nusikaltusius asmenis pataisyti, bei perauklėti, kiekvieną kartą teismas, priimdamas nuosprendį, privalo teisingai pritaikyti įstatymus, kad nusikaltimą padaręs asmuo būtų tinkamai nubaustas, ir kad niekas nekaltas nebūtų nuteistas.

¹⁴ Vansevičius S. Valstybės ir teisės teorija. Vilnius, 2000. P. 199

Taigi teismas, siekdamas priimti teisingą nuosprendį, pirmiausia turi paklusti teisei – visų pirma konstitucijai, bendriems teisės principams, įstatymams. Tik pats nepažeisdamas teisės, teismas gali veikti kaip konstitucijos ir kitų įstatymų laikymosi garantas¹⁵. Ar teismas vykdo teisingumą, ar kiekvienas priimtas nuosprendis yra teisingas, teisėtas ir pagrįstas, kontroliuoja aukštesnieji teismai. Kitaip tariant, yra vidinė teismo nuosprendžių teisėtumo kontrolė. Savo funkcijas vykdamas teisėjas yra saistomas įstatymo, proceso principų, teismų praktikos, vertinamųjų kriterijų (sąžiningumo, teisingumo, protingumo), teisės doktrinos. Teismas nėra izoliuotas nuo visuomenės. Kaip jau minėta šiame darbe visuomenės procesai daugiau ar mažiau veikia teismų veiklą, jų priimamus nuosprendžius. Šiuo atžvilgiu sąveika yra abipusė – nuosprendžiai veikia visuomenę, o visuomenės reakcija randa atgarsį teismuose. Iš teismo nuosprendžio ji sužino, kokias veikas valstybė laiko nusikalstamomis, koks jų pavojingumas visuomenei, kaip teismas įvertino kaltinamojo veiksmus, jo asmenybę. Nuosprendžio paskirtis kovoti su teisėtvarkos pažeidimais, sustiprinti pažeidėjų įsitikinimą bausmės neišvengiamumu, moko gerbti ir laikytis įstatymų bei tiksliai juos vykdyti. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas 1999 m. gegužės 12 d. nutartyje nurodė, jog „pagal Konstitucijos 109 str. 1 d. teismas, sprenddamas bylas, privalo siekti, kad jo sprendimai būtų ne tik teisėti, bet ir teisingi¹⁶“. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas taip pat yra konstatavęs, jog „Lietuvos Respublikos Konstitucijos 109 str. 1 d. įtvirtina ne tik teismo teisę, bet ir pareigą kiekvieną bylą spręsti remiantis teisingumo principu“. Atsižvelgti į teisingumo reikalavimus ir priimti teisingą nuosprendį teismą įpareigoja ir BPK 6 str. - tai reiškia, jog teisingumo reikalavimų turi būti paisoma kiekvieną kartą nagrinėjant bylą ir priimant atitinkamą nuosprendį. Teisingumas yra nesuderinamas su formaliu, mechanišku požiūriu į teisės taikymą, todėl teismas privalo aktyviai vadovautis visuomenei suprantamomis ir visuotinai pripažįstamomis lygybės, sąžiningumo ir kitomis moralinėmis vertybėmis. Vykdyti teisingumą moraliniu požiūriu yra daug sudėtingiau nei materialiuoju. Didelę reikšmę turi teisėjo kvalifikacija ir profesinė sąmonė. Kvalifikuotam teisėjui nėra sudėtinga teisingai išaiškinti ir taikyti teisę, tačiau teisingai išspręsti bylą tuo atveju, kai konkreti teisės norma nėra aiški ar egzistuoja teisės normų kolizijos – nėra paprasta. Tai rodo, jog teisėjas, sprenddamas jo nuožiūrai paliktus klausimus, turėtų jausti visuomenės teisingumo sampratą. Dažnai teismui tenka spręsti

¹⁵ Vansevičius S. Valstybės ir teisės teorija. Vilnius, 2000. 67 p.

¹⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 1999 m. gegužės 12 d. nutartis c.b. S. Ilčiukienė prieš K. Mažeikienę ir kt., Nr. 3K-3-120/1999.

klausimus, kurie nepakankamai sureguliuoti teisės normomis. Ne kartą teismų praktikos suformuotas teisingumo principas, jog panašios bylos turi būti nagrinėjamos vienodai, lėmė nuosprendžio motyvavimo būtinybę. Siekiant užtikrinti saugumo bei pasitikėjimo jausmą, visuomenė turi žinoti, kokiais argumentais remiantis teismas priims vienokį ar kitokį sprendimą. Pati teisės prigimtis reikalauja, jog teismų praktika būtų nuspėjama, o tai galima pasiekti tik motyvuojant priimtus nuosprendžius. Priešingu atveju, teismų praktika taptų chaotiška, nestabili ir savavališka, nesugebėtų garantuoti pasitikėjimo visa teismų sistema. Nuosprendžių motyvavimas didina ir teisėjo socialinę atsakomybę už priimtus sprendimus, todėl reikalavimas motyvuoti priimtus nuosprendžius užtikrina teisės taikymo apibrėžtumą, stabilumą, nuspėjamumą bei užkerta kelią teisėjų savivalei.

Apžvelgus užsienio šalių baudžiamojo proceso įstatymus matyti, jog Prancūzijos teismai be apkaltinamųjų ir išteisinamųjų priima ypatingus nuosprendžius, taip vadinamas absoliucijas. Iš esmės tai specifinė išteisinamojo nuosprendžio forma, kai kaltinamasis išteisinamas esant ypatingoms aplinkybėms, pavyzdžiui, giminystės ryšiui tarp teismo ir nukentėjusiojo vagystės atveju¹⁷. Priimant tokį nuosprendį, išteisinamasis gali būti įpareigojamas atlyginti padarytą žalą. Austrijos tarėjų teismas be apkaltinamojo ir išteisinamojo nuosprendžio turi teisę priimti nuosprendį dėl tarėjų teismo nekompetentingumo, jei paaiškėja, kad byla turėjo būti nagrinėjama prisiekusiųjų teisme. Priklausomai nuo institucijų, priimančių nuosprendžius, Austrijoje jie skirstomi į:

- 1) apylinkės teismo nuosprendžius;
- 2) nuosprendžius, kuriuos pirmos instancijos teisme teisėjas priėmė vienasmeniškai;
- 3) tarėjų ir prisiekusiųjų teismų nuosprendžiai¹⁸.

Priklausomai nuo subjekto, priėmusio nuosprendį, skiriasi ir pačio nuosprendžio apskundimo galimybės bei tvarka. 1930 m. Italijos BPK, kuris buvo kritikuojamas kaip per daug inkvizicinis, numatė dvi išteisinamojo nuosprendžio rūšis:

- 1) išteisinamasis nuosprendis;
- 2) išteisinamasis nuosprendis dėl įrodymų stokos¹⁹.

¹⁷ G. Goda. Užsienio šalių baudžiamojo proceso pagrindai. – Vilnius: Saulužė, 1996 P. 35

¹⁸ Austrijos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas // http://www.sbg.ac.at/ssk/docs/stpo/stpo_index.htm

¹⁹ G. Goda. Užsienio šalių baudžiamojo proceso pagrindai. – Vilnius: Saulužė, 1996. P. 19.

Vis dėlto 1989 m. įsigaliojęs naujasis Italijos BPK, tokią formuluotę panaikino. Japonijoje taip pat skiriama ypatinga nuosprendžių rūšis, vadinama „*menso*“. Toks sprendimas priimamas tuomet, kai yra aplinkybių, darančių bylą negalima (amnestija, pasikeitęs įstatymas). Daugelyje Europos valstybių egzistuojant supaprastintam bylų procesui, naujasis BPK buvo papildytas ir teismo baudžiamojo įsakymo priėmimo procesu. Beje, Lietuvos baudžiamajame procese šis institutas nėra visiškai naujas, nes galiojo tarpukario Lietuvoje iki 1940 m. okupacijos. Iš visų pateiktų teismo nuosprendžių klasifikavimo variantų, esminę reikšmę praktikoje turi, todėl platesnio nagrinėjimo reikalauja nuosprendžių skirstymas į apkaltinamąjį, išteisinamąjį nuosprendžius, nuosprendį, kuriuo nutraukiama baudžiamoji byla, ir teismo baudžiamąjį įsakymą.

Apkaltinamieji ir išteisinamieji teismo nuosprendžiai buvo įtvirtinti ir anksčiau galiojusiam BPK, sudaro didžiąją dalį visų priimamų nuosprendžių. Apkaltinamasis nuosprendis – nuosprendis, kuriuo kaltinamasis pripažįstamas kaltu dėl baudžiamajame įstatyme numatytos nusikalstamos veikos padarymo ir jam paskiriama bausmė (BPK 303 str. 2 d.) arba kaltinamasis atleidžiamas nuo bausmės atlikimo (BPK 303 str. 3 d.). Teismas, priimdamas apkaltinamąjį nuosprendį, visada konstatuoja, jog asmuo yra kaltas nusikaltimo ar baudžiamojo padarymu.

Baudžiamojo proceso įstatymas įtvirtina reikalavimus, kaip turi būti surašytas nuosprendis ir iš ko jis turi susidėti. Kai kuriuose teisės mokslo šaltiniuose skiriama teismo sprendimo forma ir turinys, kituose tik turinys. Pavyzdžiui, baudžiamojo proceso teisės vadovėlyje rašoma, kad teismo sprendimo forma – tai sprendimo surašymo būdas, sprendimo kalba, vidinė logika, atskirų sprendimo dalių bei jose išdėstytų teiginių eiliškumas²⁰.

Lietuvoje teismo nuosprendis susideda iš trijų pagrindinių dalių: įžanginės, aprašomosios ir rezoliucinės (BPK 304, 305, 307 str.), civiliniame procese – iš įžanginės, aprašomosios, motyvuojamosios ir rezoliucinės (CPK 270 str.) Kai kurių Europos valstybių baudžiamojo proceso įstatymai taip pat numato baigiamojo teismo sprendimo formos arba turinio reikalavimus. Pavyzdžiui, Latvijos baudžiamojo proceso įstatymo 523 straipsnyje numatyta, kad nuosprendį sudaro įžanginė, aprašomoji, motyvuojamoji ir rezoliucinė dalis²¹ Estijos baudžiamojo proceso kodekso 311, 312 ir 313 straipsniuose pasakyta, kad nuosprendį sudaro

²⁰ Goda, G.; Kazlauskas, M.; Kuconis, P. *Baudžiamojo proceso teisė*. Vilnius p.471

²¹ Latvijos Baudžiamojo proceso įstatymas (įsigaliojęs 2005 m. spalio 1 d.). Уголовно-процессуальный закон: перевод с латышского. Рига: Балтийский русский институт, 2005

įžanginė, pagrindinė (motyvuojamoji) ir rezoliucinė dalis²². Tuo tarpu Lenkijos baudžiamojo proceso kodekso 413 straipsnis išdėsto reikalavimus, kas turi būti surašyta nuosprendyje, tačiau nenurodo, kokios sudedamosios dalys tą nuosprendį sudaro²³. Analogiškos nuostatos numatytos ir Makedonijos bei Slovėnijos baudžiamojo proceso įstatymuose, kuriose išdėstyta, kokie klausimai turi būti surašyti nuosprendyje, tačiau nėra pasisakyta dėl nuosprendžio sudedamųjų dalių. Bosnijos ir Hercegovinos baudžiamojo proceso kodekso 290 straipsnyje nurodyta, kad nuosprendį sudaro įžanginė ir konstatuojamoji dalys bei teisėjų nuomonė dėl bylos²⁴. Taigi užsienio valstybių praktika nėra vienoda, baigiamieji bylos dokumentai pasižymi formos ir turinio įvairove. Lietuvos baudžiamajame procese teismo nuosprendžio surašymo procesui skirta nemažai dėmesio. Tam priimtas Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senato nutarimas, kuriame detaliam aptarti minėti klausimai²⁵. Šio nutarimo 3 punkte nurodyta, kad aprašomoji nuosprendžio dalis– tai teismo nustatytų nusikalstamos veikos aplinkybių aprašymas (nustatomoji dalis) ir įrodymų išdėstymas bei analizė, teismo priimamų sprendimų motyvavimas (motyvuojamoji dalis). Nuosprendis turi būti surašytas taip, kad jo sudedamosios dalys derėtų viena su kita, jose nepasikartotų tie patys klausimai, jame būtų pateikti teigiami arba neigiami atsakymai į visus pareikšto kaltinimo argumentus²⁶. Aptariant teismo sprendimo turinį daugiausia dėmesio skiriama motyvams. Motyvuotumas yra teismo sprendimo teisingumo matas ir elementas, t. y. motyvai yra visų teismo padarytų išvadų bei priimtų sprendimų pagrindimas. Lietuvoje nemotyvuotas nuosprendis nelaikomas teisingu²⁷. Europos Žmogaus Teisių Teismas taip pat yra konstatavęs, kad nacionalinių teismų sprendimuose turi būti tinkamai nurodyti motyvai, nes tik tuomet galima konstatuoti, kad byloje įvykdytas teisingumas (*Hirvisaari prieš Suomiją*²⁸, *Van*

²² Уголовно-процессуальный закон: перевод с эстонского [Criminal Procedure Code: translation from estonian]. Рига: Riigi Teataja, 2003.

²³ Code of Criminal Procedure of Poland [interaktyvus]. [žiūrėta 2011-02 05].

<http://www.era.int/domains/corpusjuris/public_pdf/polish_ccp.pdf

²⁴ Criminal Procedure Code of Bosnia and Hercegovina [interactive]. [accessed 20-13-2011].

<<http://www.legislationline.org/upload/legislations/ee/63/febae4b8531e5ec27f2e92df3b7b.htm>>.

²⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senato 2003 m. birželio 20 d. nutarimas Nr. 40 „Dėl teismų Praktikos taikant Baudžiamojo Proceso kodekso normas, reglamentuojančias nuosprendžio surašymą“. *Teismų praktika*. 2003, 19

²⁶ Goda, G.; Kazlauskas, M.; Kuconis, P., p. 471.

²⁷ LAT senato 2003 m. birželio 20 d. nutarimas Nr. 40 „Dėl teismų praktikos taikant Baudžiamojo proceso kodekso normas, reglamentuojančias nuosprendžio surašymą“ Teismų praktika NR. 19

²⁸ Council of Europe. European Court of Human Rights. Case of *Hirvisaari v. Finland*, Appl. No. 49684/99 [interaktyvus], judgment the 27th of September, 2001 [žiūrėta 2011-03-01]. <<http://cmiskp.echr.coe.int/>>.

*der Hurk prieš Nyderlandus*²⁹). Tuo tarpu užsienio valstybių baudžiamojo proceso įstatymai įvairiai sprendžia teismo sprendimų motyvų būtinybės klausimą. Štai Vokietijos baudžiamojo proceso kodekso 268 straipsnyje nurodyta teismui žodžiu paskelbti sprendime išdėstytus motyvus, juos visus arba atskleidžiant jų esmę, kai proceso šalys pareiškia, kad teismo sprendimo jos neskųs. Jei toks pareiškimas nepadaromas, motyvai surašomi vėliau. Prancūzijoje yra įprasta, kad teisėjas motyvus išdėsto žodžiu ir tai nurodoma teismo posėdžio protokole³⁰.

2.2 Teismo įvertinti įrodymai aprašomojoje nuosprendžio dalyje

Teisminiam teisės taikymui visada būtina jį pateisinanti argumentacija – teismas privalo argumentuoti, kodėl rėmėsi vienais įrodymais, pripažindamas kaltinamojo kaltę ir darydamas kitas svarbias išvadas ir kodėl atmetė kitus įrodymus, kodėl pripažino esant pakankamai duomenų, kad kaltinamasis padarė jam inkriminuojamą nusikaltimą, kuo remdamasis nustatė kitas svarbias nuosprendyje išdėstytas aplinkybes ir kodėl padarė būtent tokias konkrečias išvadas. Kiekvienas teismo nuosprendis turi būti motyvuotas teisės taikymo aktas, grindžiamas įrodytais faktais, galiojančiomis teisės normomis ir jų aiškinimu. BPK 305 str. numato, jog „*aprašomojoje teismo nuosprendžio dalyje turi būti nurodoma: įrodymai, kuriais grindžiamos teismo išvados, ir motyvai, kuriais vadovaujantis teismas atmetė kitus įrodymus; nusikalstamos veikos kvalifikavimo motyvai ir išvados; įrodymų vertinimo motyvai*“. Nors galiojantys teisės aktai besąlygiškai nurodo motyvuoti teismo nuosprendį, vis dėlto dažnai šių reikalavimų nėra laikomasi. Teismo nuosprendis yra oficialus dokumentas, kuriame oficialia kalba turi būti formuluojamas kiekvienas sakinys. Kaip ir dėstant nusikaltimų aplinkybes, teismo ar kitų asmenų parodymų taip pat nereikia aprašinėti labai smulkiai, praktiškai atpasakojant visus parodymus, duotus per teisminį tyrimą, nurodinėjant visas bylai nereikšmingas detales, kurios nuosprendį daro panašų į teismo posėdžio protokolą. Kartu pažymėtina, kad nuosprendyje nurodant teismo (ar kitų asmenų) parodymus negalima nukrypti į kitą pusę, t.y. perteikti juos pernelyg glaustai, pavyzdžiui „Teisiamasis prisipažino kaltas ir parodė, kad tikrai pavogė...“³¹

Ankstesniais laikais teisėjai užduodavo sau klausimą ar visada būtina motyvuoti teismo nuosprendį ir atsakydami nurodydavo, jog gali būti, kad teismo motyvus reiktų teikti tik tada, kai

²⁹ Council of Europe. European Court of Human Rights. Case of *Van der Hurk v. Netherland*, Appl. No. 16034/90 [interaktyvus], judgment the 19th of April, 1994 [žiūrėta 2011-03-01]. <<http://cmiskp.echr.coe.int/>>. 30 Goda, G. Baudžiamojo proceso forma: optimalių procesinių taisyklių paieškos galimybės ir ribos. *Teisė*. 2007, 65: 56.

³¹ Šumskas A. Baudžiamųjų bylų nagrinėjimas teisme. Vilnius.2000 P 309

to reikalauja bylos subjektai arba kai vienas iš jų teismo nuosprendį nori apskusti. Tokie samprotavimai kyla dėl didelės teismo darbo apimties ir krūvio, dėl ko egzistuoja ir sutrumpinta aprašomoji nuosprendžio dalis, kai teismo nuosprendis surašomas išdėstant įžanginę ir rezoliucinę dalis bei sutrumpintus motyvus. Taip pat egzistuoja diskusijos ne tik dėl paties principo – būtinybės motyvuoti teismo nuosprendį, bet ir dėl motyvų turinio bei apimties. Vis dėlto dauguma ginčo šalių nesutinka su atsisakymo motyvuoti nuosprendžius galimybe. Apžvelgiant būtinybės argumentuotai motyvuoti teismo nuosprendžius istorinę raidą, būtina nurodyti, jog šiandieną kiekvienoje teisės sistemoje egzistuoja teismo pareiga surašyti priimto sprendimo motyvus. Vis dėlto tokia vieninga nuostata susiformavo tik XIX a. pr. – XX a. pab. Daugelyje vakarų Europos valstybių teismo pareiga pateikti nuosprendžio motyvus įstatymuose buvo įtvirtinta didžiosios kodifikacijos laikotarpiu – Prancūzijoje 1810 m., Vokietijoje 1877 m. Maždaug tuo pat metu analogiškai reikalavimai atsirado daugelio JAV valstijų įstatymuose bei Anglijos bendrojoje teisėje. Kadangi ilgą laiką valstybės valdžia buvo kildinama iš Dievo arba karaliaus valdžios, teismas egzistavo kaip karaliaus valdžios įgyvendinimo mechanizmas, todėl jo sprendimai buvo pagrįsti karaliaus valdžia bei autoritetu, o ne racionalia teisine argumentacija. Vis dėlto tokį požiūrį sugriovė Renesanso epochos idėjos, valdžių padalijimo principas, Prancūzijos revoliucija, Švietimo epocha, teisingumo bei teisėtumo principų išaukštinimas³². Teismo nuosprendžio motyvavimas buvo numatytas ir 1961 m. BPK, tačiau jo apimtis skyrėsi – senasis BPK nereikalavo nurodyti nusikalstamos veikos kvalifikavimo motyvų, vis dėlto motyvuoti teismo nuosprendžių neatsisakoma. Būtinybė argumentuoti teismo nuosprendžius vystosi dviem kryptimis:

Pirmoji susijusi su teisine ir moraline argumentacija. Teismas, nagrinėdamas bylą turi nuspręsti ne tik, kas yra teisėta, bet ir tai, kas yra teisinga, protinga. Nors BK ar kiti teisės aktai turi ganėtinai nemažai vertinamųjų sąvokų, kiekvienu atveju teismas turi tai įvertinti.

Antroji, susijusi su teisės taikymu. Pareiga motyvuoti teismo nuosprendžius įvardinama kaip juridinių faktų nagrinėjimas, veikos kvalifikavimas, teisės normos parinkimas. Kyla klausimas, kuo teisėjas vadovaujasi sprenddamas bylą. Čia pirmoje vietoje iškyla teisingumas, tačiau ši sąvoka yra be galo abstrakti ir tas „kažkas“, kuo teismas turėtų vadovautis, yra teisinio tikrumo principas. Jis reikalauja daugiau praktikos ir racionalumo. Reikšminga turėtų būti tai, kas

³² M. Maksimaitis. Užsienio teisės istorija. Justita, Vilnius, 2002 P 349

suponuojatikrumą, į tai, kas gina žmogaus teises. Nagrinėjant bylą teisme, teisėjas turi atsižvelgti ir išsiaiškinti, kaip proceso dalyviai supranta savo teises įrodinėjimo procese (kas yra įrodymai, kaip jie pasireiškia, kuo pasireiškia proceso dalyvių dalyvavimas juos tiriant) Lietuvos Respublikoje nemotyvuotas teismo nuosprendis nelaikomas teisingu³³.

A.Šumskas 2000 m. jau yra suklasifikavęs bendąsias taisykles motyvuojant teismo nuosprendį:

1. Teisiamojo prisipažinimas padarius nusikaltimą negali būti pakankamas pagrindas pripažinti jo kaltę.
2. Nuosprendis turi būti pagrįstas tik tais įrodymais, kurie ištirti teismo posėdyje.
3. Nuosprendis turi būti pagrįstas byloje surinktais neginčijamais įrodymais, o ne prielaidomis.
4. Visos abejonės, kurių negalima pašalinti nagrinėjant bylą teisme, turi būti aiškinamos teisiamojo naudai.
5. Nuosprendyje negali būti vidinių prieštaravimų, nepaneigtų kaltinimui prieštaraujančių įrodymų.
6. Kiekviena teismo išvada dėl įrodymų vertinimo, jų pagrįstumo ir pakankamumo turi būti motyvuota.
7. Jokie įrodymai neturi iš teismui anksto nustatytos galios.
8. Nuosprendyje negali būti abejotinų išvadų tiek dėl nuteisiamojo asmens kaltumo, tiek dėl išteisinamo asmens nekaltumo³⁴.

Teisinis tikrumas plačiaja prasme suvokiamas kaip savivalės vengimas bei kaip priimto sprendimo pagrįstumas. Tiek vienas, tiek kitas elementas turi būti kiekviename teismo priimtame nuosprendyje. Esant nors menkiausiai galimybei neargumentuoti priimto nuosprendžio, teismas galėtų savivaliauti ir priimti subjektyvų sprendimą. Kadangi nemotyvuotas nuosprendis yra laikytinas neteisėtu, toks argumentas gali būti naudojamas apeliaciniuose ar kasaciniuose skunduose. Teisinis tikrumas turi būti pagrįstas teisės normomis ir kartu atitikti socialines bei moralines normas. Nuosprendis turi būti pagrįstas tokiais argumentais, jog proceso dalyviai būtų įtikinami priimto nuosprendžio teisingumu. Nuosprendis turi būti surašytas taip, kad jo sudedamosios dalys derėtų viena su kita, jose nepasikartotų tie patys klausimai, jame būtų pateikti teigiami arba neigiami atsakymai į visus pareikšto kaltinimo argumentus³⁵. Šiandieninėje

³³ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. sausio 16 d. nutarimas. Valstybės žinios, 2006, Nr. 7-254

³⁴ Šumskas A. Baudžiamųjų bylų nagrinėjimas teisme. Vilnius. 2000 P 325-328

³⁵ Goda G., Kazlauskas M., Kuconis P. Baudžiamojo proceso teisė. Vilnius, 2005 P. 473

teisinėje valstybėje egzistuojant įstatymų leidžiamajai, vykdomajai ir teisminei valdžiai, teismas kaip viena iš valstybės valdžių, yra įgalinta vykdyti teisingumą. Teisingumo įvykdymas neišvengiamai susijęs su valstybės prievarta nusikaltusiam asmeniui. Kadangi tai privaloma daryti tik teisėtomis priemonėmis, bet koks valstybės prievartos taikymas turi būti pateisintas ir argumentuotas. Priimti nemotyvuotą teismo nuosprendį šiuolaikinėje demokratinėje visuomenėje būtų laikoma piktnaudžiavimu valdžia, nes būtų neįmanoma patikrinti nuosprendžio teisėtumo, todėl teismo sprendimų teisėtumo ir pagrįstumo kontrolės sistema taptų beprasme. Proceso dalyviai, išnagrinėjus bylą ir priėmus nuosprendį, priklausomai nuo jame išdėstytų motyvų apsisprendžia kreiptis ar ne į apeliacinės ar kasacinės instancijos teismą³⁶. Tai galima padaryti tik žinant nuosprendžio motyvus, todėl proceso dalyviams, įgyvendinant apeliacijos ar kasacijos teisę, yra išvengiama teismo klaidų ir visiškai įsitikinama priimto nuosprendžio teisingumu.

Ši priežastis lemia nuosprendžio motyvavimo būtinybę. Nuosprendžio motyvavimas yra pagrįstas ir dėl kitų priežasčių. Būtinybę lemia ir pati bylos nagrinėjimo esmė. Teismas, nagrinėdamas bylą, privalo vertinti proceso dalyvių pateiktus įrodymus pagal vidinį savo įsitikinimą, pagrįstą visapusišku ir objektyviu aplinkybių, kurios buvo įrodinėjamos proceso metu, išnagrinėjimu, vadovaudamasis įstatymais (BPK 20 str.). Ne su visais pateiktais argumentais teismas sutinka, todėl atmesdamas vienus ar kitus įrodymus ar argumentus teismas privalo motyvuoti, pagrįsti, kodėl priėmė tokį, o ne kitokį nuosprendį. Dažnai teisėjas, gyvendamas savo socialinėje aplinkoje, susipažinęs su byla, jau „žino“, koks nuosprendis bus priimtas. Vis dėl tokių žinojimą būtina pateisinti, nurodant apsisprendimo motyvus, nes juk kitam proceso dalyviui gali pasirodyti toks nuosprendis neteisingas. Jeigu proceso dalyviai bylos nagrinėjimo metu nesusitaiko, bylos nagrinėjimas visada pasibaigia vienos iš šalių „pralaimėjimu“. Tam, kad bylą „pralaimėjusi pusė“ būtų įtikinta priimto nuosprendžio teisingumu, būtina nurodyti motyvus, kuriais remiantis nuosprendis ir buvo priimtas. Kadangi įstatyminė bazė nėra visapusiškai ir detalai reglamentuojanti teisinius santykius, egzistuoja normų, dviprasmiškai reguliuojančių teisinį santykį, todėl kilus neaiškumui, kurią normą taikyti, o kalbant apie įrodymų įvertinimą – kuriuos įrodymus vertinti kritiškai, kuriuos atmesti, būtinas vienokio ar kitokio pasirinkto sprendimo motyvavimas. Siekiant užtikrinti informacijos viešumą,

³⁶ Rimšelis, E. Baudžiamojo proceso teisės pažeidimo ir neteisingo teismo sprendimo priėmimo priežastinio ryšio svarba ir problemos. *Jurisprudencija*. 2008, 6 (108): 92, 93.

galimybę susipažinti su nagrinėjamosiomis ir jau išnagrinėtomis bylomis, galimybę vertinti priimtą nuosprendį teisėtumo ar teisingumo atžvilgiu, būtina su juo susipažinti.

3. Įrodymų įvertinimo sąvoka

Įrodymų vertinimas – tai kompetetingo įrodymų vertinimo subjekto mąstymo procesas siekiant pažinti praeityje įvykusius faktus, kurio metu būtina atlikti išsamią faktų analizę. Vertinimo sampratos sistema vystėsi istorijos eigoje, kiekvienoje vystymosi stadijoje sukurdamą savą supratimą apie įrodymus. Ilgame vertinimo sistemų evoliucijos procese išsivystė įrodymų vertinimas pagal faktų visumą ir vidinį įsitikinimą, vėliau tuos įsitikinimus išdėstant teismo nuosprendyje.

Norint pažinti tikrovę, pirmiausiai ją reikia suvokti kuomet mąstymo procese tikrovės suvokimas abstrahuojasi, bei tampa įmanomas jo praktinis pritaikymas konkrečiose gyvenimo situacijose, tačiau vertinimo teisingumas yra subjektyvus faktorius.

Įrodymų vertinimas tiesiogiai siejamas su tiesos nustatymu, Tiesos nustatymas baudžiamojoje byloje – ilgas ir sunkus procesas, nes reikia tirti praeityje, kartais tolimoje, įvykdytus nusikaltimus. Vienas pagrindinių BPK principų – teisingumo principas reikalauja, kad kalti asmenys būtų nubausti ir tam, kad įrodyti jų kaltumą, reikia nustatyti visas praeities įvykio aplinkybes³⁷.

Nusikaltimo situacija atkuriamą remiantis faktiniais duomenimis kurie patvirtina arba paneigia bent vieną aplinkybę, turinčią reikšmės bylą išspręsti teisingai. Įvykio vietoje beveik visuomet randama vienokių ar kitokių pėdsakų, tačiau tam kad daiktai, liudytojų parodymai ir kiti faktiniai duomenys virstų įrodymais lemiančiais nuosprendį baudžiamojoje byloje, reikalinga juos įvertinti, nes įrodymų vertinimas yra neatsiejama įrodymų tyrimo, o taip pat procesinių sprendimų priėmimo dalis. Galutinė įrodymų įvertinimo stadija yra teisingumo aktas- teismo nuosprendis.

Užtikrinant, kad teisingumas būtų vykdomas griežtai laikantis įstatymo įtvirtinti du pagrindiniai įrodymų vertinimo kriterijai yra įrodymų leistinumas ir jų sąsajumas (liečiamumas). Apie šių dalių problematiką dar bus kalbama šiame darbe, tačiau prieš pradėdant vertinti įrodymus reikalinga įvertinti : ar faktiniai duomenys surinkti laikantis įstatymų, ar jie turi įrodomąją vertę

³⁷ Соловьев. Использование доказательств при допросе на предварительном следствии. – Москва: Юрлитинформ, 2001. С. 10

byloje, ar jais vadovaujantis galima spręsti apie baudžiamojoje byloje įrodinėtinių aplinkybių buvimą ar nebuvimą bei priimti procesinius sprendimus byloje.

Teisme turimi įrodymai privalo būti įvertinti Baudžiamasis įstatymas nenustato tikslių kriterijų, pagal kuriuos galima būtų spręsti apie konkrečią įrodymų vertę baudžiamajame procese, tačiau nurodo, jog įrodymai vertinami pagal faktų visumą ir vidinį įsitikinimą. Vidinis įsitikinimas vertinant įrodymus – tai ne emocijos ar intuicija, bet pagrįstas ir motyvuotas bei tvirtas įsitikinimas dėl kaltinamojo kaltumo ir nekaltumo, kaltinamo asmens atsakomybės laipsnio, besiremiaš tuo, kad tik ši, o ne kita išvada, išplaukia iš bylos aplinkybių, o visi kiti galimi bylos sprendimai atmetini kaip prieštaraujantys bylos aplinkybėms ir tikrovei³⁸.

Įrodymų teorijoje vertinimas suprantamas kaip mąstymo veikla, nukreipta kiekvieno įrodymo atskirai ir visų įrodymų kaip visumos liečiamumui, leistinumui, tikrumui ir pakankamumui baudžiamojoje byloje nustatyti taip, kad jų užtektų priimti teisingą nuosprendį.

Rusų teisės teoretikas P.Paškevič teigia, jog “įvertinti įrodymus – tai nustatyti, kaip tiksliai nustatytas kiekvienas iš jų, koks jų tarpusavio ryšys bei sąsaja su byla, kokį konkretų reikšmės bylai turintį faktą tas įrodymas patvirtina ar paneigia bei kokią išvadą galime daryti pagal byloje surinktus įrodymus. Toks įrodymų vertinimo apibrėžimas iš esmės patvirtina jau šeštame praeito amžiaus dešimtmetyje suformuluotą teiginį : “įrodymų vertinimas suprantamas, kaip faktiniais duomenimis paremtas bei praktinėje veikloje patikrintas tyrėjo įsitikinimas apie įrodymus leidžiančius tyrėjuo prieiti išvadą apie baudžiamojon atsakomybėn patraukto asmens kaltumą ar nekaltumą, įrodymų tikrumą, reikšmingumą bei jų pakankumą baudžiamąją bylą perduoti teismui³⁹”. Tokiu būdu vertinant įrodymus buvo pabrėžiami jų tikrumo, reikšmingumo bei pakankumo kriterijai. Teisės doktrinoje aprašytoje rusų autoriaus V.Savickio yra taip vadinamoji “kaltumo prezumpcija” kuri sako, kad kaltintojas siūsdamas kaltinamąjį į teismą turi neabejoti jo kaltumu. Vienas iš esminių vidinių aptariamo principo prieštaravimų yra tas, kad baudžiamajame procese greta nekaltumo prezumpcijos egzistuoja ir jos antipodas – kaltumo prezumpcija. Jeigu tokios nebūtų, būtų neįmanoma prieš asmenį, įtariamąjį nusikaltimo padarymu, pradėti baudžiamąjį procesą ir taikyti jam procesinės prievartos priemonės. Baudžiamąjį persekiojimą vykdančio ikiteisminio tyrimo pareigūnas ar prokuroras turi disponuoti

³⁸ Danisevičius P., Liakas A. Pagrindiniai teisminių įrodymų klausimai tarybiniam baudžiamajame procese. - Vilnius, 1971. P.71.

³⁹ Пашкевич П. Ф. Объективная истина в уголовном судопроизводстве. – Москва, 1961. С. 49.

tam tikrais įrodymais, kurie leidžia asmeniui pareikšti įtarimą arba pateikti kaltinimą dėl nusikaltimo padarymo. Pastaruoju atveju prokuroras neišvengiamai privalo atsižvelgti ir į baudžiamosios bylos perspektyvas, t.y. įvertinti, ar įkalčiai yra svarūs, įrodomosios informacijos šaltiniai patikimi, pasverti, kokia yra įrodymų nuginčijimo ar, esant nepašalinamų abejonių, jų vertinimo kaltinamojo naudai galimybė, taip pat numatyti, ar pakaks įrodymų, kuriais disponuoja kaltinimo šalis apkaltinamajam nuosprendžiui pagrįsti. Iš esmės tai reiškia prognostinį kaltumo prezumpcijos įgyvendinimo byloje modeliavimą. Antraip, netgi būdamas įsitikinęs kaltinamojo kaltumu, bet kaltinamajame akte negalėdamas tos kaltės pagrįsti, jeigu nenuginčijamais, tai bent jau ne beviltiškais įrodymais, prokuroras turėtų nutraukti prieš kaltinamąjį pradėtą baudžiamąjį procesą.

Teisinėje literatūroje reiškiamą nuomonę, jog tokioje situacijoje neegzistuoja neįveikiamų prieštaravimų. Pasak V.Savickio, savaime suprantama, jog kaltinamąjį aktą priėmusi kaltinimo šalis turi būti įsitikinusi kaltinamojo kaltumu. Iš tikrųjų tik tokioje situacijoje nekaltumo prezumpcija ir turi prasmę, nes jeigu niekas nieko nekaltina, tai ir ši prezumpcija reikalinga kaip žuviai lietsargis⁴⁰

Šalia nekaltumo prezumpcijos koegzistuojanti kaltumo prezumpcija suponuoja pareigą apkaltinti asmenį, jei tam yra pagrindas. Antraip prieš asmenį, įtariamą nusikaltimo padarymu, nebūtų įmanoma pradėti baudžiamąjį procesą ir skirti jam procesines prievartos priemones. Visuotinai pripažįstama, kad ikiteisminio tyrimo pareigūno ar prokuroro nuomonė apie kaltinamojo kaltumą yra subjektyvi, teisiškai niekam kitam neprivaloma. Ši subjektyvi, tačiau objektyviais duomenimis pagrįsta nuomonė, kurios juridinė išraiška yra atitinkamu procesiniu dokumentu skirta kardomoji priemonė, ar surašytas kaltinamasis aktas, yra ne tik privaloma bet ir neišvengiama baudžiamąjo proceso dalis iki bylos perdavimo teismui.

Teismas gavęs kaltinamąjį aktą BPK įpareigojamas pradėti bylos nagrinėjimą ir priimti nuosprendį. Aprašydami įrodymų vertinimą, kaip paskutinįjį įrodinėjimo proceso etapą P.Danisevičius, M.Kazlauskas ir E.Palskys pažymėjo įrodymų liečiamumo, leidžiamumo, tinkamumo, reikšmės, išaiškinant bylos aplinkybes kriterijus⁴¹

⁴⁰ Савицкий В. М. Презумпция невиновности. Москва, 1997 С 28-30

⁴¹ Danisevičius P, Kazlauskas M., Palskys E. Lietuvos Respublikos baudžiamasis procesas. – Vilnius: Mintis, 1978. P.12.

Rusų autoriai V.Arsenjevas, L.Uljanova labiau akcentavo vien įrodymų tikrumo ir reikšmingumo, ar tik reikšmingumo kriterijus. Tačiau dauguma autorių sutaria, jog įrodymų vertinimas – tai mąstymo procesas ir būtent tuo vertinimas skiriasi nuo įrodymų rinkimo ir tikrinimo, kur pagrindinį turinį sudaro tyrėjo ir prokuroro veikla. Kartu vertinimas yra galutinis teismo tyrimo produktas atsispindintis nuosprendyje.

Be to dauguma rusų autorių pritaria įrodymų teorijoje suformuluotam teiginiui, jog įrodymų vertinimo procesas apima jų liečiamumo, leistinumo, tikrumo bei pakankamumo įvertinimą pagrįstų išvadų baudžiamojoje byloje suformulavimui bei tiesos nustatymui⁴². Visi šie kriterijai reikalauja išsamesnės analizės. Įrodymų reikšmingumo vertinimas yra neatsiejamas su įrodymų pakankamumo vertinimu ir atitinkamai įrodymų tarpusavio ryšys aptartinas įvertinant įrodymų sąsajumą. Šie klausimai bus nagrinėjami kitose darbo dalyse.

Sename BPK įrodymus vertino tiek tyrėjas, tiek prokuroras. Įrodymų vertinimo evoliucija ir lėmė, kad įrodymus renkantis ir tikrinantis subjektas negalėtų šių įrodymų vertinti, nes tai pakenktų vertinimo objektyvumui. Tokios nuostatos įtvirtinimas naujame BPK garantuoja įrodymų vertinimo objektyvumą, surinktų duomenų leistinumo, bei sąsajumo nešališką patikrinimą.

3.1 Įrodymų liečiamumo(sąsajumo) įvertinimas teismo nuosprendyje

Įvertinant LR BPK 20 str. 3 d. nuostatoje suformuluotą įrodymų liečiamumo taisyklę kad: „įrodymais gali būti tik tie duomenys, kurie patvirtina ar paneigia bent vieną aplinkybę, turinčią reikšmės bylai išspręsti teisingai“. Šio klausimu yra pasisakęs J.Rinkevičius teigdamas, kad įrodymų liečiamumo vertinimas –tai jų ryšio su įrodinėtinomis aplinkybėmis nustatymas⁴³. Įrodinėtinoms aplinkybėms visada turi didžiausią reikšmę teisingam bylos išsprendimui, tačiau įrodymai vertinami ne tik kiekvienas atskirai, bet ir sąsajoje su kitais įrodymais, kurių visuma nukreipta į baudžiamajame įstatyme numatytos sudėties įrodinėjimą. Įvertinant įrodymus, svarbu nustatyti įrodymų tarpusavio ryšį bei ryšį su įrodinėtinomis aplinkybėmis, o taip pat kokias išvadas galima padaryti iš atskiro įrodymo ir įrodymų visumos. Darytina išvada, kad įrodymų liečiamumo įvertinimas – tai ryšys su aplinkybėmis, turinčiomis reikšmės bylai teisingai

⁴² Якубович Н. А., Васильев, Мудьюгин. Планирование расследования преступлений. – Москва, 1957. С. 104

⁴³ Rinkevičius J. Procesiniai įrodinėjimo baudžiamojoje byloje pagrindai. – Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 1990. P. 37.

išspręsti. Įrodymų liečiamumo vertinime iškyla šių įrodymų tikėtino ryšio su įrodinėtinomis aplinkybėmis tikimybė, tačiau įrodinėjimo procese tokia tikimybė gali keistis. Lygiai taip pat byloje esančių dokumentų, daiktų ar parodymų ryšys su įrodinėtinomis aplinkybėmis gali būti nustatytas tik sąryšyje su kitais įrodymais.

Rusijos įrodymų teorijoje pažymima, jog įrodymai, kurie patvirtina ar paneigia bent vieną tyrimo metu iškeltą versiją, privalo būti pripažįstami liečiančiais byla⁴⁴. Įrodymų analizė ir sintezė leidžia nustatyti įrodymų tarpusavio ryšį bei paaiškinti daugelį faktų vienos priežasties buvimu.

Vadovaujantis Anglijoje vyraujančiu požiūriu, esminiai įrodymų vertinimo kriterijai yra ne jų leidžiamumas, o liečiamumas ir tikrumas. Tokio požiūrio esmė slypi pačios įrodymų teisės specifikoje. Antai pagrindiniu kriterijumi, vieną ar kitą įrodymą susijusį su byla, yra ne įstatymo ar kitų taisyklių laikymasis įrodymų gavimo procese, o paties įrodymo vidinės savybės bei jo galimybės įrodyti esmines bylos aplinkybes teismo nagrinėjimo metu. Vienintelis įrodinėjimo teisės sukurtų įrodinėjimo taisyklių tikslas, šiuo atveju, yra užkirsti kelią abejotiniems įrodymams, kai tuo tarpu asmens teisių apsauga lieka nuošalyje.

Įrodymų sąsajumo nustatymas tiesiogiai susijęs su įrodinėjimo dalyko nustatymu. Iš esmės, kiekvienoje byloje įrodinėjimo dalyką sudaro dvi grupės aplinkybių:

- 1) aplinkybės, susiję su teismo nagrinėjimo dalyvių asmenybėmis;
- 2) aplinkybės, susiję su nusikalstama veika.

JAV teisėje sutinkamai su įrodinėjimo dalyku, įrodymais pripažįstami duomenys, tiksliai patvirtinantys ar paneigiantys įrodinėtinas bylose aplinkybes. Tokiu būdu gynėjų ar kaltinančiųjų pateikti įrodymai, nesusiję su įrodinėjimo dalyku, atmetami kaip neliečiantys bylos. Beje, vadovaudamasis įrodymų sąsajumo kriterijumi, teismas pašalina ne tik bereikšmius, bet taip pat ir dviprasmiškus duomenis, kurie gali įnešti sumaištį ir padaryti klaidinančios įtakos prisiekusiesiems, o to pasekoje, ir nuosprendžio priėmimui.

Šiuo atžvilgiu, ypač svarbus vaidmuo vertinant įrodymus tenka teismui. Vadovaudamasis įrodymų sąsajumo kriterijais, teisėjas privalo analizuoti bei vertinti visus pateikiamus įrodymus bei spręsti, kuriuos iš jų leisti panaudoti teismo posėdyje. Šiuo atžvilgiu, teisėjas Anglijos baudžiamajame procese yra kur kas aktyvesnis proceso dalyvis negu JAV baudžiamajame procese.

⁴⁴ Галкин В. М., Годер П. М. Вопросы философии. – Москва, 1961. С.167.

Kadangi teisėjas gali vertinti tik su byla susijusius įrodymus ir vėliau nurodyti jų sąsajumą nuosprendyje, sąsajumo įvertinimo svarba yra akivaizdi.

3.2 Įrodymų leistinumą įvertinimas teismo nuosprendyje

Įvertinant BPK 20 str. 4 d. nuostatas kuriose formuluojami du pagrindai pagal kuriuos vertinamas įrodymų leistinumą:

1. Įrodymų gavimas teisėtais būdais.
2. Galimybė patikrinti surinktus įrodymus BPK numatytais proceso veiksmais.

Teisinėje literatūroje dažnai pažymima, kad vertinant įrodymų leistinumą privalo būti atsižvelgiama į faktinių duomenų gavimo šaltinį. Pavyzdžiu galėtų būti operatyviniai duomenys, anoniminiai laišakai ar panašūs duomenys neturintys teisinės įrodomosios reikšmės baudžiamojoje byloje, nes nėra numatyti kaip savarankiški įrodymai baudžiamajame procese.

Rusijos autorius G.Reznikas atkreipia dėmesį į įrodymų įtvirtinimo procesinę formą „praktiškai yra pasitaikę atvejų, kai daiktiniai įrodymai ikiteisminio tyrimo stadijoje nebuvo tinkamai aprašyti, o pėdsakai ant daiktinio įrodymo iki bylos nagrinėjimo teisme neišliko dėl jų netinkamo įpakavimo. Nusikaltimo pėdsakai lieka žmonių sąmonėje, todėl pvz., tyrėjas galėtų patvirtinti, kad nusikaltimo pėdsakai po nusikaltimo padarymo buvo išlikę. Tokiu atveju, įrodymai būtų vertinami pagal vidinį įsitikinimą, tačiau, nepašalinus abejonės tiriamų faktinių aplinkybių egzistavimu, minėtiems duomenims neturėtų būti suteikiama įrodomosios reikšmės⁴⁵“

Laisvo ir griežto įrodinėjimo samprata Vokietijos baudžiamajame procese, pasak Vokietijos procesualistų, – tai teismo veikla renkant, tiriant bei vertinant įrodymus, kur labiau atsiskleidžia protinės, loginės teismo (teisėjo) mąstymo operacijos. Tiesa, įrodinėjimo procesą kai kurie šios šalies teoretikai mėgina apibūdinti ir siaurąja, ir plačiąja prasmėmis⁴⁶. Pastaroji, nors ir reiškia, kad įrodinėjimo procese taip pat dalyvauja ir valstybinės institucijos, tačiau jos vykdo tik pagalbinę, arba parengiamąją, funkciją ir taip užtikrina įrodomąjį pagrindą nuosprendžiui priimti. Tyrimo institucijų pareigūnų veikla čia siejama tik su įrodymų rinkimu. Remdamiesi šia samprata vokiečių teoretikai baudžiamajame procese išskiria du įrodinėjimo proceso tipus:

⁴⁵ Резник Г. М. Внутреннее убеждение при оценке доказательств. – Москва: Юридическая литература, 1977. С. 9.

⁴⁶ Филимонов В. А. Основы теории доказательств в германском уголовном процессе. – Москва, 1994. С 23-24

laisvąjį įrodinėjimą bei griežtąjį įrodinėjimą. Pastarasis įrodinėjimo proceso tipas siejamas su vadinamuoju tikruoju įrodinėjimu, kurį vykdo tik teismas, siekdamas iš esmės išnagrinėti baudžiamąją bylą. Ši teismo veikla yra susaistyta žodiškumo reikalavimu bei tiesioginiu įrodymų ištyrimu laikantis įrodymų teisės normų. Tai reiškia, kad galima naudoti tik įstatyme numatytus įrodymus ir laikantis atitinkamų įrodinėjimo taisyklių.

Kitokia yra laisvojo įrodinėjimo proceso funkcija. Vokietijos baudžiamojo proceso normos nereglamentuoja ir nenustato jokių procesinių reikalavimų, taisyklių arba formos, kaip tai daryti. Įstatyme nurodyti įrodymai šiame procese nėra naudojami, o gauti duomenys neturi būti tikrinami remiantis jų panaudojimo procese taisyklėmis (leistinumo, sąsajumo). Šio proceso tikslas iš esmės yra tik patvirtinti tikimybinį nustatomų faktų tikrumą, todėl šiai veiklai svarbiau nustatyti prielaidas, leidžiančias pradėti tyrimą (teisingumas, teistumai, senaties terminai ir pan.), spręsti teisėjų nušalinimo klausimą, išduoti teismo įsakymą dėl asmens arešto, pradėti viešąjį kaltinimą ir perduoti kaltinamąjį teismui. Kadangi laisvasis įrodinėjimas yra tik esminių faktų nustatymas, tai šiame procese nereikalaujama ir žodinio bei tiesioginio įrodymų rinkimo ir patikrinimo procesų. Laisvasis įrodinėjimas taikomas ikiteisminio tyrimo stadijoje ir vyksta be jokios įstatymais reglamentuotos formos, čia galima naudoti bet kokius veiksmus, tačiau BPK jų nereglamentuoja, nors ir kalba apie įrodinėjimą. Tiriant nusikalstamas veikas didelę reikšmę turi kriminalistinių metodų, taktinių priemonių panaudojimas, todėl parengiamojo tyrimo tikslas – nustatyti pakankamą įtarimą, kad būtų galima pradėti viešąjį kaltinimą. Kadangi Vokietijos BPK nėra numatyta griežtų įrodinėjimo taisyklių, tyrimo institucijoms suteikta teisė naudotis ir neprocesinėmis įrodinėjimo priemonėmis: pavyzdžiui, rašytinėmis bei žodinėmis pažymomis, liudytojų pranešimais, kurie pakeičia jų parodymus, suprantamus pagal mūsų įstatymus, slaptais privačių pokalbių įrašais, kurie iš esmės leidžiami tik esant tam tikriems viešiesiems interesams, taip pat policijos agentūrinės veiklos rezultatais, sekimu naudojant kontaktuojančius asmenis ar provokatorius ir pan., o protokolinė liudytojo apklausos forma parengtinio tardymo metu yra privaloma tik teisėjui apklausiant asmenį. Policijai duotų parodymų fiksavimo tvarkos Vokietijos BPK nenumato. Vokietijos baudžiamajame procese po parengtinio tyrimo stadijos seka tarpinis procesas, kurio metu yra sprendžiama, ar pradėti pagrindinį (teisminį) procesą, ar ne. Sprendimą priima bylą nagrinėsiantis teisėjas, kuris, manydamas, jog yra surinkta pakankamai įrodymų apie

galimą kaltinamojo kaltumą, priima nutartį pradėti pagrindinį procesą („atidarymo nutartį“)⁴⁷. Atitinkamai, teisėjo manymu, įrodymų esant nepakankamai, arba, jei iš surinkų įrodymų visumos galima tikėtis išteisinamojo nuosprendžio, priimama nutartis sustabdyti procesą. Šiuo atveju, siekti, jog teismas pradėtų teisminį procesą, prokuratūra gali tik pateikdama naujus įrodymus.

Vokietijos teisinėje literatūroje dažnai reiškiamos abejonės bei kritika, jog to paties teisėjo dalyvavimas tarpinio proceso metu ir teismo nagrinėjimo stadijoje nesuderinamas su teisėjo nešališkumo principu. Teigiama, jog teisėjas, preliminariai vertindamas įrodymus, susidaro išankstinę nuomonę baudžiamojoje byloje. Kai kurie mokslininkai mano, kad galbūt teisingiau būtų, jei tarpiniam procesui vadovautų kitas teisėjas⁴⁸.

Darome išvadą, kad įrodymų vertinimas yra baigiamoji įrodinėjimo proceso dalis užbaigianti duomenų galinčių virsti įrodymais rinkimą ir patikrinimą. Nuo įrodymų vertinimo priklauso priimamo nuosprendžio teisingumas todėl įrodymų įvertinimą galime apibrėžti kaip mąstymo procesą, apimančią įrodymų liečiamumo, leistinumo, tikrumo bei pakankamumo įvertinimą, siekiant išsamiai atskleisti nusikalstamas veikas, tikamai pritaikyti baudžiamąjį įstatymą ir vykdyti teisingumą.

Rusijos teisės doktrinoje aprašyti du įrodinėjimo tipai: griežtas ir laisvas⁴⁹. Griežtas įrodinėjimo tipas būdingas teismo nagrinėjimo stadijoje nustatant faktus, turinčius reikšmės kaltinamojo kaltei pagrįsti, bei skiriant bausmę. Tuo pačiu pažymima, jog pagrindinis įrodinėjimo procesas vyksta būtent teismo nagrinėjimo stadijoje, kai tuo tarpu ankstesnėse proceso stadijose galime kalbėti tik apie pasiruošimą įrodinėjimui. Tuo tarpu, griežto įrodinėjimo esmė yra ta, jog jis vyksta tiksliai laikantis teisės normų, o įrodymai bei jų panaudojimas yra griežtai reglamentuoti BPK.

Laisvas įrodinėjimas nėra suvaržytas procesine forma. Dažniausiai šiame procese operuojama įstatymo nenumatytais įrodymais, kuriems netaikomos ir įstatymo numatytos įrodymų panaudojimo taisyklės. Tokiu būdu apie vieną ar kitų faktų įrodytumą sprendžiama ne pagal įstatymą, o pagal įrodymus tiriančio subjekto laisvą nuožiūrą. Čia paminėtini „padedantys

⁴⁷ Vokietijos Federacinės Respublikos baudžiamojo procesokodeksas (vok. – Strafprozeßordnung-StPO) <<http://dejure.org/gesetze/StPO>> [žiūrėta 20078-03-19].

⁴⁸ G. Goda. Užsienio šalių baudžiamojo proceso pagrindai. – Vilnius: Saulužė, 1996. P. 19.

⁴⁹ Филимонов В. А. Основы теории доказательств в германском уголовном процессе. – Москва, 1994. С 23-24

faktai“, kurie yra sudėtinė įrodinėjimo dalyko dalis. Tokių faktų reikšmė yra ta, jog, jų pagalba, įvertinama atskirų įrodymų įrodomoji vertė bei jų tikrumas (pvz., tokiais „padedančiais faktais“ galėtų būti duomenys apie liudytojo sugebėjims atsiminti atskirus faktus ir pan.).

Kaltinamojo prisipažinimas nusikaltimo padarymu teisme taip pat vertinamas pagal vidinį teisėjo įsitikinimą. Tokio vertinimo praktiką patvirtina ir Vokietijos Aukščiausiasis Teismas. Kaltės pripažinimas turi tokią didelę įrodomąją reikšmę, jog įgalina teisėją abskritei atsisakyti kitų įrodymų tyrimo teismo nagrinėjimo stadijoje. Visgi, tokiu atveju, teisėjas turi teisę tirti ir visus kitus baudžiamojoje byloje esančius, kaltinamojo kaltę patvirtinančius ar paneigiančius, įrodymus.

Vertinant įrodymų leistinumą, būtina atsakyti į šiuos klausimus:

1. Ar įstatymas numato tokį faktinių duomenų gavimo šaltinį (būdą) baudžiamojoje byloje?
 2. Ar nebuvo pažeisti procesiniai duomenų gavimo ir įtvirtinimo reikalavimai?
 3. Jei pažeidimai buvo, ar tai turėjo įtakos gautos informacijos tikrumui ir visapusiškumui?
 4. Ar buvo panaudoti visi tyrimo metu nurodytieji ir įmanomi duomenų gavimo šaltiniai?
 5. Ar yra galimybė patikrinti surinktus duomenis LR BPK nustatytais procesiniais veiksmais?
- Įrodymų leistinumą įvertinimas yra būtina jų tikrumo įvertinimo sąlyga. Rusijos autorius V. Arsenjevas tvirtina, kad įrodymų tikrumo įvertinimo taisyklės formuluotinos atsižvelgiant į faktinių duomenų šaltinį⁵⁰.

Yra skirtumų tarp Europos kontinentinės teisės valstybių požiūrio į įrodymų leistinumą, kaip pavyzdžiui Šveicarijos baudžiamajame procese labai didelę reikšmę turi ikiteisminio tyrimo surinkta medžiaga, teisme ji dažniausiai netikrinama ir liudytojai bei ekspertai į teismą dažniausiai nekviečiami.⁵¹ Tokia praktika susiformavo per ilgą laikotarpį ir galime daryti prielaidą, kad Šveicarijoje neatsiranda poreikio tokią praktiką keisti. Šis fenomenas patvirtina šiame darbe iškeltą hipotezę apie teisėjo profesinės sąmonės ir visuomenės teisinio išsivystymo poveikį proceso tobulinime, kaip faktorius lemiantis pasitikėjimą teismais ir ikiteisminio tyrimo institucijomis. Abejonių tyrimo profesionalumu nebuvimas, pasitikėjimas institucijomis nekelia įtampos visuomenėje, priešingai negu matome didėjančią įtampą ir nepasitikėjimą institucijomis Lietuvoje. Kyla nuomonė, kad tokį procesą formuoja nepakankamai profesionalūs procesą taikantys subjektai ir nepakankamai išvystyta profesinė teisinė sąmonė. Akivaizdu, kad jei

⁵⁰ Арсеньев В. Д. Вопросы общей теории судебных доказательств. – Москва, 1964. С. 130.

⁵¹ Goda G. Užsienio šalių baudžiamojo proceso pagrindai. – Vilnius: Saulužė, 1996 P 59

Šveicarijoje ikiteisminio tyrimo institucijų kompetencijos lygis būtų toks, kaip Lietuvos Respublikoje tokia baudžiamojo proceso praktika, kai ikiteisminio tyrimo institucijų surinkta informacija yra svarbiausias įrodinėjimo faktorius, būtų greitai pakeista, kadangi masiškai patenkinami apeliaciniai ir kasaciniai skundai priverstų įstatymų leidėją skubiai keisti baudžiamojo proceso įstatymą.

Įrodymų gavimo šaltiniai Anglijos baudžiamajame procese abskritai neanalizuojami. Tokia pozicija aiškinama bendroju teisės principu: „viskas, kas neuždrausta, yra leidžiama“. Paminėtina, jog, kalbant apie teisme liudytojais apklausiamus asmenis, šiuo metu beliko tik viena absoliuti išimtis: liudytojais negali būti apklausiami advokatai savo klientų bylose. Tuo tarpu netgi sutuoktinio teisė neduoti parodymų kito sutuoktinio byloje nėra absoliuti⁵².

Savotiškas ir prisipažinimo, išgauto policijai apklausiant nusikaltimo padarymu kaltinamą asmenį, vertinimas. Iš esmės, tokio prisipažinimo panaudojimas teisme yra leistinas, tačiau tokio įrodymo leistinumas tiesiogiai susijęs su prisipažinimo sąžiningumu. Jeigu nusprendžiama, jog prisipažinimas išgautas smurtu, teismas privalo atmesti tokį įrodymą. Priešingu atveju, egzistuojant net ir procesinės teisės į gynybą užtikrinimo pažeidimams, kaltinamo asmens prisipažinimo, kaip įrodymo baudžiamajame procese, panaudojimas gali būti leidžiamas teisėju nuožiūra.

Pastebėtina, kad įrodymų tikrumo įvertinimo tikslas nustatyti, kaip tiksliai faktiniai duomenys atspindi objektyvią tikrovę. Vertinant įrodymų tikrumą reikėtų atsižvelgti:

1. Ar duomenis pateikiantis asmuo (liudytojas, nukentėjęsysis ir kiti) sugeba duoti visapusiškus parodymus?
2. Ar nėra abejonių dėl materialaus informacijos šaltinio suradimo sąlygų?
3. Ar tinkamai pagrįstos specialistų ir ekspertų išvados, ar nėra prieštaravimų parodymuose ar išsamūs parodymai byloje?
4. Ar duomenys gauti iš vieno procesinio šaltinio atitinka (patvirtina) duomenis gautus iš kitų procesinių šaltinių,

Sunku yra įvertinti įrodymų tikrumą, nes apie jį negalime spręsti vadovaudamiesi formaliomis taisyklėmis. Įrodymų tikrumo nustatymas priklauso nuo konkrečios bylos aplinkybių, nuo konkretaus įrodymo ryšio su kitais įrodymais, nuo aplinkybių, turinčių įtakos įrodymo savybių

⁵² Гущенко К. Ф., Головки Л. В., Филимонов Б. А. Уголовный процесс западных государств. – Москва: Зерцало – М, 2001. С. 97.

susiformavimui ir pan. todėl, Anglijos įrodymų teisėje įtvirtinamos taisyklės, suteikiančios galimybę patikrinti įrodymus teisme, pvz. kryžminė apklausa.

JAV įrodymų teisėje akcentuojami įrodymų leistinumai bei liečiamumo vertinamieji kriterijai. Atitinkamai įrodymų leistinumai tiesiogiai susiję su jų liečiamumu, nes kaip ir Anglijos baudžiamajame procese, leistini tik bylą liečiantys įrodymai. Leistini yra visi bylą liečiantys įrodymai, išskyrus atvejus, kai įstatymai ar valstijų teismų taikomos taisyklės nustato kitaip. Šiuo atveju, minėtos taisyklės įtvirtina ir Anglijoje taikomą nuostatą, jog net ir leistini įrodymai gali būti pašalinami iš bylos nagrinėjimo, jeigu tokie įrodymai gali padaryti bylos nagrinėjimui daugiau žalos negu naudos ar suteikti klaidinančios sumaišties.

JAV įrodymų teisėje galimas ir ribotas įrodymų leistinumai. 105 įrodymų taisyklė nurodo, jog tais atvejais, kai įrodymas, kuris leistinas vienai pusei ar vienu tikslu, bet neleistinas kitai pusei ar kitu tikslu, yra priimtas, teismas, pareikalavus, turi apriboti įrodymo panaudojimą tinkama apimtimi ir atitinkamai supažindinti su tuo prisiekusiuosius⁵³. Pažymėtina, kad jei nuosprendis paremtas įrodymais, gautais nesilaikant įstatymo, atsiranda pagrindas tokį nuosprendį naikinti. Įrodymų leistinumai Lietuvoje panašios. Analizuojant BPK 20 str. nuostatas, susijusias su duomenų bei įrodymų vertinimu teismo nagrinėjimo stadijoje, pažymėtina, kad BPK 20 str. 2 d. teigiama, kad tik teismas sprendžia, ar gauti duomenys laikytini įrodymais, o BPK 20 str. 5 d. teigiama, kad tik teismas vertina įrodymus pagal savo vidinį įsitikinimą. Iš to daroma išvada, kad teismas iš pradžių vertina ne įrodymus, o tik duomenis pagal liečiamumo, leistinumai ir tikrumo kriterijus. Ir tik po to kai įvertina duomenis, gali juos pripažinti įrodymais. Teisme pripažinus duomenis įrodymais, vėliau vyksta jau įrodymų pakankamumo vertinimas. Taigi atlikus BPK 20 str. 2 d. ir 5 d. analizę, kyla pagrįstų abejonių dėl BPK 20 str. 2 d. ir 5 d. neprieštaringumo. Manytina, jog teismas turėtų vertinti duomenų liečiamumą, leistinumai, tikrumai, prieš juos pripažindamas įrodymais, o kai jau pripažintus, tada turėtų vertinti jau įrodymų pakankamumą. Juk logiška, kad negalima vertinti įrodymų pakankamumo, jei jie neatitinka liečiamumo (pvz., nesusiję su byla), leistinumai (pvz., gauti neteisėtais būdais), tikrumo (pvz., nepašalintas prieštaravimas tarp duomenų). Kaipgi kitaip teismas vienus duomenis pripažįsta įrodymais, kitų ne, jeigu jų nevertina pagal visus keliamus reikalavimus. Todėl BPK 20 str. 5 d. nuostata, labiausiai tinka tik vertinant įrodymų pakankamumą, nes jeigu

⁵³ Federal rules of evidence. – Thomson West, 2003 – 2004 edition. P. 16.

jau duomenys pripažinti įrodymais, vadinasi, teismas vertino jų leistinumą, liečiamumą, tikrumą ir tik, tai įvertinęs, gali nuspręsti duomenis pripažinti įrodymais, o vėliau vertinti jų pakankumą. LAT pažymi, jog „(...) motyvuodamas savo sprendimo priėmimą, teismas turi nurodyti, kuriais įrodymais rėmėsi jį priimdamas, taip pat išdėstyti motyvus, kuriais vadovaudamasis teismas atmetė kitus įrodymus⁵⁴“. Tikėtina, kad teisingesnis būtų toks pasakymas: „Motyvuodamas savo sprendimo priėmimą teismas turi nurodyti, kuriais įrodymais rėmėsi jį priimdamas, taip pat išdėstyti motyvus, kuriais vadovaudamasis teismas kitų duomenų nepripažino įrodymais ir juos atmetė“. Ką tik pateiktą išvadą patvirtina ir kita LAT nutartis, kurioje numatyta, kad „(...) vadovaujantis įstatymu teismas turi įvertinti visus byloje surinktus duomenis ir nustatyti, ar jie atitinka BPK 20 straipsnio 3 ir 4 dalyje įtvirtintus liečiamumo ir leistinumo reikalavimus. Tik tada galima spręsti, ar tokie duomenys laikytini įrodymais⁵⁵“. Tik teismo nagrinėjimo metu bei priimant nuosprendį iš esmės išsprendžiamas baudžiamojoje byloje kaltinamojo likimas ir pagaliau nustatoma tiesa. Įrodymus vertina ir pirmosios, ir antrosios instancijos teismai. Kasacinis teismas, nagrinėdamas bylą kasacine tvarka, priimtus nuosprendžius ir nutartis, dėl kurių paduotas skundas, patikrina tik teisės taikymo aspektu. Teismas turi vertinti įrodymus, lygindamas juos su kitais bylos faktiniais duomenimis atsižvelgdamas į visas kitas vertinimo taisykles, nes priešingu atveju aukštesnės instancijos teismas gali nuosprendį panaikinti, pakeisti ar perduoti bylą nagrinėti iš naujo. LAT kasacinėse bylose priimdamas nutartis, kuriose konstatuoja, kad žemesnieji teismai netinkamai įvertino įrodymus, nurodo, kad: „Apeliacinės instancijos teismas byloje esančius įrodymus vertino atsietai vieną nuo kito (...), todėl padarė neteisingas išvadas (...). Toks įrodymų vertinimas apkaltinamajame nuosprendyje prieštarauja ir BPK 20 straipsnio nuostatomis (...). Todėl apeliacinės instancijos teismo apkaltinamasis nuosprendis panaikinamas ir paliekamas galioti pirmosios instancijos teismo išteisinamasis nuosprendis⁵⁶“; „Apeliacinės instancijos teismas įrodymus vertino remdamasis ne išsamiu ir nešališku visų bylos aplinkybių išnagrinėjimu, o apibendrinta išvada, pripažindamas, kad pirmosios instancijos teismo išvados yra labiau paremtos prielaidomis, o ne faktais, tačiau atskirai neįvertino pirmosios instancijos teismo

⁵⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo kasacinė nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-125/2003

⁵⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo kasacinė nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-240/2006

⁵⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo kasacinė nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-250/2006.

pripažintų įrodymų jų tarpusavio liečiamumo (susietumo) aspektu. Taip teismas pažeidė jau anksčiau minėtas BPK 331 straipsnio 2 dalies nuostatas bei BPK 20 straipsnio 5 dalies reikalavimus, ir šie pažeidimai yra esminiai, nes jie sukliudė apeliacinės instancijos teismui išsamiai ir nešališkai išnagrinėti bylą ir priimti teisingą nuosprendį ar nutartį⁵⁷“; „Teismas nuosprendį (...) pagrindė ne visais įrodymais, vertino atskirai kiekvieną iš surinktų įrodymų, neanalizuodamas jų visumos, nenurodė, kodėl kaltinamuosius teisinančius įrodymus priėmė, o kaltinančius atmetė, neištyrė ir nepašalino prieštaravimų tarp (...) parodymų, duotų ikiteisminio tyrimo metu bei teismo posėdyje ir faktinių bylos duomenų viseto⁵⁸“. LAT nutartyse, kuriose konstatuota, jog įrodymų vertinimas vyko nepažeidžiant tam keliamų reikalavimų, nurodoma, kad „Bylą nagrinėję teismai teisingai įvertino surinktus ir ištirtus įrodymus, patikrino kiekvieno įrodymo tikrumą, liečiamumą, leistinumą, įrodymų pakankamumą, jų tarpusavio ryšį ir įvertino visus byloje esančius įrodymus. Įrodymai išanalizuoti pagal įstatymo reikalaujamus kriterijus. Taigi procesinių teisės normų, reguliuojančių įrodymus ir įrodinėjimą, teismai nepažeidė“

3.3 Įrodymų pakankamumo reikšmė priimant teismo nuosprendį

Teismui baigus nagrinėti bylą iš esmės ir išklausus kaltinamųjų paskutinius žodžius, procesas persikelia į pasitarimų kambarį, kur teisėjas ar jų kolegija privalo priimti sprendimą –ar pakanka įrodymų nuosprendžio priėmimui. Neretas atvejis, kai išklausus kaltinamųjų paskutines kalbas byloje iškyla naujų neaiškumų, kurie neleidžia teisingai vertinti įrodymus, jei nebūna pašalinami. Tuo atveju teismo nuosprendis nesurašomas, įrodymų tyrimas teismo posėdyje atnaujinamas (BPK 295 str.), Tai tipinis pavyzdys, kai laikomasi įrodymų pakankamumo principo.

Įrodymų pakankamumą būtina vertinti visos įrodinėtinos nusikalstamos veikos sudėties atžvilgiu, o ne atskirų įrodinėtinų aplinkybių atžvilgiu atskirai. Būna situacijų, kai įrodymų pakanka kelioms baudžiamojoje byloje įrodinėtinoms aplinkybėms pagrįsti tačiau lieka neįrodytos kitos aplinkybės ir išvada apie įrodymų nepakankamumą yra tiek pat galima kaip ir įsitikinimas apie kaltinamojo kaltumą ar nekaltumą tačiau tik teismo nuosprendyje teisėjas surašo visus įrodymus kuriais rėmėsi priimdamas sprendimą ir motyvus pagrindžiančius įrodymų pakankamumą.

⁵⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo kasacinė nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-597/2005

⁵⁸ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo kasacinė nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-64/2006

Vertinant įrodymų pakankamumą pats pakankamumo faktas turėtų būti išreiškiamas kategoriškos argumentų teismo nuosprendyje forma, turinčia esminės įtakos nuosprendžio priėmimui.

Pabrėžtina, kad senosios demokratijos šalyse išteisinamieji nuosprendžiai dažnai būna dėl įrodymų nepakankamumo. Lietuvos Respublikoje tokie nuosprendžiai yra reti ir susidaro įspūdis, kad ikiteisminio tyrimo institucijos dirba taip tobulai, kad įkalčių niekada nepritrūksta. Problema yra tame, kad SSRS teismuose nagrinėjant bylą paaiškėjus, kad nėra įkalčių, jų trūksta ar jie prieštaringi byla tiesiog būdavo gražinama tyrimui papildyti. Dabartiniame BPK tokia galimybė labai ribota, todėl teisėjai, kurie dirba nuo tų laikų kai siūsdavo bylas tyrimui papildyti priima nepagrįstą nuosprendį, kuris vėliau panaikinamas aukštesnės instancijos teismo. Statistika apie tokius nuosprendžius pateikiama priede, lentelėje Nr. 1.

Nors įrodymų pakankamumas teismo išvadoms pagrįsti yra daugiau fakto, o ne teisės klausimas, tačiau Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartyse šis klausimas yra analizuojamas. Be abejo, įrodymų pakankamumo klausimas kasacinės instancijos teismo nutartyse analizuojamas teisės taikymo aspektu, t. y. sprendžiama, ar teismui darant išvadas nebuvo pažeisti baudžiamojo proceso įstatymo reikalavimai.

Iš pateikiamo nuosprendžio kasacinėje byloje ištraukos matosi, kad žemesnės instancijos teismai nesilaikė reikalavimų keliamų įrodymų pakankamumui, ko pasekoje nuosprendis buvo panaikinamas:

Nors R. L. kaltė padarius veiką, numatytą BK 266 straipsnyje, yra pagrįsta vien R. O. parodymais, tačiau BPK 301 straipsnio prasme toks įrodymas yra leistinas. BPK 301 straipsnio normos draudžia pagrįsti nuosprendį vien tik nukentėjusių ar liudytojų, kuriems taikomas anonimiškumas, parodymais, jeigu jų nepatvirtina kiti įrodymai (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2006 m. balandžio 11 d. nutartis Nr. 2K-185/2006). (...)Esant tokioms aplinkybėms kyla abejonių dėl R. R. parodymų patikimumo, o kartu ir dėl D. V. (...)kaltės įrodytumo. Abejonės, kurių nebegalima pašalinti, aiškinamos kaltinamojo naudai. (...)Šiuo atveju apylinkės teismas, pripažindamas D. V. kaltu pagal BK 180 straipsnio 1 dalį, o apeliacinės instancijos teismas su tuo sutikdamas, šturkščiai pažeidė BPK 20 ir 305 straipsnių bei Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senato nutarimo „Dėl teismų praktikos taikant Baudžiamojo proceso kodekso normas, reglamentuojančias nuosprendžio surašymą“ 3.1.5 ir 3.1.8 punktų

reikalavimus.(...)Apylinkės teismas, tokiomis aplinkybėmis nepriimdamas išteisinamojo nuosprendžio nenustačius kaltinamojo dalyvavimo padarant nusikaltimą, o apeliacinės instancijos teismas nepanaikindamas apkaltinamojo nuosprendžio dalies ir dėl to nepriimdamas išteisinamojo nuosprendžio, pažeidė atitinkamai BPK 303 ir 329 straipsnių reikalavimus (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2004 m. lapkričio 9 d. nutartis Nr. 2K-611/2004)⁵⁹

Aukščiausiasis Teismas konstatavo, kad apkaltinamasis nuosprendis priimtas neįvertinus visų aplinkybių, pripažindamas teismo nuosprendyje įvertintus įrodymus nepakankamais priimti apkaltinamąjį nuosprendį. Šioje byloje kasacinės instancijos teismas pabrėžė, kad žemesnės instancijos teismai nesilaikė vienodą teismų praktiką formuojančių gairių, o būtent Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senato nutarimo „Dėl teismų praktikos taikant Baudžiamojo proceso kodekso normas, reglamentuojančias nuosprendžio surašymą“ 3.1.5 ir 3.1.8 punktų reikalavimų. Akivaizdu, jei tokie reikalavimai būtų įtvirtinti BPK, tokios klaidos tikimybė sumažėtų.

4. Įrodinėjimo proceso dalyvių pateiktų duomenų įvertinimo ypatumai

Kadangi Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso įstatymas buvo sukurtas remiantis progresyviausiomis Kontinentinės teisės sistemomis, didžiąja dalimi Vokietijos teisės sistema norėusi įrodymų vertinimo ypatumus išdėstyti tokia tvarka, kuria jie yra klasifikuojami Vokietijos teisėje kurioje mums kiek neįprastai yra skirstomi įrodymai⁶⁰. Viso yra dvi dalys kur pirmoje :

Liudytojo parodymai;

Kaltinamojo parodymai;

Nukentėjusiojo parodymai;

Antroje dalyje;

Eksperto, specialisto išvados;

Daiktiniai įrodymai, dokumentai;

Liudytojų parodymų vertinimo ypatumai;

⁵⁹ Baudžiamojo proceso kodekso normų, reglamentuojančių įrodinėjimą, taikymo teismų praktikoje apžvalga // Lietuvos Aukščiausiojo Teismo biuletenis. Teismų praktika Nr. 27.

⁶⁰ Die Strafprozessordnung und das Gerichtsverfassungsgesetz: Grosskommentar // Lowe-Rosenberg. 24.

Liudytojas – tai asmuo galintis paliudyti bent vieną aplinkybę reikšmingą bylos išsprendimui. Beveik visose baudžiamosiose bylose yra apklausiami liudytojai, kurių parodymai dažniausiai turi esminės reikšmės nustatant patį nusikaltimą, jį padariusius asmenis, santykius tarp nukentėjusiojo ir nusikalstamą veiką padariusių asmenų, o taip pat nusikaltimo padarymo tikslą, motyvus bei kitas reikšmės bylai turinčias aplinkybes. Rusijos autorius profesorius M.Strogovičius išskyrė du liudytojų parodymų vertinimo aspektus:

Liudytojo parodymų teisingumo arba melagingumo nustatymą.

Liudytojo, apie kurį nėra duomenų, jog jis meluoja, parodymų tikrumo bei tikslumo įvertinimą⁶¹. Lietuvių autoriai M.Kazlauskas ir J.Rinkevičius yra pasisakę kad “nustatant liudytojo parodymų tikrumą, siūloma atsižvelgti į tris pagrindinius veiksnius : liudytojo pažiūrį į bylą ir proceso dalyvius; liudytojo parodymų formavimosi sąlygas; liudytojo asmenines savybes⁶² “

Biuletenyje „Teismų praktika“ Nr.27 yra pateiktas pavyzdys, kai nusikaltimo bendrininkas savo parodymais siekdamas būti atleistas nuo atsakomybės pagal BPK 39¹ str. turi būti vertinamas itin atsargiai:

Asmens, atleisto nuo baudžiamosios atsakomybės BK 39¹ straipsnyje numatytu pagrindu, parodymai vertinami pagal bendrąsias įrodymų vertinimo taisykles, tačiau vis dėlto tokio asmens parodymų savarankiškumo ir objektyvumo vertinimui turi būti skiriamas didesnis dėmesys, nei vertinant kitų liudytojų parodymus⁶³

Sąmoningai meluojantis liudytojas visada turi motyvą (giminystė, draugystė, tarnybinis pavaldumas, kerštas, baimė, asmeniniai interesai) todėl visada būtina motyvą nustatyti, tačiau paties motyvo buvimas ne visada sąlygoja melagingų parodymų davimą, todėl liudytojų parodymai vertintini sąsajoje su kitais byloje esančiais įrodymais.

Meluojantis liudytojas visuomet stengiasi suklaidinti teismą, todėl jis turi būti teisingai nubaustas. Teismų praktikoje dažnai susiduriama su melagingų parodymų davimo atvejais, tačiau atskirti ir įrodyti, ar liudytojas nuoširdžiai klysta ar sąmoningai teikia melagingus parodymus reikalingas savarankiškas tyrimas.

⁶¹ Строгович М. С. Уголовный процесс. – Москва, 1946. С.178.

⁶² Kazlauskas, M., Rinkevičius J. Asmenų parodymai baudžiamajame procese. – Vilnius: P 17

⁶³ Baudžiamojo proceso kodekso normų, reglamentuojančių įrodinėjimą, taikymo teismų praktikoje apžvalga // Lietuvos Aukščiausiojo Teismo biuletenis. Teismų praktika Nr. 27.

Liudytojo parodymų formavimosi sąlygos taip pat turi įtakos parodymų tikrumui. Reikėtų išskirti objektyviasias sąlygas, tokias kaip triukšmas, matomumas, paros metas ir panašiai, bei subjektyviasias parodymų formavimosi sąlygas, tokias kaip nuovargis, psichinė būklė, susijaudinimas. Minėtųjų sąlygų buvimas gali lemti nesąmoningus melagingus parodymus, kai liudytojas sąžiningai klysta, todėl į parodymų formavimosi sąlygas reikėtų visada atsižvelgti.

Subjektyviosios liudytojo parodymų formavimosi sąlygos tiesiogiai siejasi su liudytojo asmeninėmis savybėmis (klausos, regos, psichikos defektais) kurios visada turi įtakos tikrovės suvokimui.

Vertinant liudytojo parodymus teisme negalima apsiriboti tik parodymų tikrumo vertinimu, nes vertinimas apima liečiamumo, lestinumo bei pakankamumo įvertinimą, todėl visi šie kriterijai yra privalomi įvertinant liudytojo parodymus. Pakankamumo kriterijus taikomas ne kiekvienam įrodymui atskirai, o jų visumai, todėl reikėtų įvertinti liudytojų parodymų reikšmę bylos aplinkybių nustatymui.

Vertinant liudytojų parodymus teisme būtina atsižvelgti :

- 1.Liudytojo suinteresuotumą byla, santykį su nukentėjusiuoju ar nusikaltimą padariusius asmeniu
- 2.Liudytojo parodymų nuoseklumą, ir kintant parodymams aiškintis to priežastis
- 3.Ar apklausiamas liudytojas žino kitų bylos liudytojų parodymus?
- 4.Kokia buvo liudytojo psichologinė būklė nusikaltimo, kurį jis stebėjo metu.
- 5.Kiek laiko yra praėję nuo įvykio iki apklausos?
- 6.Ar tai tiesioginis liudytojas, matęs įvykį, ar kai kurie parodymai yra liudytojo nuomonė?
- 7.Liudytojo parodymų ryšys su kitais įrodymais byloje, jos kontekste⁶⁴.

Aukščiausiasis Teismas formuoja teismų praktiką, kai nuosprendyje turi būti įvardinta, kodėl teismas rėmėsi liudytojo parodymais arba kodėl juos vertino kritiškai. Taip pat Žmogaus teisių stebėjimo institutui tiriant teismų darbą buvo pastebėta, kad teismuose labai dažnai kritiškai vertinami gynybos pateikti liudytojais nedalyvavę ikiteisminiame tyrime, nors pagal BPK toks įrodinėjimo būdas yra teisėtas.

Pastebėta, kad teismas itin įtariai žiūri į tai, kad proceso dalyviai, išskyrus prokurorą, pakviečia į teismą naujus liudytojus. Iš teisėjų pastabų ir klausimų matyti, kad jie tokį bandymą teismui teikti naujus, ikiteisminio tyrimo pareigūnų "neapčiuotus", įrodymus laiko vos ne neteisėta

⁶⁴ Kazlauskas, M., Rinkevičius J. Asmenų parodymai baudžiamajame procese. Vilnius: P. 17

veikla, bylos griovimu ir pan.. Teisėjai, kaip taisyklė, labai patikimais parodymais laiko tuos, kuriuos surinko ikiteisminio tyrimo pareigūnai. Dėl tokių parodymų teismui nekyla įtarimų. Tuo tarpu iš karto į teismą iškvieti liudytojai ilgai kamantinėjami, kodėl jie neliudijo ikiteisminio tyrimo pareigūnams. Tokių liudytojų parodymai preziumuojami esą niekiniai. Prieš juos visada turi pranašumą tų asmenų parodymai, kurie buvo apklausti ne teisme, o ikiteisminio tyrimo metu. Nemažoje dalyje posėdžių pastebėtos teisėjų pastangos ne savarankiškai teisme nustatyti, koks iš tikrųjų buvo įvykis ir koks kaltinamųjų bei nukentėjusiųjų vaidmuo, bet “pritempti” įvykio dėstymą prie tos versijos, kuri atitiktų ikiteisminio tyrimo pareigūnų sukonstruotą versiją⁶⁵.

BPK 283 str. nurodyta, kad nukentėjusysis apklausiamas ir jo parodymai perskaitomi laikantis visų taisyklių reglamentuojančių liudytojo apklausą, todėl apklausiant nukentėjusįjį, reikia atsižvelgti į jau minėtus liudytojo apklausos aspektus. Specifiška tik tai, kad nukentėjusysis turi būti apklausiamas anksčiau už kitus liudytojus, bei sudaromos galimybės jam pasisakyti visais su byla susijusiais klausimais, nes vėliau apklausiamam nukentėjusiajam gali būti sudarytas psichologinis barjeras, pasisakyti tais klausimais kuriais nepasisakė liudytojai. Vertinant nukentėjusiojo parodymus būtina atsižvelgti į jo emocionalumą ir psichologinę būklę, nes kai kuriais atvejais, ypač smurtiniuose nusikaltimuose, nukentėjusysis teisme priverčiamas išgyventi įvykio metu patirtą stresą dar kartą ir tai gali turėti reikšmės jo parodymų tikslumui ar situacijos vertinimui.

Kaltinamojo parodymai teisme turėtų būti vertinami itin kritiškai, kadangi šis proceso dalyvis neturi prievolės duoti teisingus parodymus, visada suinteresuotas bylos baigtimis ir dažniausiai savo parodymus naudoja kaip gynybos nuo pateikto kaltinimo priemonę. Kadangi kaltinamojo parodymai vaidina dvejopą vaidmenį teismo procese – yra įrodymų šaltinis, bet kartu ir kaltinamojo gynybos priemonė, būdas išvengti atsakomybės ir bausmės, todėl vertinti kaltinamojo parodymus visada reikia sąsajoje su kitas byloje esančiais įrodymais. Antra vertus, neatsižvelgti į kaltinamojo parodymus vienoje dalyje vien todėl, kad kaltinamasis melavo kitoje yra kaltinamojo teisių pažeidimas⁶⁶. Analogiškai, negalima nepatikrinus ir nesugretinus su kitais įrodymais byloje vertinti kaltinamojo prisipažinimą padarius nusikaltimą. Kaltinamojo prisipažinimas gali būti tik jo apklausos metu duotų parodymų turinio dalimi, tačiau pats

⁶⁵ Žmogaus teisių įgyvendinimas Lietuvoje: 2006 apžvalga

http://www.exjure.com/lt/index.php?option=com_content&task=view&id=105&Itemid=30

⁶⁶ Merkevičius R. Baudžiamasis procesas: įtariamojo samprata. Monografija. Vilnius: Registrų centras, 2008 P 528

prisipažinimas nelaikomas savarankišku įrodymu. 1961 metų BPK 441 str. 1 d. 4.p buvo teigiama : asmens atvykimas ir prisipažinimas nusikaltimo padarymu-laikomas duomenimis, duodančiais pagrindo manyti, kad šis asmuo padarė nusikaltimą, bei tokiu būdu apibūdinti nusikaltimo akivaizdumą.

Tuo tarpu pagal dabartinę galiojanti BPK prisipažinimas kaltu, nusikaltimo padarymu baudžiamajame procese nėra akcentuojamas ir turi reikšmės tik supaprastintam įrodymų tyrimui teisme pagal BPK 273 str. Šią temą savo daktaro disertacijoje yra išnaginėjęs R.Jurgaitis⁶⁷.

Rekomendacijas, kaip patikrinti visų proceso dalyvių parodymų tikrumą ir patikimumą bei objektyvumą, išdėsto rusų autorius Solovjovas „proceso dalyviams duodant parodymus dėl su baudžiamąja byla susijusių aplinkybių, siūloma apklausoje panaudoti daiktinius įrodymus tikslu išvengti klaidinančios ar melagingos informacijos, o taip pat duoti parodymus apie pačius daiktinius įrodymus bei nustatyti su jais susijusias aplinkybes⁶⁸.

Pažymėtina, kad precedentinės teisės šalyse, baudžiamajame procese ypač didelė reikšmė teikiama kaltinamojo asmens prisipažinimui nusikaltimo padarymu, nes tai vertinama beveik kaip „įrodymų karalienė“, o tokio įrodymo egzistavimas byloje dažnai nereikalauja kitų įrodymų tyrimo bei vertinimo. Kaltinamajam prisipažinus kaltu, gali būti sudaromas sandėris („guilty plea“), kuriuo pripažįstama kaltė ar atsisakoma nuo teismo nagrinėjimo ir įrodymų tyrimo. Visgi, paskutiniu metu, teisėjas privalo bent kažkiek įsitikinti, jog yra duomenų, rodančių, kad kaltinamasis yra padaręs nusikaltimą, bet pilnai įrodyti kaltės jis, aišku, neprivalo, o pakanka tik manyti, jog tuo pilnai yra įsitikinęs prokuroras, o kaltinamasis, kaip sąmoningas žmogus, prisipažįsta ne be pagrindo⁶⁹

Aukščiausiosio Teismo formuojama praktika, kad teismas nuosprendyje vertindamas kaltinamojo parodymus privalo pašalinti visas iš kaltinamojo parodymų kilusias abejones jo kaltumu ir nesugebėjus pašalinti taikyti in *dubio pro reo* principą.

Ekspertizės aktas baudžiamajame procese laikomas savarankišku įrodymu. Ekspertizės aktu nustatomos bylai teisingai išspręsti reikšmingos aplinkybės specialiųjų žinių pagalba. Ekspertizės aktas vertinant jį teismo nuosprendyje neturi prioritetų prieš kitus įrodymus, kadangi jokie įrodymai teisme negali turėti iš anksto numatytos galios. Teismas privalo ekspertizės aktą

⁶⁷ Jurgaitis R. Supaprastinta baudžiamoji procesinė forma: daktaro dis.: soc. mokslai: teisė / LTU. – V., 2004. P. 30.

⁶⁸ Соловьев. Использование доказательств при допросе на предварительном следствии. – Москва: Юрлитинформ, 2001. С. 10.

⁶⁹ G. Goda. Užsienio šalių baudžiamojų proceso pagrindai. – Vilnius: Saulužė, 1996. P. 78.

vertinti pagal savo vidinį įsitikinimą. Rusų autorė L.Uljanova pstebėjo praeito amžiaus šeštame dešimtmetyje kad „Praktikoje teisėjai dažnai atkreipia dėmesį vien į eksperto išvadas, ignoruodami paties ekspertizės akto turinį, kur išdėstomi eksperto nustatyti faktai, kuriais grindžiamos ekspertizės išvados⁷⁰. Visapusiško ir pilnaverčio ekspertizės akto, kaip įrodymo baudžiamojoje byloje ištyrimo teismo posėdyje problema aktuali iki šiol, kadangi dažniausiai ekspertizės akte yra pateikiamos ne tikslios, o tikėtinos išvados. Pažymėtina, kad esant tikėtinoms išvadoms, jas vertinti reikėtų sąsajoje su kitais byloje turimais įrodymais.

BPK 289 str. sako, kad teisme apžiūrimi daiktiniai įrodymai, kurios apžiūrėti teismo nuomone yra būtina. Apžiūrėti daiktinius įrodymus gali prašyti ir suinteresuoti bylos baigtimi įrodinėjimo subjektai baudžiamojoje byloje. „Vertindami tokius įrodymus teisėjai privalo patikrinti daiktinio įrodymo reikšmingus bylai bruožus bei jų procesinį įforminimą⁷¹“. Tiek daiktiniai įrodymai, tiek dokumentai turi įrodomosios reikšmės bylai tiek, kiek jie patvirtina ar paneigia įrodinėtinas byloje aplinkybes.

Daiktinių įrodymų vertinimas specifinis yra tuo, kad vyksta pagal tam tikras taisykles kurios nustato tokių įrodymų liečiamumą, leistinumą ir pakankamumą. Lietuvoje daiktinių įrodymų vertinimą yra aprašęs J.Rinkevičius kuris akcetoavo, kad „tiriant daiktinių įrodymų liečiamumą būtina iširti, ar konkretus daiktinis įrodymas leidžia:

- 1.Nustatyti įrodinėtinas byloje aplinkybes;
- 2.Pažinti tarpinius faktus, siejančius įrodinėtinas aplinkybes byloje su kitais tyrimo metu paaiškėjusiais duomenimis;
- 3.Surasti kitus įrodymus;
- 4.Patvirtinti kitų įrodymų tikslumą;
- 5.Patvirtinti arba paneigti tiriamas versijas⁷²;

Įrodymu leistinumą institutas, apsaugo kaltinamąjį nuo pareigūnų savivalės ir užtikrina teisėtumo principų laikymąsi baudžiamajame procese. Tai reiškia, kad teisme vertinami ir įrodymais pripažįstami tik įstatymo numatytais būdais gautieji duomenys. Tai apima ir daiktinių įrodymų paėmimo, fiksavimo bei išsaugojimo taisyklės numatytos BPK. Paminėtina, kad daiktinių įrodymų išsaugojimas yra tiesiogiai susijęs su šių įrodymų įrodomosios vertės išsaugojimu.

⁷⁰ Ульянова Л. Т. Оценка доказательств судом первой инстанции. – Москва: Госюриздат, 1959. С. 140.

⁷¹ Ten pat.

⁷² Rinkevičius J. Daiktiniai įrodymai. – Vilnius, Vilniaus universiteto leidykla, 1996. P. 30.

Pagrindinė problema pastaruoju metu yra ta, kad jei įrodymai gauti nesilaikant LR BPK nuostatų, sprendimą ar palikti tokius duomenis byloje ar juos pašalinti sprendžia teismas. Susiformavusi doktrina kiek Europos sąjungos teisėje, tiek Lietuvos Respublikoje, kad atsižvelgima į pažeidimų gaunant duomenis apimtį, formą ir mastą. Taip pat atsižvelgiama į pažeistos kaltinamojo teisės (intymumas ar privatumas) ir įstatymu saugomo gėrio balansą, kai labai sunkaus nusikaltimo išaiškinimo metu padarytas nežymus procesinis pažeidimas⁷³.

Daiktinių įrodymų tikrumo patikrinimas ir įvertinimas reiškia šių įrodymų atitikimo objektyviai tikrovei patikrinimą, tačiau išvadą apie daiktinių įrodymų objektyvų pobūdį bei reikšmę bylos aplinkybėms nustatyti, galima daryti tik išanalizavus visą nusikaltimo pėdsakų atsiradimo ir išlikimo mechanizmą.

Vertinant įrodymų pakankumą, paprastai vertinama jų visuma, todėl daiktiniai įrodymai, šiuo atveju, tampa įrodymų visumos konkrečiai bylos aplinkybei patvirtinti ar paneigti dalimi. Tačiau apskritai daiktinių įrodymų pakankumo įvertinimas susijęs su jų panaudojimo galimybėmis⁷⁴.

Atskirų įrodymų rūšių vertinimas turi savų ypatumų, tačiau tam, jog teisėjo vidinis įsitikinimas vertinant įrodymus būtų suformuotas sutinkamai su procesiniais reikalavimais t.y pagrįstas išsamiau ir nešališku visų bylos aplinkybių išnagrinėjimu, bei būtų objektyviai nustatyta tiesa baudžiamojame byloje, kiekvieną įrodymą būtina vertinti ryšium su visais kitais byloje esančiais įrodymais.

5. Teisėjo vidinio įsitikinimo išraiška teismo nuosprenđyje

Baudžiamąo proceso metu, teisme nešališkai ištyrus visus turimus bylos aplinkybes patvirtinančius ar paneigiančius įrodymus formuojasi teisėjo vidinis įsitikinimas nulemtas teisėjo profesinės teisinės sąmonės ir mąstomosios veiklos, tačiau šalia jų visuomet egzistuoja ir subjektyvus faktorius, kuris dažnai netgi nulemia vertinimo proceso kryptingumą⁷⁵. Vidinio įsitikinimo, vertinant įrodymus, formavimuisi esminės reikšmės turinčius subjektyvius veiksnius galime išskirti, tačiau išskyrimas yra sąlyginis, nes jis atspindi daugiau tipines negu išskirtines situacijas. Visgi vidinio įsitikinimo formavimosi aplinkybių analizė turėtų padėti suvokti jo subtilybes bei objektyvių ir subjektyvių veiksmių ryšio reikšmę sprendimo priėmimui.

⁷³ Merkevičius R. Baudžiamasis procesas: Įtariamojo samprata. Monografija. Vilnius: Registrų centras, 2008 P. 47

⁷⁴ Rinkevičius J. Daiktiniai įrodymai. – Vilnius, Vilniaus universiteto leidykla, 1996. P. 32.

⁷⁵ Vaišvila A. Teisės teorija. „Justitia“, Vilnius P 167

5.1 Teisėjo nepriklausomumas, kaip nešališko įrodymų vertinimo garantas

Įrodymų vertinimas pagal vidinį įsitikinimą reiškia, jog jie vertinami nepriklausomai nuo išorinių veiksnių. Pačių teismų ekonominį nepriklausomumą patvirtina vien toks faktas, kad teismai yra finansuojami ne per kokią nors ministeriją ar instituciją, o teismų finansavimas yra numatomas atskiroje biudžeto eilutėje, kiekvienam teismui atskirai. Konstitucijos 109 str. 2 d. pažymėta, jog teisėjas ir teismai, vykdydami teisingumą, yra nepriklausomi. Teismų įstatymo 3 str. 3 d. nurodyta, jog teisėjai, vykdydami teisingumą yra nepriklausomi nuo proceso dalyvių, teismų administracijos, kitų teisėjų, daromas joks valstybės valdžios institucijų, pareigūnų bei kitų asmenų. Ekonominis, psichologinis, socialinis spaudimas ar kitoks neteisėtas poveikis, kuris galėtų turėti įtakos jų sprendimams yra draudžiamas Konstitucijos. BPK 20 str. 5 d. nustatyta, kad teisėjai įrodymus vertina pagal savo vidinį įsitikinimą, pagrįstą išsamiau ir nešališku visų bylos aplinkybių išnagrinėjimu ir vadovaudamiesi įstatymu. Įstatymuose yra įtvirtintos teisėjų nepriklausomumo garantijos, nes be jų esminis įrodymų vertinimo principas, t. y. jų vertinimas pagal vidinį įsitikinimą, negalėtų efektyviai funkcionuoti. Teisėjų nepriklausomumo principas reiškia, kad:

- 1) teisėjai, nagrinėdami bylas, klauso tik įstatymo;
- 2) negalimas joks šalutinis poveikis, verčiantis teisėją priimti vienokį ar kitokį sprendimą.

Teisėjų nepriklausomumo garantijos padeda tiek vertinti įrodymus sutinkamai su BPK nurodytais įrodymų vertinimo principais, tiek priimti objektyvų ir teisingą sprendimą dėl nusikalstamą veiką padariusio asmens kaltumo, bei skiriant bausmę. Teisėjų nepriklausomumo ir vidinio įsitikinimo vertinant įrodymus principai neatsiejami, kadangi bet koks teisėjų nepriklausomumo principo pažeidimas sąlygoja laisvo teisėjų vidinio įsitikinimo formavimosi pažeidimus ir atvirkščiai, bet kokia įtaka iš pašalies, siekiant paveikti vidinio įsitikinimo formavimąsi, sukelia tiesioginę grėsmę teisėjų nepriklausomumui. LR BPK numatytos procesinės garantijos teisėjų nepriklausomumui užtikrinti. Iš jų svarbiausios yra šios:

- 1) Vadovavimas bylos nagrinėjimui (BPK 241 str.);
- 2) Tiesioginis ir žodinis nagrinėjimas teisme (BPK 242, 301 str.);
- 3) Teismo posėdžio nepertraukiamumas (BPK 243 str.);
- 4) Pasitarimų kambario slaptumas (BPK 298, 299 str.).

BPK 241 str. reglamentuotas vadovavimas bylos nagrinėjimui teisme. Šio straipsnio 2 dalyje nurodyta, jog teismo posėdžio pirmininkas imasi visų įstatymų numatytų priemonių, kad būtų išsamiai ir nešališkai ištirtos bylos aplinkybės. Kiti proceso dalyviai, pateikdami teismui savo išvadas bei pastebėjimus, tik bando įtikinti teisėją pateiktų išvadų ir pastebėjimų teisingumu, tačiau teismas tai įvertina savarankiškai pagal savo įsitikinimą ir jokių būdu nėra proceso dalyvių įpareigotas. Tiesioginio ir žodinio nagrinėjimo teisme principas įtvirtintas BPK 242 str., kur nurodyta, jog pirmosios instancijos teismas, nagrinėdamas bylą, privalo tiesiogiai ištirti įrodymus. Be to, nurodo, jog teismas nuosprendį pagrindžia tik tais įrodymais, kurie buvo išnagrinėti teisiama jame posėdyje. Tokiu būdu įtvirtinama teisėjo pareiga pačiam savarankiškai tirti byloje esančius įrodymus ir juos įvertinus spręsti esminius procesinius klausimus. LR BPK 243 str. nustatyta, jog teisiama šis posėdis iki bylos išnagrinėjimo negali būti pertrauktas, išskyrus šiame straipsnyje nurodytas išimtis. Be to, vadovaujantis BPK 296 str. 1 d., išklauses kaltinamojo paskutinį žodį, teismas iš karto išeina į pasitarimų kambarį priimti nuosprendžio. Tai apsaugo teisėjus nuo galimo šalutinio poveikio, siekiant pakeisti susiformavusį įsitikinimą ar priimti nuosprendį, priešingą teisėjo vidiniam įsitikinimui⁷⁶. Teismas taip pat negali, nepriėmęs sprendimo pirmoje byloje, nagrinėti kitą bylą todėl, kad vidinio įsitikinimo formavimas, vertinant įrodymus kitoje byloje, gali padaryti įtaką jau susiformavusiam įsitikinimui pirmoje byloje LR BPK 298 str. numatyta, jog nuosprendis priimamas pasitarimų kambaryje, kuriame tuo metu gali būti tik teisėjai, įeinantys į tą bylą išnagrinėjusio teismo sudėtį. Tokiu būdu įstatymas saugo pasitarimų kambario slaptumą, kuris taip pat garantuoja teisėjų sprendimų nepriklausomumą nuo suinteresuotų asmenų. Be to, pasitarimų kambario slaptumas įgalina teisėjus nevaržomai pareikšti savo nuomonę. Aptartų procesinių garantijų visuma nukreipta teismo ir teisėjų veiklos nepriklausomumui nuo bet kokios pašalinės įtakos užtikrinti tam, jog teisėjų vidinis įsitikinimas vertinant įrodymus formuotųsi vadovaujantis vien tik įstatymu bei išsamiu ir nešališku visų bylos aplinkybių išnagrinėjimu.

Teisėjų kambario paslaptis galioja teisėjui visą laikotarpį nuo paskelbimo, kad teismas eina pasitarti iki nuosprendžio priėmimo. Paslaptis įpareigoja teisėją, nors ir nesant posėdžių kambaryje, kai nuosprendžio priėmimas atidedamas teisėjas įstatymo įpareigotas neapdarinti bylos kurioje turi priimti nuosprendį aplinkybių, o visi asmenys įpareigojami nebendrauti su

⁷⁶ Боха В. Ф. Формирование убеждений суда. – Минск, 173. С. 55

teisėju šiuo klausimu Pirmą, tam tikras viešumo išimtis numato pagrindiniai teismo proceso principai. Pavyzdžiui, tiek baudžiamajame, tiek civiliniame, tiek administraciniame procesuose įtvirtintas teisėju pasitarimo slaptumo principas (CPK 19 str., BPK 298 str., ABTÁ 85 str.). Pažymėtina, kad šis principas draudžia teisėju kolegijos nariams kaip nors viešinti diskusijas, vykusias pasitarimų kambaryje⁷⁷.

5.2 Tikrovės pažinimo ir vertinimo logikos išdėstymas nuosprendžio motyvuose

Pasak, rusų baudžiamojo proceso autoriaus D. Gorskio, vidinio įsitikinimo formavimas - tai žinojimo, kuris įgyjamas įstatymo nustatytu būdu, formavimas. Objektyvios tikrovės sužinojimo baudžiamojoje byloje procesas turi savo loginę struktūrą. Žinojimo turinio objektyvumas, visų pirma, sąlygoja faktinių duomenų baudžiamojoje byloje teisingumo ar klaidingumo įvertinimą. Klaidingi duomenys atmetami, kai tuo tarpu faktiniams duomenims esant teisingiems, privaloma įvertinti jų ryšio su įrodinėtinais byloje aplinkybėmis tikimybę. Antai vienas konkretus byloje nustatytas faktas galėtų neginčijamai patvirtinti ar paneigti reikšmingą bylai aplinkybę arba įrodymo pobūdis galėtų likti tikėtinas⁷⁸. Objektyvi tikrovė nepriklauso nuo ją tiriančio asmens, kai tuo tarpu duomenų apie konkretų praeities įvykį įvertinimas - tai mąstymo procesas, tiesiogiai priklausantis nuo pažinimo procese panaudotų tiesos nustatymo būdų. Tokiu atveju, kategoriškų ar tikėtinų išvadų susiformavimas mąstymo procese grindžiamas faktinių duomenų analize. Esant galimybei vienu metu iškelti visas tiriamą aplinkybę patvirtinančias bei paneigiančias alternatyvas, visų alternatyvų analizės pasekoje pagal loginius dėsnius visada būtų gaunama kategoriška išvada. Visgi, niekada neįmanoma garantuoti, jog iškeltos visos galimos versijos, todėl negalima garantuoti ir gautos išvados kategoriškumo. Tokiu atveju, išvada tampa tikėtina. Atskirą vaidmenį įrodymų vertinimo procese atlieka faktinės prezumpcijos, reiškiančios faktinį ryšį, apie kurį sprendina remiantis stebėjimais, analize, gyvenimo patirties bei teismų⁷⁹ praktikos apibendrinimais. Pvz. bylos baigtimi nesuinteresuotas liudytojas dažniausiai duoda teisingus parodymus. Tai faktinė prezumpcija, kuri neapima išimčių. Tokiu būdu faktinės prezumpcijos taip pat lieka tik tikėtino pobūdžio⁸⁰.

⁷⁷ Laužikas E., Mikelėnas V., Nekrošius V. Civilinio proceso teisė. – Vilnius: Justitia. 2003. P 182.

⁷⁸ Горский Д. П. Логика. – Москва, 1963. с. 18

⁷⁹ Горский Д. П. Логика. – Москва, 1963. с. 18.

⁸⁰ Каминская В. Н. Учение о правовых презумпциях в уголовном процессе. – Москва, 1948

Įrodymų vertinimo procese tikėtinos išvados daromos ir remiantis išanalizuotų faktinių duomenų visuma. Mąstymo procesas vyksta vadovaujantis indukciniu metodu. Dažniausiai yra gaunamos tikėtinos išvados, tačiau atskirų įrodymų vertinimo procese gaunamos išvados yra skirtingo tikėtinumo laipsnio: vienos jų labai tikėtinos, kitos galimos, įmanomos ir pan. Tikėtinumo gradacija nėra nustatyta, todėl tai vertintina pagal vidinį įsitikinimą. Visgi, formuluotina bendra taisyklė, jog atskirų tikėtinų išvadų bendrumas bei viena kitos patvirtinimas daro bendrą išvadą apie įrodinėtiną byloje aplinkybę labiau tikėtina. Tačiau galutinės teismo išvados negali būti pagrįstos abejonėmis ar spėjimais, todėl, remiantis išsamiau ir nešališku visų bylos aplinkybių išnagrinėjimu bei vadovaujantis įstatymu, teisėjai privalo įvertinti įrodymus pagal savo vidinį įsitikinimą, o nuosprendyje pateikti kategoriškas ir motyvuotas išvadas. Visgi loginė vidinio įsitikinimo formavimo procedūra, pagrįsta kiekvieno byloje nustatyto faktinio ryšio su atskira įrodinėtina aplinkybe reikšmės analize, padeda išvengti klaidų vertinant įrodymus.

5.3 Veiksniai, formuojantys vidinį įsitikinimą

Vokietijos įrodymų teorijoje gana plačiai tiriamos teisėjų įsitikinimo formavimosi problemos filosofinio iracionalizmo požiūriu, apibūdinančiu teisėjo įsitikinimo formavimosi nesąmoningumą. Teigiama, jog vidinio įsitikinimo formavimasis grindžiamas emociniais, iracionaliais elementais, kurie negali būti suprasti. Vidinis įsitikinimas formuojasi sąmonėje, kur neveikia jokie racionalūs logikos dėsniai. Būtent iracionalieji elementai padeda teisėjui suformuoti subjektyvų vidinį įsitikinimą, kurio neįmanoma suformuoti vadovaujantis vien objektyviais duomenimis. Būtent iracionalizmas padeda pašalinti abejones dviem būdais: vidinio išgyvenimo arba valinio sprendimo⁸¹.

Tiesos nustatymas yra tikėtinas, todėl objektyvioje tikrovėje visuomet greta egzistuoja ir abejonės tikimybė. Tačiau įrodymų vertinimo pagal vidinį įsitikinimą esmė tame, jog pats teisėjas, priimdamas sprendimą, neabejotų jo teisingumu. Įveikti šią abejonę, kaip pažymima Vokietijos įrodymų teorijoje, padeda iracionalus vidinio įsitikinimo formavimosi procesas.

Vidinio įsitikinimo formavimąsi lemia objektyvių ir subjektyvių veiksnių visuma. Įstatymų leidėjas, nustatydamas vidinio įsitikinimo formavimosi pagrindus, paprastai nurodo objektyvius vidinio įsitikinimo formavimosi pagrindus. Visgi vidinio įsitikinimo formavimuisi didelės

⁸¹ Гущенко К. Ф., Головки Л. В., Филимонов Б. А. Уголовный процесс западных государств. – Москва: Зерцало – М, 2001. С. 402.

reikšmės turi subjektyvus faktorius, kurio įtakos įrodymų vertinimui dažniausiai nepavyksta išvengti. Subjektyvūs veiksniai turi reikšmės objektyvių aplinkybių vertinimui, lemia bylos tyrimo kryptingumą, todėl į juos būtina atsižvelgti. Be to, skirtingai negu objektyvių, subjektyvių veiksnių sąrašas nėra baigtinis ir atspindi daugiau tipinę negu išskirtinę (atskirose bylose) vidinio įsitikinimo formavimosi struktūrą.

Galima būtų suskirstyti veiksnius darančius įtaką teisėjo vidinio įsitikinimo susiformavimui į:

1. Tiesioginius bei kryptingus, kai bylos baigtimi suinteresuoti įrodinėjimo subjektai stengiasi suformuoti tam tikra linkme teisėjo vidinį įsitikinimą visomis įmanomomis teisinėmis priemonėmis.
2. Netiesioginius, atsirandančius teismo salėje, kai faktų visuma, kaltinamųjų elgesys, kaltinamųjų charakteristika veikia teisėją ir formuoja jo vidinį įsitikinimą.
3. Netiesioginius, atsirandančius iš informacijos kurią teisėjas gauna ne teismo salėje, tai dažniausia žiniasklaida, teisėjo aplinkos komentarai ir k.t.

Pastarasis labiausia probleminis, kadangi įstatymas draudžia bet kokį poveikį vertinimo subjektui, tačiau nėra įmanoma visiškai izoliuoti teisėją nuo pasaulio, kaip daroma su prisiekusiaisiais tose šalyse kuriose yra prisiekusiųjų teismo institutas.

5.4 Profesionalios teisinės sąmonės reikšmė teismo nuosprendyje

Kaip jau minėta, teisėjas būdamas visuomenės narys, vienaip ar kitaip gali būti vaikiamas tuo laikotarpiu, kai bylos nagrinėjimas yra baigtas ir ateina laikas vertinti įrodymus. Nuo tiesioginio veikimo teisėjas yra apsaugotas Konstitucijos ir įstatymų, tačiau visada yra netiesioginio poveikio, per žiniasklaidą, ir pan. Tokia grėsmė gali būti šalinama tobulinant teisę ir šviečiant visuomenę.

Tobulinant teisę būtina priimti tokius teisės aktus, kurie padėtų išvengti netiesioginio veikimo pavojaus. Lietuvos Respublikoje pagrindinis faktorius leidžiantis apsisaugoti nuo šalutinio veikimo turėtų būti profesinė teisinė sąmonė ir jos reikšmė yra iškelta šio darbo hipotezėje.

Pagal BPK 76 str. (2002 01 01 red.) įrodymai vertinami pagal vidinį įsitikinimą, pagrįstą išsamiau ir nešaliku visų bylos aplinkybių viseto išnagrinėjimu, vadovaujantis įstatymu ir teisine sąmone. Teisinės sąmonės esmę sudaro tai, jog vertinant kiekvieną faktą ar veiksni, susijusį su nusikalstamos veikos aplinkybėmis, teisėjai vadovaujasi savo filosofiniu - teisiniu bei paprotiniu

požiūriais, kurie padeda teisingai įvertinti bylai reikšmės turinčius faktus, atkurti nusikaltimo padarymo situaciją bei suteikia galimybę kur kas plačiau, visapusiškiau, objektyviau įvertinti visas aplinkybes ir faktus⁸². Susidaro išpūdis, jog teisinė sąmonė, kuria grindžiamas teisėjo vidinis įsitikinimas, gali būti labai skirtinga, nes ji tiesiogiai priklauso nuo teisėjo pažiūrų, kurios irgi gali skirtis. Atitinkamai teisėjų vidinis įsitikinimas, pagrįstas teisine sąmone, gali skirtis, atsižvelgiant į kiekvieno teisėjo pažiūras bei įsitikinimus. Tiesa, yra nuomonių, jog procesinių tikslų ir uždavinių, vykdant profesionaliąją veiklą, bendrumas suformuoja bendrus visiems teisėjams požiūrius įgyvendinant teisės normas. Visgi su tokia nuomone sutikti negalima. Teisės normų įgyvendinimas atspindi teismų praktikoje, tačiau teisinė sąmonė apima kur kas daugiau nei teisės normų įgyvendinimo praktika. Daugelis kitų pažiūrų, kaip antai teisėjo požiūris į teisės sistemą, socialinę tvarką ir pan. formuojasi ne tik atliekant profesines pareigas, tačiau ir gyvenant visuomenėje. Kiekvienas žmogus turi skirtingą gyvenimo patirtį, gyvena skirtingoje socialinėje aplinkoje, todėl atitinkamai ir teisėjų teisinė sąmonė gali skirtis. Teisinė sąmonė įgalino teisėjus plačiau pažvelgti į bylos aplinkybes, bet tuo pačiu ir suteikė įrodymų vertinimui nekonkretumo išpūdį. Argumentuojant teisine sąmone, tapo įmanoma užpildyti netgi tam tikrų įrodymų trūkumų spragas.⁸³ 2003 05 01 įsigaliojo naujasis BPK, kuriame buvo atsisakyta teisinės sąmonės kaip principo, kuriuo būtų grindžiamas teisėjo vidinio įsitikinimo susiformavimas. Tokiu būdu įstatymų leidėjas, sumažindamas subjektyvių veiksnių įtaką, sukonkretino įrodymų vertinimo kriterijus. Tačiau profesinė teisinė sąmonė niekur nedingo iš realaus gyvenimo ir vaidina lemiamą vaidmenį susiformuojant teisėjo vidiniam įsitikinimui. Galimos profesinės teisinės sąmonės pašalinimo iš naujojo BPK priežastys yra jos nepamatuojamumas, abstraktumas. Tačiau per teismo nuosprendžius, jų motyvus profesinė teisinė sąmonė atsiskleidžia pilnai, todėl turėtų ir likti, kaip dominuojantis faktorius formuojant vidinį teisėjo įsitikinimą.

5.5 Socialiniai bei istoriniai aspektai

Loginės vertinimo struktūros analizės pasekoje galime daryti išvadą, jog kiekvienam įrodymui vertinti konkrečioje baudžiamojoje byloje taikytina tik viena loginė forma. Kartu loginė analizė leidžia spręsti, kur įrodymų vertinimas yra objektyvus, t. y. nei kiek nepriklausantis nuo įrodymų

⁸² Мухин И. И. Важнейшие проблемы оценки судебных доказательств в уголовном и гражданском судопроизводстве. Ленинград: 1974. С. 69

⁸³ G.Babachinaitė, J.Novagrockienė, A.Rauličkytė, G.Valickas. *Lietuvos valžių elito teisinės sąmonės ir savimonės ypatumai*. Vilnius: Eugrimas, 1998, p. 71

vertinimo subjekto, o kur subjektyvus. Antai tikėtino fakto patvirtinimas kitais tikėtinais faktais paprastai patvirtinamą faktą daro labiau tikėtinu. Tačiau tai, kiek labiau tikėtinas tampa pagrindinis faktas, priklauso nuo įrodymų subjekto įvertinimo, t. y. vertinimas tampa subjektyvus. Siekiant bent minimaliai sumažinti subjektyvių veiksnių įtaką įrodymų vertinimo procese, siūloma vertinti įrodymus socialinės - istorinės praktikos pagalba⁸⁴.

Tokiu būdu pažymima, jog tiesos pažinimo kriterijus nėra išimtinai įrodymus vertinančio subjekto asmeninis suvokimas apie padarytą nusikalstamą veiką. Toks suvokimas, visų pirma, turi būti pagrįstas visų bylos aplinkybių išnagrinėjimu, vadovaujantis įstatymu. Antra, vertinant atskirus įrodomąją reikšmę turinčius faktus, o taip pat jų visumą, turėtų būti atsižvelgta į socialinę - istorinę patirtį. Socialinės - istorinės praktikos vaidmuo vertinant įrodymus siejasi su teisine sąmone⁸⁵, kuri kaip principas, pagrindžiantis vidinio įsitikinimo formavimąsi, buvo numatytas iki 2003 05 01 galiojusiame BPK (BPK 76 str. 1 d. (2002 01 01 red.)). Teisinės sąmonės principo nuo 2003 05 01 įsigaliojusiame BPK buvo atsisakyta, nes vidinio įsitikinimo pagrindimas teisine sąmone, kaip tai buvo numatyta BPK 76 str. 1 d. (2002 01 01), sustiprina subjektyvių veiksnių įtaką. Socialinės - istorinės praktikos negalima tiesiog prilyginti teisei sąmonei, nes pastaroji rodo subjektyvų požiūrį į byloje nustatytus faktus, o socialinė - istorinė praktika, šiuo atveju, tėra vienas subjektyvaus požiūrio susiformavimo veiksnių. Tuo tarpu socialinės – istorinės praktikos žinojimas ir jos taikymas pats savaime subjektyvaus įrodymus vertinančio subjekto požiūrio arba iš viso neišreiškia, arba jos įtaka įrodymų vertinimui yra minimali. Socialinė istorinė įrodymus vertinančio subjekto patirtis turi didelės reikšmės ir pačių įrodymų vertinimo procese, kurio metu sprendžiama apie būtiną įrodymų visumą konkrečiai įrodinėtinais byloje aplinkybei nustatyti. Ypatingai atsižvelgiant į tai, jog absoliučios tiesos nustatyti dažnai neįmanoma, vienam teisėjui įrodymų gali niekuomet nepakakti, o kitam - pakakti kelių ar net vieno. Tokia situacija galima atsižvelgiant į tai, jog teisėjai turi ne vienodą patirtį, nuo kurios ir priklauso jų atliekamas įrodymų vertinimas. Vadovavimasis socialine - istorine praktika, formuojant vidinį įsitikinimą, dar labiau sumažina subjektyvių veiksnių įtaką vertinant įrodymus. Visgi kategoriškos išvados vertinant įrodymus klaidos tikimybė, nors ir labai maža, tačiau nėra lygi nuliui. Klaidos tikimybė, bent jau teoriškai, visada egzistuoja, tačiau

⁸⁴ Резник Г. М. Внутреннее убеждение при оценке доказательств. – Москва: Юридическая литература, 1977. С. 81.

⁸⁵ Vansevičius S., Cirtautas A., Maksimaitis M. ir kt. Valstybės ir teisės teorija. – Vilnius: Mintis, 1989. P. 130.

matematiškai patvirtintų loginių konstrukcijų, praktiškai pritaikomų vertinant įrodymus, nėra ir vargu ar bus, todėl nuo 2003 05 01 įsigaliojusiam BPK, kaip ir iki tol galiojusiam BPK, vidinis įsitikinimas liko esminiu įrodymų vertinimo principu. Tuo tarpu, nors baudžiamajame įstatyme tiesiogiai ir neįtvirtinta, formuojant vidinį įsitikinimą, rekomenduotina remtis socialine - istorine praktika bei tokiu būdu dar labiau sumažinti subjektyvių veiksnių įtaką. Visgi klaidos, teismui priimant sprendimą, tikimybė visada egzistuoja, todėl BPK įtvirtinta teisė apskųsti teismo priimtą sprendimą apeliacine bei kasacine tvarka (BPK 312, 367 str.). Tačiau, atsižvelgiant į teismų praktiką, o taip pat į bendrąją socialinę - istorinę praktiką, teismo sprendimo klaidos tikimybę galima ir būtina sumažinti⁸⁶.

5.6 Psichologinis – valinis momentas ir jo poveikis įrodymų įvertinimui

Teisėjo vidinis įsitikinimas vertinant įrodymus parodo jo požiūrį į byloje nustatytus faktus. Objektyvių aplinkybių analizė sudaro vidinio įsitikinimo formavimosi pagrindą, tačiau subjektyvių veiksnių įtakos visiškai išvengti nepavyksta. Būtent dėl šios priežasties neišvengiama atvejų, kuomet to paties teismo teisėjų, nagrinėjančių bylą vienos kolegijos sudėtyje, nuomonės išsiskiria. Dar dažnesni yra atvejai, kuomet apeliacinės instancijos teismas nesutinka su pirmosios instancijos teismo išvadamis vertinant įrodymus. Įrodymų vertinimo procese išvada formuojama kaip individualus procesas, kaip įrodymus vertinančio subjekto asmeninis įsitikinimas. Tokia psichologinė būseną, kuomet suformuojamas tvirtas įsitikinimas savo išvadų teisingumu, yra psichologinė kategorija, o psichologiniu požiūriu, mąstymo veikla yra neatsiejamai susijusi su intelektualinėmis bei emocinėmis – valinėmis žmogaus veiklos dalimis. Mąstymas niekada nėra atskirtas nuo emocijų ir jausmų. Visgi emocinės ir valinės būsenos kartu su įgytomis žiniomis, gyvenimo ir profesine patirtimi atlieka reikšmingą vaidmenį pažinimo procese. Vienos jų, kaip antai abejojimas, pažinimo procesui yra naudingos, nes gali paskatinti imtis priemonių papildomiems įrodymams ištirti bei užtikrinti, kad būtų išsamiai atskleistos visos bylos aplinkybės⁸⁷. Tačiau kitos emocinės būsenos, kaip antai simpatija, kerštas, pavydas ir pan. nesuderinamos su pažinimo procesu, todėl gali pakenkti vertinant įrodymus. Dar didesnė įvairių psichologinių būsenų įtakos įrodymų vertinimui galimybė iškyla tada, kai bylos

⁸⁶ Грошевой Ю. М. Проблемы формирования судебного убеждения в уголовном судопроизводстве. – Харьков, 1975. С. 63.

⁸⁷ Резник Г. М. Внутреннее убеждение при оценке доказательств. – Москва: Юридическая литература, 1977. С. 93

nagrinėjimas susijęs su specifinėmis vertinančiojo asmenimėmis pažiūromis, kadangi už priimtų individualių sprendimų dažnai slypi socialinės problemos bei vertybinės orientacijos. Tokiu būdu yra susiformavę specifinės nerašytos taisyklės atskirų kategorijų baudžiamosiose bylose, pvz., nužudymų, vagysčių bei plėšimų bylose ypač didelis dėmesys atkreipiamas į ikiteisminio tyrimo metu duotus parodymus. Tuo dar labiau pažymimas bylos kryptingumas tikėtinai nustačius nusikalstamą veiką padariusį asmenį. Psichologiniam nusiteikimui teisėjui nagrinėjant bylą atskirais atvejais įtakos turi žiniasklaidos ir kitų masinės informacijos priemonių skelbiama informacija, kurios pagalba formuojama visuomenės nuomonė apie kaltinamus asmenis bei bylos nagrinėjimo eigą iki nuosprendžio priėmimo. Didelę įtaką teisėjo požiūriui į kaltinamąjį turi pastarojo asmeninė charakteristika bei nusikalstama praeitis. Kaltinamojo charakteristika turi didelės įtakos formuojant vidinį įsitikinimą, nes minėti veiksniai gali formuoti tam tikrą kaltumo prezumpciją. Tokiu būdu nepagrįstai sumažinama įrodymų, reikalingų nusikalstamai veikai pripažinti įrodyta, pakankamumo kartelė. Nusikaltusio asmens charakteristikos svarbą teisėjo vidinio įsitikinimo formavimuisi atspindi tai, išanalizavus nusikaltusio asmens charakteristiką bei atsižvelgiant į nusikaltimo padarymo aplinkybes, dar iki teismo nagrinėjimo pabaigos susiformuoja neigiama nuostata teisiamojo (kaltinamojo) atžvilgiu. Visgi tai nebūtinai sąlygoja bausmės dydį. Be to, negalime palikti nuošalyje ir teisiamojo (kaltinamojo) elgesio teismo nagrinėjimo metu. BPK 44 str. 6 d. įtvirtintas nekaltumo prezumpcijos principas, pagal kurį kiekvienas nusikalstamos veikos padarymu įtariamasis ar kaltinamas asmuo laikomas nekaltu, kol jo kaltumas neįrodytas šio kodekso nustatyta tvarka ir nepripažintas įsiteisėjusiu teismo nuosprendžiu. Nekaltumo prezumpcijos būtina laikytis visame įrodinėjimo procese, o įrodinėjimo pareigos negalima perkelti kaltinamajam. Be to, neįrodytas kaltumas prilygsta įrodytam nekaltumui, todėl vidinis įsitikinimas, pripažįstant kaltinamąjį kaltu nusikaltimo padarymu, negali būti pagrįstas abejonėmis. Tiesa, reiktų skirti teorines abejonas nuo praktinių. Aptardami loginę vidinio įsitikinimo formavimosi struktūrą, minėjome, jog teoriškai abejonės vertinant įrodymus galimybė beveik visada egzistuoja, tačiau ją pašalinti padeda vidinis įsitikinimas. Aptariant nekaltumo prezumpciją, akcentuotina praktinė abejonė, kuri yra „sudėtinga psichinė būseną, atspindinti nepakankamą, neįtikinamą suvokimą, nepasitenkinimą tuo, kuo remiantis turi būti priimtas sprendimas“⁸⁸. Praktinė abejonė turi ypatingą reikšmę vertinant įrodymus, nuo

⁸⁸ Левитов Н. Д. О психических состояниях человека. – Москва: Просвещение, 1964. С. 97.

kurių paprastai priklauso asmens, kaltinamo nusikaltimo padarymu, likimas. Todėl, iškilus abejonėi, kurios pašalinti nepavyksta, vidiniu įsitikinimu vertinant įrodymus ir nekaltumo prezumpcijos principu teisėjas turi įvertinti iškilusią abejonę kaltinamojo naudai. BPK 303 str.5 d. 2 p. nurodyta, jog, nenustačius kaltinamojo dalyvavimo padarant nusikalstamą veiką, teismas priima išteisinamą į nuosprendį. Pažymėtina, jog galiojantis BPK praplėtė teismo teises tiriant įrodymus, lyginant su iki 2003 05 01 galiojusiu BPK. Dabar galiojančio BPK 287 str. įgalina teismą bylos nagrinėjimo metu atlikti papildomas apklausas, atlikti parodymų patikrinimo veiksmus ir pan. , negražinant bylos tyrimui papildyti, kaip tai buvo daroma pagal iki 2003 05 01 galiojusio BPK 284 str. Taigi teismas gali pats bandyti surinkti reikalingus įrodymus kaltinamojo kaltumui nusikalstamos veikos padarymu patvirtinti arba paneigti. Tiesa visada yra konkreti ir tik teisėjai yra įstatymo įgalioti spręsti apie kaltinamojo dalyvavimo nusikaltimo padaryme įrodytumą. Vidinis įsitikinimas - tai tvirtas, apibendrintas įsitikinimas savo išvadų teisingumu. Tokiu atveju, teisėjo vidinis įsitikinimas negali būti formuojamas abejotiniems įrodymams suteikiant nepagrįstai didelės galios, nes tada pačiam teisėjui vidinio įsitikinimo teisingumas taptų abejotinas. Nei baudžiamasis įstatymas, nei teismų praktika detaliam nenumato tikslų teisėjams privalomų vidinio įsitikinimo formavimo kriterijų, bet tai padaryti vargu ar būtų įmanoma, nepažeidžiant teisėjų nepriklausomumo principo. Visgi aukštesnės instancijos teismas neretai pripažįsta I - os instancijos teismo išvadą, padarytas remiantis vidiniu įsitikinimu, nepagrįstomis, todėl Aukščiausiasis Teismas rekomenduoja, jog teisėjo vidinis įsitikinimas būtų formuojamas vadovaujantis vien tik objektyviomis aplinkybėmis bei įstatymu, o galutinė motyvuota išvada neleistų abejoti jos teisingumu⁸⁹.

Po 2006 m. Konstitucinio teismo nutarties įtvirtinusios teisminių precedentų atsiranda poreikis vystyti šį institutą, jį tobulinti. Tokia išvada išplaukia iš pačio nutarties teksto:

Užtikrinant iš Konstitucijos kylantį bendrosios kompetencijos teismų praktikos vienodumą (nuoseklumą, neprieštarinumą), taigi ir jurisprudencijos tęstinumą, lemiamą reikšmę (be kitų svarbių veiksnių) turi šie veiksniai: bendrosios kompetencijos teismai, priimdami sprendimus atitinkamų kategorijų bylose, yra saistomi savo pačių sukurtų precedentų -sprendimų analogiškose bylose; žemesnės instancijos bendrosios kompetencijos teismai, priimdami sprendimus atitinkamų kategorijų bylose, yra saistomi aukštesnės instancijos bendrosios

⁸⁹LAT senato 2003 m. birželio 20 d. nutarimas Nr. 40, „Dėl teismų praktikos taikant Baudžiamojo proceso kodekso normas, reglamentuojančias nuosprendžio surašymą“ Teismų praktika NR. 19

kompetencijos teismų sprendimų - precedentų tų kategorijų bylose; aukštesnės instancijos bendrosios kompetencijos teismai privalo, peržiūrėdami žemesnės instancijos bendrosios kompetencijos teismų sprendimus, tuos sprendimus vertinti vadovaudamiesi visuomet tais pačiais teisiniais kriterijais; tie kriterijai turi būti aiškūs ir ex ante žinomi teisės subjektams, inter alia žemesnės instancijos bendrosios kompetencijos teismams (vadinasi, bendrosios kompetencijos teismų jurisprudencija turi būti prognozuojama); bendrosios kompetencijos teismų praktika atitinkamų kategorijų bylose turi būti koreguojama ir nauji teismo precedentai tų kategorijų bylose gali būti kuriami tik tada, kai tai yra neišvengiamai, objektyviai būtina; toks bendrosios kompetencijos teismų praktikos koregavimas (nukrypimas nuo teismus ligi tol saisčiusių ankstesnių precedentų ir naujų precedentų kūrimas) visais atvejais turi būti deramai (aiškiai ir racionaliai) argumentuojamas atitinkamuose bendrosios kompetencijos teismų sprendimuose. Bendrosios kompetencijos teismų, priimančių sprendimus atitinkamų kategorijų bylose, susisaistymas savo pačių sukurtais precedentais (sprendimais analogiškose bylose) bei žemesnės instancijos bendrosios kompetencijos teismų, priimančių sprendimus bylose) neišvengiamai suponuoja tai, kad minėti teismai turi vadovautis tokia atitinkamų teisės nuostatų (normų, principų) turinio, taip pat šių teisės nuostatų taikymo samprata, kokia buvo suformuota ir kokia buvo vadovaujama taikant tas nuostatas (normas, principus) ankstesnėse bylose, atitinkamų kategorijų bylose, susaistymas aukštesnės instancijos bendrosios kompetencijos teismų sprendimais (precedentais tų kategorijų inter alia anksčiau sprendžiant analogiškas bylas. Iš Konstitucijos kylančios maksimos, kad tokios pat (analogiškos) bylos turi būti sprendžiamos taip pat, nepaisymas reikštų ir Konstitucijos nuostatų dėl teisingumo vykdymo, konstitucinių teisinės valstybės, teisingumo, asmenų lygybės teismui principų, kitų konstitucinių principų nepaisymą⁹⁰.

Suprantama, vienodą teismų praktiką reikia sisteminti, ką atlieka Aukščiausiasis Teismas biuletenyje „Teismų praktika“. Tačiau sisteminimas ir surašymas yra rekomendaciniai, todėl neveikia imperatyviai. Faktas, kad nuosprendžiai priimti nesilaikant vienodos teismų praktikos dažniausiai panaikinami, dėl įvairiausių priežasčių klaidos gali kartotis. Tai patvirtina panaikintų nuosprendžių statistika pateikta priede (Lentelė Nr 1).

⁹⁰Konstitucinio Teismo 2006 03 28 d. nutarimas. Byla Nr. 33/03, *Valstybės žinios*, 2006-03-31, Nr. 36-1292

Precedentinės teisės valstybėse egzistuoja „įrodymų vertinimo taisyklės“, „Federal rules of evidence“ – JAV teisėje. Tai aukštesnių teismų suformuota įrodymų vertinimo praktika. Teisėjas prisiekusiesiems išaiškina įrodinėjimą nustatančias rašytinės teisės normas bei aukštesnių instancijų teismų sprendimus tokiais pačiomis ar panašiomis bylos aplinkybėmis. Tokio pobūdžio teisėjo nurodymai teisinėje doktrinoje netgi vertinami kaip preliminarūs teisėjo nurodymai, kokią sprendimą turėtų priimti prisiekusieji, išėję į pasitarimų kambarį. Visgi galutinį sprendimą kaltinamojo kaltės klausimu priima prisiekusieji.

Neatmestina galimybė tokias taisykles aukščiausiajam teismui formuoti ir Lietuvos teisėje, atkreipiant dėmesį, kad Lietuvos teisei pereinant iš postsovietinės teisingumo sistemos į naujai sukurtą modernią išlieka daug subjektyvinių reiškinių, kadangi nepriklausomas vidinis įsitikinimas, gali formotis tik nepriklausomo nuo senų įpročių, protekcionistinio poveikio, politikų kritikos, ar korupcijos apraiškų vertinimo subjekto mąstymo veikloje.

Nėra paslaptis, kad pasitaiko atvejų, kai aukštesnės instancijos teismas panaikina žemesnės instancijos nuosprendį paremtą tik vidiniu teisėjo įsitikinimu. Kelia labai daug abejonių, kai esant panašioms aplinkybėms, bet skirtingam kaltinamojo socialiniam statusui, nuosprendyje vertinimas paremtas vidiniu įsitikinimu esti skirtingas. Didžioji dalis Lietuvos teisininkų pripažįsta, kad ir patys nėra galutinai atsikratę sovietinio mentaliteto, todėl darytina išvada, kad pagreitinti ir patobulinti perėjimą iš sovietinio proceso sistemos į modernųjį, paremtą Vokietijos ir kitų modernių teisės sistemų, rekomenduotina aukščiausiajam teismui parengti įrodymų vertinimo taisykles kurios ne būtinai turi atitikti JAV modelį, bet kurių tikslas būtų eliminuoti abejotinus vertinimus pagrįstus vidiniu įsitikinimu. Yra baimių, kad tokios taisyklės varžys teisėjo nepriklausomumą, tačiau Konstitucinis Teismas priimdamas teisminį precedentą įtvirtinančią nutartį tokio Konstitucijos suvaržymo neįžvelgė. Darytina išvada, kad taisyklių įvedimas apsunks tiek iš šalies veikiamam vertinimo subjektui vertinti įrodymus tendencingai, tiek veikiančius asmenis atgrasys nuo tokio poveikio darymo. Darydamas tokias išvadas remiausi 2010 metų išnagrinėtųjų apeliacine tvarka bylų statistika, skelbiama Nacionalinės Teismų administracijos puslapyje⁹¹. Ataskaitos lentelėje (priedas Nr.1) matome aukštesniųjų teismų panaikintus nuosprendžius.

⁹¹ <http://www.teismai.lt/lt/teismai/teismai-statistika>

6. Teimų nuosprendžiuose pasitaikančių klaidų analizė

Ištyręs kasacinės instancijos panaikintus nuosprendžius pastebėjau, kad:

Išnagrinėtose bylose net 15% visų baudžiamojo proceso normų pažeidimų sudarė esminiai baudžiamojo proceso pažeidimai:

- Nuosprendis pagrįstas įrodymais, neišnagrinėtais teisiamajame posėdyje (pažeista BPK 301 str. 1 d.); Iš nuosprendžio akivaizdžiai matosi, kad kaltinimo akte buvo duomenų, kurie teisme nebuvo nei paneigti nei patvirtinti. Nusižengta BPK ir vienodos teismų praktikos taisyklėms.

Nors nuteistoji D. B. savo apeliaciniame skunde BPK 219 straipsnio pažeidimų nesukonkretino, kaltinime nurodytoms ir faktinėms veikos aplinkybėms akivaizdžiai esant iš esmės skirtingoms, apeliacinės instancijos teismas pagal BPK 320 straipsnio 3 dalies nuostatas turėjo pasisakyti dėl nagrinėjimo teisme ribų ir BPK 256 straipsnio reikalavimų vykdymo, visa tai įvertindamas BPK 219 straipsnio ir 326 straipsnio 1 dalies 5 punkto kontekste (baudžiamoji byla Nr. 2K-23/2010), tačiau to nepadarė. Tai yra esminis BPK pažeidimas, sukliudęs apeliacinės instancijos teismui išsamiai ir nešališkai išnagrinėti bylą ir priimti teisingą nuosprendį ar nutartį (BPK 369 straipsnio 3 dalis), todėl šio teismo nutartis panaikinama ir byla perduodama iš naujo nagrinėti apeliacine tvarka⁹².

Teismo išvados pagrįstos prieštariniais įrodymais (BPK 305 str. 1 d. 2 p.);

Šiuo atveju teismas nepasisakė, kodėl atmeta nukentėjusiojo parodymus, detaliam neanalizavo liudytojų parodymų ir teismo nuosprendis buvo panaikintas kasacinėje instancijoje. Privalomosios taisyklės-pasisakyti dėl liudytojo, nukentėjusiojo ar kitų įrodinėjimo subjektų parodymų atmetimo, įvedimas padėtų išvengti teismo klaidų, sumažintų apeliacinių ir kasacinių skundų tikimybę ir tuo pačiu teismų krūvį.

Pirmosios instancijos teismo nuosprendyje pateiktos išvados dėl įrodymų vertinimo taip pat nėra tinkamos. Teismas, nesilaikydamas BPK 305 straipsnio 3 dalies 3 punkto reikalavimų, nepasisakė, kodėl atmeta nukentėjusiojo V. S. parodymus, detaliam neanalizavo liudytojų A. S., A. B., V. Š. parodymų, atmetė juos tik todėl, kad šie parodymai yra išvestiniai, nors tokia išvada yra nepakankama.

Pagal BPK 20 straipsnio 5 dalį vertindamas įrodymus, pirmosios instancijos teismas nesiėmė priemonių pašalinti abejonių dėl J. V. buvimo Vilniuje: neišreikalavo rašytinių įrodymų,

⁹² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis b.b Nr. 2K-132/2010

patvirtinančių kaltinamojo parodymus, kad jis įvykio dieną, būdamas Vilniuje, J. V. individualios įmonės vardu pirko prekes, skirtingai nei nurodo kasatorius, nepatikrino liudytojo V. R. parodymų. Pirmosios instancijos teismas taip pat padarė klaidingas išvadas dėl nukentėjusiojo V. S. slapta daryto pokalbio tarp jo ir J. V. įrašo. Vertindamas šio įrašo turinį, teismas nurodė teiginius, kurių minėtame įrašė nėra. Be to, teismas nepatikrino šio įrašo teisėtumo, t. y. ar jis atitinka įrodymams keliamus reikalavimus (BPK 20 straipsnio 4 dalis). (...) Išdėstytos aplinkybės patvirtina tai, kad apeliacinės instancijos teismas pagrįstai konstatavo, jog žemesnės instancijos teismas pažeidė BPK 305 straipsnio 3 dalį bei 20 straipsnio 5 dalį, tačiau šio teismo išvada, kad pirmosios instancijos teismas dėl padarytų pažeidimų buvo šališkas, niekuo nepagrįsta⁹³.

• Nuosprendžio aprašomojoje dalyje nenurodytos įrodyta pripažintos nusikalstamos veikos aplinkybės (BPK 305 str. 1 d. 1 p.); Šioje byloje apeliacinės instancijos teismas nepakankamai motyvavo savo išvadas, nesivadovavo susiklosčiusia teismų praktika ir tai akcentavo Aukščiausiasis Teismas panaikindamas apeliacinio teismo nutartį. Šiuo atveju, jei būtų nustatyti nužudymo motyvai, kaip aprašyta susiklosčiusioje teismų praktikoje, ar būtų motyvuotai argumentuota, kodėl to padaryti nėra įmanoma, kasacinės instancijos teismo nutartis galėtų būti kitokia. Antra vertus jei pirmosios instancijos teisme būtų atlikti visi, vienodos teismų praktikos aprašyti veiksmai, galimai nebūtų ir apeliacinio, bei kasacinio skundo. Akivaizdu, kad nužudymo motyvų nustatymo taisyklė, jei teismui ji būtų privaloma, o jos nesilaikymas turėtų būti griežtai motyvuotas, padėtų išvengti abejonių, pasitarnautų greitinant teismo procesą ir keliant pasitikėjimą teismų sistema.

Apeliacinės instancijos teismo nutarties motyvuojamoji dalis, pavadinta „dėl nuteistojo T. B. apeliacinio skundo argumentų“ yra pernelyg lakoniška, teismas iš esmės pasitenkino tik bendromis frazėmis, jog pirmosios instancijos teismo išvados yra teisingos. Šis teismas niekaip nepasisakė dėl apeliacinio skundo argumento apie pirmosios instancijos teismo nustatytą E. T. nužudymo motyvą. Pagal susiklosčiusią teismų praktiką, kiek tai įmanoma, nužudymo motyvai turi būti nustatyti. Kitą vertus, apkaltinamasis nuosprendis negali būti grindžiamas spėjimais. Nenustačius nužudymo motyvo ir kitų požymių, gali likti nepaneigta galimybė, kad kaltininko veikoje yra privilegijuoto nužudymo sudėtis. Pirmosios instancijos teismo nuosprendyje nėra pakankamai motyvuotas ir kitas nužudymo subjektyvusis požymis – tyčia, kuris apkaltinamajame nuosprendyje turi būti atskleistas. Apeliacinės instancijos teismas turėjo bent kiek plačiau pasiaiškinti apelianto keliamą nužudymo versiją dėl nenustatytų taksi keleivių, juolab, kad tuo klausimu ikiteisminio tyrimo metu gauti liudytojų P. B., S. G., D. O. parodymai. Prireikus šie ir kiti liudytojai turėjo būti apklausti apeliacinės instancijos teisme, pašalinant abejones, jog

⁹³Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis b.b Nr. 2K–297/2007

asmenys, išėję iš klubo „Lithuanian Wild Club“ tikrai neįsėdo į E. T. vairuojamą taksi automobilį, nedalyvavo nusikaltimo padaryme. Apeliacinės instancijos teismas turėjo pašalinti abejones, kiek tai įmanoma, ir dėl galimo nužudymo įrankio. (...) Teisingas baudžiamojo įstatymo pritaikymas įmanomas tik išsamiai ištyrus bylos aplinkybes. Kasacinės instancijos teismas, būdamas saistomas BPK 376 straipsnio 1 dalies nuostatų, byloje priimtus nuosprendžius ir nutartis patikrina tik teisės taikymo aspektu, tačiau, nesant motyvuotų apeliacinės instancijos teismo išvadų, to padaryti nėra galimybės. Darytina bendra išvada, kad apeliacinės instancijos teismas pažeidė BPK 20 straipsnio 5 dalies, 320 straipsnio 3 dalies ir 332 straipsnio 3 dalies nuostatas. Šie baudžiamojo proceso įstatymo pažeidimai yra esminiai, nes sukliudė teismui išsamiai ir nešališkai išnagrinėti bylą ir priimti teisingą nuosprendį ar nutartį (BPK 369 straipsnio 3 dalis), todėl apeliacinės instancijos teismo nutartis naikinama ir byla perduodama iš naujo nagrinėti apeliacine tvarka. Iš naujo nagrinėdamas bylą apeliacinės instancijos teismas turi kruopščiai patikrinti visus nuteistojo T. B. apeliacinio skundo argumentus ir pateikti dėl jų motyvuotas išvadas⁹⁴

• Apylinkių teismai nepagrįstai atsisakė ištirti svarbius kaltinamąjį teisinančius įrodymus (BPK 20 str. 5 d.); Vieniems įrodymams suteikiant pirmenybę prieš kitus pažeisti įrodymų vertinimo reikalavimai (BPK 20 str. 5 d., 305 str. 1 d. 2 p.);

Kaip jau minėta šiame darbe, gynybos liudytojai, kurie nėra davę parodymų ikiteisminiame tyrime, dažnai teismo yra ignoruojami. Šioje byloje teismas atsisakydamas apklausti gynybos liudytojus ir nemotyvavęs tokio atsisakymo, padarė esminį BPK normų pažeidimą, dėl kurio buvo panaikinta apeliacinio teismo nutartis. Tokio motyvavimo taisyklės įtvirtinimas galėtų išvengti panašių klaidų teismo nuosprendžiuose.

Teisėjų kolegija konstatuoja, kad, šioje byloje motyvuotai neišsprendus nuteistojo R. M. prašymo apklausti gynybos liudytojus, buvo suvaržyta nuteistojo teisė į gynybą, įtvirtintą BPK 10, 45 straipsniuose, 44 straipsnio 7 dalyje, 22 straipsnio 3 dalyje, 324 straipsnio 2 dalyje. Toks nurodytų BPK normų pažeidimas yra esminis baudžiamojo proceso įstatymo pažeidimas, nes dėl jo buvo pažeistos įstatymo garantuotos nuteistojo teisės (BPK 369 straipsnio 3 dalis). Tai pagrindas panaikinti apeliacinės instancijos teismo nutartį bei perduoti bylą iš naujo nagrinėti apeliacine tvarka⁹⁵.

⁹⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis b.b Nr. 2K-310 / 2006

⁹⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis b.b 2K-6/2009

Net 20% visų baudžiamąjį procesą pažeidimų buvo padaryta vertinant įrodymus:

- Teismo išvados pagrįstos prieštarais įrodymais (BPK 305 str. 1 d. 2 p.);
- Teismo išvados neatitiko faktinių bylos aplinkybių (pvz., teismui pakako įrodymų tam, kad priimti apkaltinamąjį nuosprendį, o apygardos teismas konstatavo, jog nėra nusikaltimo sudėties (BPK 3 str. 1 d. 1 p.); nebuvo pilnai ir visapusiškai ištirtos bylos aplinkybės (BPK 20 str. 5 d.);
- Nuosprendis iš dalies pagrįstas įrodymais, kurie nebuvo išnagrinėti teisiamajame posėdyje (BPK 301 str.);
- Nuosprendyje įrodymai aprašyti, tačiau neįvertinti (BPK 20 str. 5 d., 305 str. 1 d. 2 p.)

Šioje byloje apeliacinės instancijos teismas nepatikrino visų, apeliaciniame skunde nurodytų, aplinkybių ir jo nutartis buvo panaikinta kasacinėje instancijoje. Panašių klaidų galima būtų išvengti, jei būtų įtvirtinta taisyklė – nuosprendyje (nutartyje) išdėstyti visas, skunduose dėstomas aplinkybes ir būtinai motyvuotai jų pagrįstumą ar nepagrįstumą aprašyti:

Be to, darant išvadą dėl bendrininkų grupės, nebuvo apklaustas su nuteistąja buvęs jos nurodytas (vadinamasis nenustatytas) asmuo – D. Z. (dėl to paties įvykio šio asmens baudžiamoji byla pradėta nagrinėti Kauno miesto apylinkės teisme). Tik išsiaiškinus išvardytas aplinkybes, kaip to reikalauja BPK 20 straipsnio 5 dalyje įtvirtintos įrodymų vertinimo taisyklės, galima spręsti apie konkrečias L. K. įvykdytos veikos aplinkybes, veika sukeltus padarinius bei teisingai teisiškai šią veiką įvertinti ir išspręsti kvalifikavimo klausimus (BK 284 straipsnio 1 dalis, 138 straipsnio 2 dalies 8 punktas). To nepadaręs ir apsiribojęs tik bendro pobūdžio pirmosios instancijos teismo nuosprendžio išvadų atkartojimu, apeliacinės instancijos teismas, kaip pagrįstai nurodyta kasaciniame skunde, nepatikrino bylos tiek, kiek to buvo prašoma nukentėjusiojo apeliaciniame skunde, savo priimtoje nutartyje nenurodė motyvų, paaiškinančių, kodėl skundas atmetamas, o nuosprendis pripažįstamas teisingu. Taip teismas padarė esminius BPK 320 straipsnio 3 dalies, 332 straipsnio 5 dalies reikalavimų pažeidimus, kurie sukliudė teismui išsamiai ir nešališkai išnagrinėti bylą ir priimti teisingą sprendimą (BPK 369 straipsnio 3 dalis)⁹⁶.

Panaši situacija ir kitoje byloje, kurioje teismas nepasisakė dėl svarbaus gynybos argumento išdėstyto apeliaciniame skunde:

⁹⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis b.b 2K–262/2009

Bylą nagrinėjant apeliacine tvarka nuteistojo ir jos gynėjos prašymas išreikalauti rentgenogramą ir ją ištirti buvo atmestas. Be to, apeliacinės instancijos teismas, kaip matyti iš teismo posėdžio protokolo (T.2, b. l. 28–30), visiškai netyrė ir šiam teismui pateiktos A. Garmaus teismo medicininų tyrimų biuro teismo medicinos konsultacinės išvados Nr. A–KI–63–60, kurioje išdėstyti argumentai, keliantys abejonių anksčiau atliktų specialisto ir eksperto tyrimų pakankamumu. Be to, neištyręs šio įrodymo, teismas savo nutartyje nurodė, kad apelianto pateikta teismo medicinos specialisto konsultacinė išvada iš esmės neprieštarauja byloje nustatytoms aplinkybėms, tačiau šis teismo teiginys niekuo nemotyvuojamas ir neatitinka pateikto įrodymo turinio. Taigi, iškilus abejonių dėl sužalojimo (nosies kaulų lūžimo) nustatymo – o tai turi reikšmę sprendžiant D. Ž. baudžiamosios atsakomybės klausimą – apeliacinės instancijos teismas privalėjo jas pašalinti – išreikalauti nukentėjusiajai padarytą rentgenogramą ir pateikti ją specialisto (ar eksperto), turinčio reikiamų specialių žinių, apžiūrai (tyrimui) bei užduoti jam klausimus dėl objektyvių sužalojimo požymių. To nepadaręs apeliacinės instancijos teismas nagrinėjamu atveju neišsamiai ištyrė svarbias bylos aplinkybes, neatsakė į vieną iš pagrindinių apeliacinio skundo argumentų. Teisėjų kolegija tai vertina kaip esminį BPK 20 straipsnio 5 dalies, 320 straipsnio 3 dalies nuostatų pažeidimą⁹⁷.

Kiti baudžiamojo proceso pažeidimai susiję su įrodymų vertinimu:

- Nuosprendžio surašymo forma neatitinka BPK reikalavimų (BPK 304, 305, 307 str.);

Kaip matome iš tyrinėtos statistikos (priedas-lentelė Nr1), panaikintųjų nuosprendžių dalis kuriuose yra netinkamai įvertinti įrodymai sudaro svarią dalį ir parodo problemos egzistavimą. Mažai tikėtina, kad ateityje bus išvengiama teismo klaidų, tačiau teisės mokslo paskirtis yra tobulinti tiek materialiąją teisę tiek baudžiamąjį procesą, kad būtų išvengiama grubių, skausmingų klaidų sukeliančių nepataisomus padarinius, kaip nekaltai nuteistųjų savižudybės ir pan.

⁹⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis b.b Nr. 2K–97/2009

7. Bylos nagrinėjimo kolegialumas ir jo reikšmė įrodymų vertinime

Labai didelę reikšmę teisingam bylos išsprendimui turi bylos kolegialumas. Esant teisėjų kolegijai, teismo klaidos tikimybė mažėja. Tuo tikslu apeliacinės ir kasacinės instancijos teismai bylas nagrinėja kolegialiai siekiant išvengti teisminių klaidų ir gerai vykdyti teisingumą. Nebūtų ekonomiška ir racionalu visas be išimties bylas nagrinėti kolegialiai tačiau pripažinus bylos svarbumą ir sudėtingumą tokia galimybė egzistuoja ir Lietuvos baudžiamajame procese.

Kolegialiai išnagrinėtos bylos įrodymų vertinimas teismo pasitarimų kambaryje, kai keli teisėjai reiškia savo nuomonę apie įrodymus byloje ir kai teisėjas eidamas į pasitarimų kambarį turėjęs vienokią nuomonę, savo kolegų argumentų paveiktas gali nuomonę pakeisti. Juolab nuosprendžio priėmimui nebūtina vieninga teisėjų nuomonė (BPK 299 str.) išskyrus bylas, kuriose skiriama aukščiausioji bausmė- laisvės atėmimas iki gyvos galvos (BPK 299str. 5 d.)

Bylos kolegialus nagrinėjimas - istoriškai susiformavęs metodas taikomas viso pasaulio teisėje ir kolegijos narių poveikis konkrečiam teisėjui yra apsaugotas atskirosios nuomonės teise (BPK 299 str. 6 d.) ir nėra sukėlęs didelių ginčų tarp teisės teoretikų,

Daugumoje kontinentinės teisės šalių bylas nagrinėja vienas teisėjas arba teisėjų kolegija. Anglosaksų teisinės sistemos šalyse plačiai žinomas ir baudžiamųjų bylų nagrinėjime taikomas prisiekusiųjų teismas, kuris nuo 1993 m. pradėtas taikyti ir kai kuriuose Rusijos federacijos regionuose. Tuo tarpu iki 1864 m. Rusijos imperijoje, kurios sudėtyje tuo metu buvo Lietuva veikė šefenų teismas (perimtas iš viduramžių Vokietijos baudžiamojo proceso). Šefenų teismo sudėtyje buvo vienas teisėjas profesionalas ir 2 - 4 liaudies tarėjai. Teisėjas ir liaudies tarėjai sudarė vieną kolegiją, sprendusią visus su baudžiamąja byla susijusius klausimus (kaltės, bausmės ir kt.). Teisėjas, šiuo atveju, pirmininkavo teismo posėdžiui. Tačiau pati šefenų teismo struktūra dar neatskleidžia įrodymų vertinimo ir procesinių sprendimų priėmimo esmės baudžiamajame procese. Esminis šefenų teismo trūkumas buvo tai, jog liaudies tarėjus įtraukus į vieną kolegiją su teisėju profesionalu, kuris pagal įstatymą buvo formalus vadovas kaip teismo nagrinėjimo pirmininkas, ir neformalus vadovas, kaip profesionalus teisininkas, pasižymintis įstatymų bei teismų praktikos žinojimu, specialisto ir kartu teismo kolegijos vadovo nuomonė buvo lemianti priimant visos kolegijos sprendimą⁹⁸. Tokiu būdu liaudies tarėjai tebūdavo tik

⁹⁸В. В. Мельник. Искусство доказывания в состязательном уголовном процессе. – Москва: Дело, 2000. С. 23

formaliais kolegijos nariais, neturinčiais jokios įtakos sprendimo priėmimui, nes specialisto teisininko autoritetas bei vadovaujanti padėtis teismo nagrinėjimo metu praktiškai reiškę, jog liaudies tarėjai tėra dekoraciniai teismo nagrinėjimo iškilmingumo elementai. Negana to, tie patys liaudies tarėjai buvo kviečiami į teismo kolegiją ne vienos, o daugelio bylų nagrinėjimui, o tai sudarė geras sąlygas korupcijos klestėjimui. Taigi šefenų teismo pagrindinis bruožas - vieno profesionalaus teisininko (teisėjo) sprendimų priėmimas teismo kolegijos vardu. Atitinkamai kitų kolegijos narių atliekamas įrodymų vertinimas, pagrįstas gyvenimiška patirtimi, neturėjo jokios procesinės reikšmės. *Egzistuojant šefenų teismui, įsigalėjo korupcija, nesąžiningumas, formalizmas ir kiti neigiami bruožai, o teismo nepriklausomumas bei garbė buvo visiškai sumenkinama. Veikiant šefenų teismui, buvo įtvirtinta nelygybė įstatymui.*⁹⁹ Tuo tarpu 1861 metais baudžiava buvo panaikinta, o tai sąlygojo naujos teisės ir teisingumo sampratos būtinybę, nes visuomenės socialinė struktūra iš esmės pakito. Minėtos priežastys lėmė tai, jog jau 1864 metais šefenų teismą Rusijos imperijoje pakeitė prisiekusiųjų teismas. Tokiu būdu, galime sakyti, jog teisme ėmė egzistuoti dvi viena nuo kitos iš esmės nepriklausomos kolegijos (teisėjas ir prisiekusieji), kurių kiekviena turėjo tikslus įgaliojimus vykdant teisingumą. Kadangi prisiekusieji atrenkami tik konkrečiam bylos nagrinėjimui, o patys prisiekusieji iš anksto nėra žinomi, tai labai sumažėja ir galimybė padaryti jiems įtaką. Be to, sprendimą kaltinamojo kaltės klausimu prisiekusieji priima nepriklausomai nuo teisėjo, kuris prisiekusiųjų pasitarimų kambaryje iš viso neturi teisės dalyvauti. Šiuo atveju, vienintelis teisėjo ir prisiekusiųjų ryšys vykdant teisingumą yra tai, jog, prieš prisiekusiesiems išeinant į pasitarimų kambarį, teisėjas nurodo egzistuojančias teisės normas, reikalingas žinoti prisiekusiesiems priimant sprendimą, bei panašiose bylose. Esminiai prisiekusiųjų išsprendžiami klausimai:

- 1) ar įrodytas nusikaltimo įvykis;
- 2) ar įrodyta, jog nusikaltimą padarė kaltinamasis;
- 3) ar kaltinamasis kaltas nusikaltimo padarymu.

Taigi prisiekusieji iš esmės sprendžia fakto klausimą. Be to, pripažinus, jog nusikaltimo padarymu kaltinamasis yra kaltas, prisiekusieji turi teisę pasisakyti, ar jis nusipelno švelnesnės bausmės. Į tai teisėjas privalo atsižvelgti, tačiau visgi tai neįpareigoja teisėjo priimti pasiūlytą

⁹⁹В. В. Мельник. Искусство доказывания в состязательном уголовном процессе. – Москва: Дело, 2000. С. 24

bausmę. Visus su bausmės skyrimu susijusius klausimus teisėjas sprendžia nepriklausomai nuo pašalinės įtakos, pagal savo įsitikinimą.

Priklausomai nuo teismo, kuriame nagrinėjama byla, o taip pat nuo nusikaltimo, kurio padarymu kaltinamas kaltinamasis, baudžiamasias bylas Lietuvos Respublikos teismuose nagrinėja vienas teisėjas arba teisėjų kolegija (įstatymo nustatytais atvejais Lietuvos egzistuojančią teismų praktiką tokiose pačiose ar Aukščiausiąjame Teisme baudžiamasias bylas gali nagrinėti šio skyriaus plenarinė sesija). Įrodymus tiriant teisme, teisėjų kolegijos nariai turi vienodas galimybes sužinoti nusikalstamos veikos aplinkybes. Kiekvienam teisėjui sudaroma galimybė pačiam savarankiškai vertinti įrodymus bei formuoti vidinį įsitikinimą pagal kolegijos nariams žinomas bylos aplinkybes. To pasekoje, visų teisėjų vidinis įsitikinimas gali sutapti, tačiau tai nėra būtina. BPK 299 str. nustatyta, jog kolegialiai nagrinėjamosiose bylose nuosprendžio priėmimo metu vyksta teisiąmojo posėdžio pirmininko vadovaujamas teisėjų pasitarimas ir balsavimas. Kaip nurodyta BPK 298 str., nuosprendžio priėmimo metu pasitarimų kambaryje gali būti tik teisėjai. Pasitarimų kambaryje teisėjų kolegijos nariai aptaria su bylos nagrinėjimu susijusius klausimus. Tokiu atveju yra tikimybė, jog vieno ar kito teisėjo jau susiformavęs vidinis įsitikinimas gali pakisti. Visgi manytume, jog, šiuo atveju, teisėjų nepriklausomumo principo pažeidimo nėra. Atvirkščiai, pasitarimų kambaryje gali būti atkreiptas dėmesys į vieną ar kitą nusikalstamos veikos padarymo aplinkybę, į kurią vienas ar keli kolegijos nariai anksčiau neatkreipė dėmesio. Sutinkamai su BPK 20 str. 5 d., teisėjo vidinis įsitikinimas turi būti pagrįstas visų bylos aplinkybių išnagrinėjimu, todėl, šiuo atveju, teisėjų pasitarimas padėtų kiekvienam iš kolegijos narių suformuoti visapusiškai pagrįstą vidinį įsitikinimą vertinant įrodymus. Be to, kiekvienas teisėjas savarankiškai vertina pateiktus faktinius duomenis bei juos pagrindžiančius argumentus, todėl sutikti su kitų kolegijos narių nuomone jam visiškai nebūtina. BPK 299 str. 5 d. nustatyta, jog nuosprendžio priėmimo metu klausimai išsprendžiami balsų dauguma, tačiau PK 299 str. 6 d. įtvirtinta teisėjo atskirosios nuomonės teisė: „teisėjas, kuris nuosprendžio priėmimo metu laikosi kitos nuomonės, turi teisę ją išdėstyti raštu“. Teisėjų kolegijai nagrinėjant bylą, kiekvieno teisėjo nepriklausomumas, formuojant vidinį įsitikinimą sutinkamai su procesiniais reikalavimais, nėra pažeidžiamas, tačiau visiškai neigti tokio bylos nagrinėjimo įtakos teisėjų vidinio įsitikinimo formavimuisi negalime. Teisėjų nepriklausomą kolegialiai nagrinėjant bylą užtikrina aukščiau aptartos procesinės garantijos.

Teismo tarėjų institutas Lietuvoje yra daug ginčų šiuo metu keliantis klausimas, reikalauja atskiro įvertinimo. Teismo tarėjų institutas LR panaikintas 1995 m.

2007 liepos 4 d.(įstatymo projekto numeris: XP-2228(2)) grupė seimo narių pateikė įstatymo projektą dėl LR Konstitucijos 109 str. pakeitimo, kurame numatytas ir teismo tarėjų institutas. Kaip toks institutas galėtų paveikti vidinį teisėjo įsitikinimą? Apžvelgus LR teismų praktiką iki tokio instituto panaikinimo, galima būtų daryti išvadą, kad teisėjo vidiniam įsitikinimui ir objektyviam įrodymų įvertinimui toks institutas ryškaus poveikio neturėtų, kadangi atskirosios nuomonės, kaip vienintelė tarėjo priemonė vertinti įrodymus skirtingai negu teisėjas, buvo labai retos. Prof. E.Jarašiūnas yra pasisakęs už tokio instituto įvedimą LR tačiau jokių mokslinių publikacijų ir argumentuotų pagrindimų formuojančių tokią doktriną nėra daug, teisės teoretikai laiko, kad tarėjų instituto aktualumas kyla iš nepasitikėjimo teismais. *Dauguma su esama teisėsaugos sistema susijusių problemų šaknys glūdi politinėje kultūroje, vis dar įtariai žiūrinčioje į teismus ir nepakankamai vertinančioje teisėjų atliekamą misiją bei jų nepriklausomumo principą*¹⁰⁰ 2004 Teisės institute buvo atlikta studija, pasitelkus Vilmorus tyrimus, tačiau jokių politinių žingsnių iki šiol nėra imtasi. Darytina išvada, kad pats tarėjo institutas nėra atmestinas kaip netinkantis LR teisingumo sistemai, tačiau reikalaujantis analizės ir doktrinos formavimo.

¹⁰⁰ A.Sakalas Šešios nepasitikėjimo teismais priežastys // Justitia, 2001, Nr. 6. P. 4-5

Išvados, siūlymai ir rekomendacijos

Atsakant į uždavinius, iškeltus darbo pradžioje, ir apibendrinant atlikto darbo rezultatus dėstomojoje dalyje pateiktos tyrimo medžiagos galima padaryti tokias išvadas bei pateikti pasiūlymus, kaip tobulinti baudžiamojo proceso įstatymus, kad juos geriau būtų galima taikyti praktikoje.

Dėl vienodos teismų praktikos pavertimo imperatyvia norma

Norint apsisaugoti nuo teisėjų savivalės, ar nekompetencijos dar viduramžiais anglosaksų šalyse buvo įvesta precedentinė teisė. Už konkretų nusikaltimą teisėjas privalėjo taikyti konkrečią bausmę, laikantis konkretaus proceso. Mūsų kontinentinės teisės sistemoje precedentas dar tik pradamas taikyti, tačiau darytina išvada, kad jis turi didelį potencialą pereinamajame laikotarpyje iš sovietinio proceso į modernųjį. Įvedus įrodymų įvertinimo taisykles, nors ir ne analogiškas JAV, tačiau nurodančias, kada įrodymų galėtų pakakti, kokie įrodymai privalo būti pateikti ar panašiai, dingtų pagrindas spekuliacijoms, kad įrodymai įvertinti netinkamai ar vertinimo subjektas nekompetentingas ir (ar) galimai suinteresuotas bylos baigtimi. Negalima neigti, kad keičiantis politiniam režimui, visuomenės sąmonė yra inertiška ir kad atsirastų tokia visuomenės ir teisėjų teisinė sąmonė tokia kaip senosios demokratijos šalyse, turi pasikeisti mažiausiai viena karta, tačiau visuomenė matydama teisingumo vykdymą užsienyje reikalauja, kad teisingumas Lietuvos Respublikoje būtų tobulas. Reikalavimai pagrįsti, tačiau toks uždavinys Lietuvos teisės mokslui yra sunkus.

Darytina išvada, kad baudžiamojo proceso tobulinimas Lietuvos Respublikoje labai svarbus, kadangi iš atlikto tyrimo matosi, kad dar nemažai pirmosios instancijos teismo nuosprendžių yra panaikinta dėl netinkamo baudžiamojo proceso taikymo, kur nemažą dalį sudaro netinkamas įrodymų įvertinimas. Tokie sprendimai palieka daug neišsklaidytų abejonių ir tikrai neprisideda prie teismų autoriteto stiprinimo. Pagrindinis veiksnys galintis sustiprinti teismų autoritetą galėtų būti kiek galima labiau reglamentuotas įrodymų vertinimas, labai tikslus ir detalus nuosprendžio motyvavimas, teisėjų profesinės teisinės sąmonės ir visuomenės teisinės sąmonės ugdymas.

Atlikus tiriamąjį darbą ir išanalizavus teismų praktiką rekomenduotina:

Pakeisti BPK 20 str. 5 d. taip:

Teisėjai įrodymus įvertina pagal savo vidinį įsitikinimą, pagrįstą išsamiu ir nešališku visų bylos aplinkybių išnagrinėjimu, vadovaudamiesi įstatymu ir susiformavusia aukštesniųjų teismų praktika.

Aukščiausiasis Teismas turėtų parengti įrodymų vertinimo taisykles, kuriose remiantis suvienodinta teismų praktika, būtų nurodytos gairės tam tikrose bylose atitinkamai vertinti įrodymus ir jų pakankumą. Tokias taisykles įstatymų leidėjui rekomenduojama paversti imperatyviu teisės aktu, kuriame būtų nurodyti konkretūs išimtiniai atvejai, kai galima jų nesilaikyti, kad nepažeisti teisėjų nepriklausomumo principo. Tačiau tokių taisyklių nesilaikymas, privalomai turėtų būti argumentuojamas teismo nuosprendyje.

Galimas ir Konstitucinio Teismo įtvirtintos “negatyviosios teisėkūros” variantas, kai nuosprendyje vertinti įrodymai neatitinka nustatytosios teismų praktikos, toks nuosprendis pripažįstamas negaliojančiu.

Dėl vidinio įsitikinimo ir įstatymo vaidmens bei profesinės teisinės sąmonės vaidmens formuojant vidinį įsitikinimą.

Išstudijavus visų darbe minėtųjų autorių darbus, bei atlikus tyrimą darome išvadą, kad įrodymų vertinimas, kaip mąstomoji veikla, per kelis tūkstančius metų kito nedaug, Visais laikais buvo vertinantis asmuo (asmenys) teisėjas (teisėjai) kurie iš įrodinėjimo subjektų gavę informacijos apie praeityje buvusį įvykį priimdavo nuosprendį – apkaltinamąjį ar išteisinamąjį nuosprendį. Vienintelis evoliucinis momentas, veikiantis įrodymų vertinimo subjektą buvo jam suteikiamos įstatyminės galios. Ši evoliucija nebuvo nuosekli ir keičiantis epochoms ar valstybės režimams, keitėsi įstatymo numatytos galios vertinimo subjektui. Pavyzdžiui Romos teisėje viršyti taikyti nenumatyta bausmė buvo neįsivaizduojamas pažeidimas, pvz. kai šv. Paulius pareikalavo, kad jį nukryžiuotų, kaip Jėzų Kristų, jam buvo atsakyta, kad tokia bausmė taikoma tik ne Romos piliečiams, Pauliui, kaip Romos piliečiui buvo nukirsta galva. Tuo tarpu po dvejų tūkstančių metų, vykstant revoliucijoms buvo taikomos bausmės, tiek nesilaikant įstatymu nustatytų procedūrų, tiek taikomos įstatyme nenumatytos bausmės. Pavyzdys – Ypatingosios Troikos RSFSR, prezidento ir jo žmonos nuteisimas, bei nužudymas per vieną parą Rumunijoje 1989 metais. Teisinio sąmoningumo ugdymas yra viena svarbiausių teisės mokslo užduočių.

Įrodymų vertinimo procesas evoliucionavo tik pačių įrodymų ir įrodinėjimo subjektų rėmuose t.y per visą evoliucijos laikotarpį vystėsi įrodymų lestinimo institutas ir įrodinėjimo subjektų teisių bei pareigų reguliavimo institutas. Įrodymų lestinimo instituto vystymasis neatsiejamas nuo žmogaus teisių vystymosi, kai kišimasis į privatų asmens gyvenimą yra labai griežtai reglamentuojamas, o kišimasis į asmens intymaus gyvenimo sferą draudžiamas. Toks reglamentavimas yra visuomenės tobulėjimo ir teisinės sąmonės augimo padarinys. Demokratijos vystymasis vis daugiau verčia atsižvelgti į visų baudžiamojo proceso dalyvių interesus, daro sudėtingesnę įrodinėjimo procesą, suvaržo įrodymų vertinimo subjektą įstatymais, liepiančiais vertinti tam tikrus duomenis, ar imperatyviai nurodančius nekreipti dėmesio į tokius duomenis, kaip gautus neteisėtai.

Įrodinėjimo subjektų teisės ir pareigos demokratinėje visuomenėje vystosi neatsiejamai nuo kitų žmogaus teisių vystymosi. Artimieji neprivalo liudyti jiems artimo asmens nenaudai, atsakomybė už nepranešimą apie nusikaltimą atsiranda tik nepranešus apie labai sunkų nusikaltimą. Visa tai sukuria papildomą krūvį įrodymų vertintojui, tačiau apsaugo žmogaus teises. Toks balansavimas tarp žmogaus teisių apsaugos ir prievolės nubausti kaltą asmenį ar išteisinti nekaltą yra pagrindinė varomoji jėga demokratinėje visuomenėje tobulinanti teisingumo vykdymą. Problema Lietuvos Respublikoje kyla tada, kai teisėjui reikia įvertinti įrodymus situacijose, kai visuomenėje, ar valdančiuose sluoksniuose jau yra susiformavusi nuomonė apie asmens kaltumą ar nekaltumą. Tokiu atveju lemiamą vaidmenį vaidina teismų autoritetas toje šalyje ir konkretaus teisėjo autoritetas, Šalyse, kur teismų autoritetas aukštas, kaip pavyzdžiui Šveicarijoje esant labai nemoderniam baudžiamajam procesui, lyginant su Vokietijos teisės sistema, pasiekiami tokie patys tikslai. Didelis vaidmuo čia atitenka visuomenės teisinei sąmonei.

Vystantis komunikacijoms, atvirėjant visuomenei, teisėjai, kaip vertinimo subjektai yra ir visuomenės nariai skaitantys laikraščius, žiūrintys laidas. Apie žiniasklaidos poveikį žmogaus psichikai yra parašytas ne vienas mokslinis darbas, taigi rezonansinėse bylose, kai žiniasklaidos priemonės tiesiog sprogsa nuo bandymo paveikti klausytoją, žiūrovą, tarp kurių yra ir teisėjas, pastarasis turi būti labai tvirto charakterio, norėdamas atsilaikyti daromam spaudimui per žiniasklaidą.

Rekomendacija: Vienodos itin detalios ir privalomos teismo nuosprendžio surašymo ir įrodymų įvertinimo taisyklės, galėtų sumažinti subjektyvias abejones ir teisėjai, bei bylos dalyviai ar

visuomenė galėtų patikrinti įrodymų įvertinimo teisingumą bei profesionalumą per Aukščiausio Teismo nustatytą taisyklių prizmę.

Del vienodos teismų praktikos reikšmės preciziškai motyvuojant nuosprendį.

Teismų praktika Lietuvoje vystosi įrodymų įvertinimo vienodinimo linkme, tai parodo Aukščiausio teismo biuletenyje Nr. 27 praktikos įgyvendinimas realiuose teismo nuosprendžiuose, kurių ištraukos yra pateiktos šiame darbe. Akivaizdu, kad tai tobulina teismų darbą ir padeda išvengti klaidų vertinant įrodymus nuosprendžiuose. Taip pat išnagrinėjus teismo nuosprendžius, kurie buvo panaikinti vien todėl, kad neatitiko vieningai formuojamos teismų praktikos, darytina išvada, jog imperatyvios praktikos buvimas būtų padėjęs išvengti ilgų apeliacinių ir kasacinių procesų, pasitarnautų ekonomiškumo principo įgyvendinimui ir pakeltų visuomenės pasitikėjimą teismais. Būtent visuomenės pasitikėjimas teismais, koks yra Šveicarijoje, mažintų įtampą visuomenėje, teismų krūvį, kai apeliaciniai ar kasaciniai skundai rašomi tik todėl, kad teismas nepakankamai argumentavo savo nuosprendį ir tuo sukėlė abejones proceso dalyviui turinčiam skundo teisę. Nuosprendžio nemotyvavimas yra absoliutus pagrindas jam panaikinti. Vienoda teismų praktika pratęsia jurisprudencijos vystymąsi ta kryptimi, kai motyvavimo būtinumas išsivysto į nuosprendžio motyvavimo tikslumą ir detalumą, tuo sumažindamas bylos dalyvių ir visuomenės abejones iki minimumo.

Naudotos literatūros sąrašas

1. Lietuvos Respublikos Konstitucija.
2. Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas (2003 01 29 redakcija).
3. Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas (2004 07 24 redakcija).
4. Lietuvos Respublikos Teismų įstatymas.
5. Goda G., Kazlauskas M., Kuconis P. Baudžiamojo proceso teisė. Vadovėlis. Vilnius, 2005.
6. Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso komentaras I-IV dalys (1-220 straipsniai). [mokslinis redaktorius G. Goda]. Vilnius, 2003.
7. Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso komentaras V-XI dalys (221-461 straipsniai) [mokslinis redaktorius G. Goda]. Vilnius, 2003.
8. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo biuletenis. 27 “Teismų praktika”
9. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Senato nutarimas Nr. 40 “Teismų praktika”
10. Machovenko J. Įrodymai Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje // Teisė. 2005, Nr. 55. P. 64.
11. Goda, G. Baudžiamojo proceso forma: optimalių procesinių taisyklių paieškos galimybės ir ribos. *Teisė*. 2007, 65: 56
12. Rinkevičius J. Įrodymų rinkimo būdai baudžiamajame procese // Jurisprudencija. 1998. T. 10
13. Merkevičius R. Baudžiamasis procesas: įtariamojo samprata. Monografija. Vilnius: Registrų centras, 2008.
14. Cieślak M. Zagadnieniadowodowe w procesiekarnym. - Warszawa, 1955.
15. Danisevičius P., Liakas A. Pagrindiniai teisminių įrodymų klausimai tarybiniame baudžiamajame procese. – Vilnius, 1971.
16. Danisevičius P, Kazlauskas M., Palskys E. Lietuvos Respublikos baudžiamasis procesas. – Vilnius: Mintis, 1978.
17. Doda Z., Gabele A. Dowody w procesiekarnym. – Warszawa, 1995.
18. Federal rules of evidence. – Thomson West, 2003 – 2004 edition.
19. Goda G. Užsienio šalių baudžiamojo proceso pagrindai. – Vilnius: Saulužė, 1996.
20. Grzegorzyc T. Dowody w procesiekarnym. – Warszawa, 1996.
21. Šumskas A. Baudžiamųjų bylų nagrinėjimas teisme. Vilnius. 2000.
22. Goda G. Užsienio šalių baudžiamojo proceso pagrindai. – Vilnius: Saulužė, 1996.

23. Horoszowski P. Nazwa i pojęcie dowodu w teorii i praktyce prawa sądowego // Państwo i Prawo. - 1965 Nr. 10.
24. Jäger, Ch. Beweisverwertung und Beweisverwertungsverbote im Strafprozess. – München, 2003.
25. Jurgaitis R. Supaprastinta baudžiamoji procesinė forma: daktaro dis.: soc. mokslai: teisė / LTU. – V., 2004.
26. Kazlauskas, M., Rinkevičius J. Asmenų parodymai baudžiamajame procese. – Vilnius:
27. Liakas A. Teismo nuosprendis. – Vilnius: Mintis, 1965.
28. Rinkevičius J. Procesiniai įrodinėjimo baudžiamojoje byloje pagrindai. – Vilnius: Vilniaus
29. Lappo J. 1588 metų Lietuvos Statutas. „Spindulys“ Kaunas, 1938
30. Rinkevičius J. Daiktiniai įrodymai. – Vilnius, Vilniaus universiteto leidykla, 1996.
31. Schroeder F. Ch. Strafprozessrecht. – München, 2001.
32. Vansevičius S., Cirtautas A., Maksimaitis M. ir kt. Valstybės ir teisės teorija. – Vilnius: Mintis, 1989.
33. Volk. K. Strafprozessrecht. – München, 2002.
34. Арсеньев В. Д. Вопросы общей теории судебных доказательств. – Москва, 1964.
35. Боха В. Ф. Формирование убеждений суда. – Минск, 1973.
36. Владимиров Л. Е.. Учение об уголовных доказательствах. – Тула: Автограф, 2000.,
37. Голунский С. А. Об оценке доказательств в советском уголовном процессе. – Москва, Но.7, 1955.
38. Гущенко К. Ф., Головки Л. В., Филимонов Б. А. Уголовный процесс западных государств. – Москва: Зерцало – М, 2001.
39. Грошевой Ю. М. Проблемы формирования судейского убеждения в уголовном судопроизводстве. – Харьков, 1975.
40. Каминская В. Н. Учение о правовых презумпциях в уголовном процессе. Москва, 1948.
41. Левитов Н. Д. О психических состояниях человека. – Москва: Просвещение, 1964.
42. Мельник В. В.. Искусство доказывания в состязательном уголовном процессе. – Москва: „Дело“, 2000.

43. Мухин И. И. Объективная истина и некоторые вопросы оценки судебных доказательств при осуществлении правосудия. – Ленинград: Издательство Ленинградского университета, 1971.
44. Мухин И. И. Важнейшие проблемы оценки судебных доказательств в уголовном и гражданском судопроизводстве. – Ленинград: Издательство Ленинградского университета, 1974.
45. Пашкевич П. Ф. Объективная истина в уголовном судопроизводстве. – Москва, 1961.
46. Попов С. Познание и оценка. – Москва, 1969. Но. 5.
47. Ратимов А.Р. Теория судебных доказательств в советском уголовном процессе. – Москва: Юридическая литература, 1973.
48. Резник Г. М. Внутреннее убеждение при оценке доказательств. – Москва: Юридическая литература, 1977.
49. Строгович М. С. Основные вопросы оценки доказательств в уголовном процессе. – Советск: Юстиция, 1936.
50. Теория доказательств в советском уголовном процессе. – Москва: Юридическая литература, 1973.
51. Ульянова Л. Т. Оценка доказательств судом первой инстанции. – Москва: Госюриздат, 1959.
52. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis kasacinėje instancijoje, byla Nr. 2K-185/2006
53. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis kasacinėje instancijoje, byla Nr. 2K-583/2003
54. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis kasacinėje instancijoje, byla Nr. 2K-484/2004
55. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis kasacinėje instancijoje, byla Nr. 2K-623/2006
56. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis kasacinėje instancijoje, byla Nr. 2K-132/2010
57. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis kasacinėje instancijoje, byla Nr. 2K-97/2009
58. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis kasacinėje instancijoje, byla Nr. 2K-297/2007
59. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis kasacinėje instancijoje, byla Nr. 2K-310 / 2006
60. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis kasacinėje instancijoje, byla Nr. 2K-6/2009
61. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo kasacinė nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-597/2005
62. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo kasacinė nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-64/2006
63. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo kasacinė nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-125/2003

SANTRAUKA

Baigiamojo darbo tema – įrodymų vertinimas teismo nuosprendyje. Įrodymų vertinimas įrodinėjimo proceso esmė. Teisingas įrodymų įvertinimas turi tiesioginės įtakos teismui baudžiamojoje byloje nustatant objektyvią tiesą ir priimant teisingą sprendimą dėl asmens kaltumo todėl visais laikais buvo ir yra vienas iš svarbiausių mokslinių diskusijų objektų baudžiamojo proceso teisėje. Įsigaliojus naujamam BPK įrodymų vertinimas tapo išimtinė teismo prerogatyva, todėl bandyta išsiaiškinti, bei išnagrinėti aktualią įrodymų vertinimo problematiką. Tuo tikslu atliktas empirinis tyrimas, kurio metu buvo išnagrinėta 80 kasacinės instancijos bylų kuriose ankstesnis teismo nuosprendis buvo panaikintas. Aktualiai įrodymų vertinimo sampratai atskleisti darbe analizuojamos galiojančio BPK nuostatos bei teismų praktika ir prieita prie išvados, kad perėjimas iš senojo proceso į naują, modernų procesą nėra sklandus. Pasitaiko vis pasikartojančių klaidų, kurios paminėtos darbe. . Duomenų pripažinimas įrodymais – tai rezultatas, kuris gaunamas įvertinus jų sąsajumą, leistinumą ir tikrumą, o pripažinus duomenis įrodymais, atliekamas įrodymų pakankamumo vertinimas. Darbe teoriniu aspektu atskirai nagrinėjami pagrindiniai įrodymų vertinimo elementai bei jų tarpusavio santykis. Atskleidžiami dažniausiai naudojamų atskirų įrodymų rūšių vertinimo ypatumai, specifika bei problematika praktiniu aspektu. Taip pat analizuojami vidinio įsitikinimo, kaip svarbiausio įrodymų vertinimo kriterijaus, susiformavimo probleminiai aspektai siekiant laisvo ir teisingo įrodymų vertinimo. Darbe akcentuojama teisėjo profesinė sąmonė, kaip teismo nepriklausomumo garantas, bei vienodos teismų praktikos reikšmė, mažinant teisminių klaidų skaičių ir tuo keliant visuomenės pasitikėjimą teismais. Darbo pabaigoje pateiktos išvados bei pasiūlymai dėl įrodymų vertinimo problemų sprendimo ir baudžiamojo proceso normų tobulinimo.

SUMMARY

The topic - assessment of the evidence the court the sentence. Assessment of the evidence - proof process. The correct evaluation of the evidence has a direct impact on the court in a criminal case, the determination of objective truth and making the right decision on guilt, and always has been and remains one of the main objects of scientific discussion of criminal procedure law. Due to the new CCP assessment of the evidence has become the exclusive prerogative of the court, and tried to figure out and analyze relevant trying to figure out and analyze current problems of assessment of the evidence. To this end, an empirical study, which was examined 80 cases where the Court of Cassation Instance earlier conviction was revoked. Current evidence of the assessment examines the concept reveal at the existing provisions of the CCP and the case law and concluded that the process of transition from old to new, modern process is not smooth. Sometimes mistakes are repeated, which are mentioned in the work. Data recognition evidence - a result which is obtained by linking the assessment, the admissibility and reliability of data and evidence recognition, evidence of the adequacy of the assessment is carried out. The paper dealt with the theoretical aspect of the main elements of the evaluation of evidence and their relationship. It reveals the most commonly used types of evidence assessment of the individual features of specific problems and practical point of view..It also examines the inner conviction as the primary criterion for assessing the evidence, the emergence of problematic aspects to the free and fair assessment of the evidence. The paper highlights the professional consciousness of the judge, as the guarantor of judicial independence, and same case in terms of reducing the number of judicial errors, and thus increasing public confidence in the courts. . The end of the conclusions and suggestions for solving problems of evaluation of evidence and criminal procedure rules to improve

Priedas

Lentelė Nr.1

BAUDŽIAMŲJŲ BYLŲ NAGRINĖJIMO ATASKAITA. BYLŲ PROCESAS

(apeliacinės instancijos teismuose) 2010metai

Nebaigtų bylų likutis ataskaitinio laikotarpio pradžioje		<i>1</i>	860	
Gauta bylų		<i>2</i>	8829	
Iš pirmosios instancijos teismo		<i>3</i>	8536	
Iš kasacinio teismo		<i>4</i>	99	
Bylų nagrinėjimas apeliacine tvarka	Dėl nutarčių	Iš viso priimta nutarčių išnagrinėjus apeliacinius skundus dėl nuosprendžių	<i>5</i>	2523
		nutartys atmesti apeliacinius skundus	<i>6</i>	2255
		nutartys pakeisti nuosprendžius BPK 328 str. 3 ir 4 punktuose numatytais pagrindais	<i>7</i>	209
		nutartys panaikinti nuosprendžius ir nutraukti bylas BPK 327 str. 1 punkte numatytais pagrindais	<i>8</i>	21
		nutartys panaikinti nuosprendžius ir bylas perduoti prokurorui	<i>9</i>	10
		nutartys panaikinti nuosprendžius ir bylas perduoti iš naujo nagrinėti teisme	<i>10</i>	28
		Iš viso priimta nuosprendžių išnagrinėjus apeliacinius skundus dėl nuosprendžių	<i>11</i>	846
		nuosprendžiai pakeisti nuosprendžius BPK 328 str. 1 ir 2 punktuose numatytais pagrindais	<i>12</i>	648
		nuosprendžiai panaikinti nuosprendžius ir nutraukti bylas BPK 327 str. 2 punkte numatytais pagrindais	<i>13</i>	23
		nuosprendžiai panaikinti nuosprendžius ir priimti naujus nuosprendžius BPK 329 str. numatytais pagrindais	<i>14</i>	175
		skundai palikti nenagrinėti/bylos gražintos	<i>15</i>	66
		Iš viso priimta teismo sprendimų išnagrinėjus apeliacinius skundus dėl nuosprendžių	<i>16</i>	3369
		Iš viso gauta apeliacinių skundų dėl teismo nuosprendžių	<i>17</i>	3567
		Dėl nutarčių	<i>18</i>	107
	Iš viso priimta nutarčių išnagrinėjus apeliacinius skundus dėl nutarčių			

	<i>Dėl apeliacine tvarka skundžiamų nutarčių (išskyrus nutartis nutraukti baudžiamąją bylą)</i>	19	107
	nutartys at mesti apeliacinį skundą	20	74
	nutartys pakeisti pirmos instancijos teismo nutartis	21	9
	nutartys panaikinti pirmos instancijos teismo nutartis	22	24
	skundai palikti nenagrinėti/bylos gražintos	23	6
	<i>dėl nutarčių nutraukti baudžiamąją bylą</i>	24	0
	nutartys at mesti apeliacinį skundą	25	0
	nutartys panaikinti pirmos instancijos teismo nutartis ir perduoti bylą iš naujo nagrinėti I instancijos teismui	26	0
	nutartys pakeisti pirmos instancijos teismo nutartis	27	0
	skundai palikti nenagrinėti/bylos gražintos	28	0
	Iš viso gauta apeliacinių skundų dėl teismo nutarčių	29	111
	Iš viso gauta apeliacinių skundų	30	3678
	Iš viso priimta nutarčių išnagrinėjus skundus dėl žemesniųjų teismų nutarčių	31	4911
	Iš viso gauta skundų dėl žemesniųjų instancijų teismų nutarčių	32	4967
	Baigta bylų	33	8656
	Skundai palikti nenagrinėti/bylos gražintos	34	177
	Nebaigtų bylų likutis ataskaitinio laikotarpio pabaigoje	35	1033

Ataskaita parengta pagal "LITEKO" duomenų bazėje sukauptus duomenis
Šaltinis : Nacionalinė teismų administracija¹⁰¹

¹⁰¹ <http://www.teismai.lt/lt/teismai/teismai-statistika>